بەیداخ

نۆڤلێت

حەمە کەریم عارف

١٩٨٧

***بەیداخ (نۆڤلێت)**

***حەمە کەریم عارف**

پێڕست

١- گەشتێکی بلەز بە جیهانی چیرۆکڤانی حەمەکەریم عارف دا
٢- خوێندنەوەی چیرۆك لە نێوان لەزەتخوازی و...
٣- بەیداخ
٤- دانی مار
٥- بیست و سێ چیرۆکی زۆر کورت
٦- پێشەکییەکی کورت
٧- شەش چیرۆك بۆ منداڵان
٨- ژیاننامەی نووسەر

له جیاتی پێشەکی

گەشتێکی بلەز بە جیهانی چیرۆکڤانیی حەمەکەریم عارف دا

ن: جەلال زەنگابادی

و: دیدار هەمەوەندی

(١)

چیرۆکنووس و وەرگێڕو نووسەر حەمەکەریم عارف کەرکووکییەو لە ساڵی ١٩٥١ لە کەرکووک لە دایکبووە. کۆلیجی ئەدەبیاتی لە بەغدا تەواو کردووە. یەکەم بەرهەمی شیعرێکە لە ژێرسەرناوی (هەڵبەستێکی هەتیو کەوتوو) کە لە ژمارە (١٧٠)ی رۆژنامەی هاوکای ڕۆژی ٦/٨/١٩٨٧٣دا بڵاو بووەتەوە..ئیدی لە نیوەی دووەمی دەیەی هەفتاکانی سەدەی رابردووەوە بەبەردەوامی سەرقاڵی کار ئەدەبی و رۆشنبیرییە.. نۆساڵی هەرەتی لاوی لە پێشمەرگایەتیدا بردووەتەسەر. لە زۆربڵاوکراواندا کاری کردووەو بە ناوی خۆی و ناوی خوازراوەوە بەرهەمی بڵاوکردووەتەوە. حەمە کەریم عارف لە نووسەرو وەرگێڕە پڕ بەرهەمەکانی بواری رۆشنبیریی هاوچەرخی کوردییە:بەتایەتی وەرگێڕان لە زمانی فارسییەوە. ژمارەی بەرهەمەکانی چ وەکو نووسین و ئامادەکردن ،چ وەکو وەرگێڕان پتر لە هەشتا کتێب دەبن، کە زۆریان چاپ نەکراون، ئەمە جگە لە چوار کۆمەڵە چیرۆك بەناوی: تیرۆژ، کۆچی سوور، داوەتی کۆچەرییان،و لەخۆبێگانەبوون..ناوی ئەم بەرهەمانەی کە قەترە لە دەریان، نیشانەو بەڵگەی هەمەجۆری کارو دروستی هەڵبژاردنن لە لای چیرۆکنووس: نینا، رۆمانی سابت رەحمان، (نامۆ) رۆمانی ئەلبێر کامۆ، (قوربانی) رۆمانی هیرب میدۆ، (دوورە وڵات) رۆمانی ع.قاسمۆف. (هاوماڵەکان) رۆمانی ئەحمەد مەحموود. (ئازادی یا مەرگ) رۆمانی کازانتزاکیس. (شکست) رۆمانی ئەلکساندەر فەدایەف. (بێناسنامەکان) رۆمانی عەزیز نەسین. چیرۆکەکانی سەمەدی بیهرەنگی. (زندە خەون) کۆمەڵە چیرۆکی چیخۆف. (فاشیزم چییە؟) کۆچیرۆکی یەڵمازگۆنای، (دادپەروەران)و (بەدحاڵیبوون) ئەلبێر کامۆ. (جولەکەکەی ماڵتە) کریستۆفەر مالرۆ. (ریچاردی سێیەم) شەکسپیر.

(٢)

بەمجۆرە بۆمان بە دیاردەکەوێت کە ئەم ئەدیبە ،هەم لەئاستێن خودی وئەخلاقی هەم لە ئاستێن نەتەوەیی و مرۆڤانی خۆبەخۆو بێ هیچ وابەستەگییەکی ئایدۆلۆجی تەسك کەسێکی پەیامدارو پابەندە: رۆسۆ گوتەنی(ئەوانەی زەنگ لێدەدەن، بەشداری لە رێپێوانی ئاهەنگەکاندا ناکەن!) ئەگەر شلیگل وای بۆدەچوو کە" مێژوونووس پەیامبەرێکە و دەڕوانێتە رابردوو " ئەوا ئەدیبی هونەرمەندی داهێنەر پەیامبەرێکە دەڕوانێتە ئایندەولەوێندەرەوەش دەڕوانێتە ئێستا،

واتە بەپێچەوانەی سیاسەتوانەوە کە زۆربەی کات خۆی بە ئێستای سنووردارەوە بەستووەتەوە، هەر لێرەوە گرفتی نێوانیان هەڵدەقوڵێت و چێدەبێت.

بێگومان ئەدیبان و هونەرمەندان ئەگەر هەر لایەنی چاکەی سەردەمی خۆیان بەرجەستە بکەن و خراپەکانی پشتگوێ بخەن، ئەوا گەورەترین خیانەت دەکەن: وەکو چۆن لەسەردەمی کۆمۆنیستی وسۆسیالیستیدا، کاتێ ریاکاری رۆشنبیریی پەرەی سەندو باوی پەیدا کرد،وبەشداری لە هەڵکەندنی گۆڕی ئەو سیستەمەدا کردو تابوتەکانیانی بزمار ڕێژکرد!.

کەواتە ئەرکی بەرو دوای ئەدیبان و هونەرمەندان هەر راستگۆییە: دەبێ پەردەی پیرۆزایەتی لە رووی هەموو نادروست و ناراستێك هەڵماڵن و دابدڕن: بۆیە لامارتین جارێکیان هاواری کرد:"شەرمەزارییە مرۆڤ لەو کاتەدا گۆرانی بڵێ کە رۆما دەسوتێ!"هەر لەم روانگەیەشەوە ماریۆ بارگاس یۆسا دەڵێت:" ئەرکی ئەدەب هەمیشە پیلانگێڕییە".

(٣)

ئەم پێشەکییە تارادەیەك خۆی لە داسەپاندنی حوکم و داوەری پێشوەختە دەبوێرێت و نایەوێت لەزەتی خوێندنەوەی ئازاد لەبار بەرێت، بەڵکو گەرەکییەتی هەندێك باری سەرنجی ئەوتۆ تۆمار بکات کە هەوڵێك بێ بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە: ئایا حەمەکەریم عارفی چیرۆکنووس جیهانی هونەری تایبەتی هەیە، ئەگەر هەیەتی سیماکانی ئەو جیهانە کامانەن؟

وەڵامی بابەتیانە (بەرلەوەی بڵێین:-بەڵێ) وا دەخوازێ ژمارەیەك لە چیرۆکەکانی لە هەردوو ئاستی نێوەرۆك و هونەرییەوە بخەینەبەر خوێندنەوەیەکی ورد... جا فەرموون لەگەڵما بۆ ئەم گەشتە بلەزو خێرایە. چیرۆکنووس لە چیرۆکێن (سێبەری دەنگ) و(ئاوازێك نامرێت)و (کۆچی سوور) و(نیگا)داجەنگ و جەنگێن ودەرهاوێشتەکانی شەڕ مەحکووم دەکات،ئەو شەڕو جەنگەی دەبێتە مایەی ئەوەی کە مرۆڤ لە مرۆڤایەتی بکەوێت وهەموو بەهاکانی بشێوێت و خوڵام و نۆکەران لە بەردستاندا ببن بە ئاغاو دەسەڵاتدار، و ئاژاوە ببێتە پێوانەو خەمساری و هەلپەرستی بڵاو ببێتەوە، ئەمە جگە لە ریاو ریاکاری و گەندەڵی ،کەڵکەڵەی بە بەردبوون لە چیرۆکی (ئاوازێك کە نامرێ)دا ئەو پرسیارەی وەیادهێنامەوە، کە (لیۆنتس)لە پەیکەرە خەیاڵییەکەی (هرمیۆن)ی ناو چیرۆکی (چیرۆکی زستان)دا دەیکات و دەڵێت:-" ئاخۆ بەرد، لەبەر ئەوەی لە بەرد بەردترم ، سەرکۆنەم ناکات؟"

لە چیرۆکی (سێبەری دەنگدا)مرۆڤ بەرادەیەك دووچاری غوربەت و بەشتبوون دەبێت، دەبێ بە تاپۆ، هیچی لێنامێنێتەوە جگە لە سێبەرو دەنگ.. لەگەڵ ئەوەشدا کۆڵنادات و نابەزێت، بەڵکو دەسبەرداری خەبتێن دژی هێزە شەڕانییە ستەمکارەکانیش نابێت، کە هەڕەشەی تاڵان کردنی سێبەرکەشی لێدەکەن! لەم چیرۆکەدا (م) بەبەرچاوی ریاکارانی راپۆرتنووس و پیلانگێڕەوە دەکوژرێت: ئیدی مینای خێزانی دەبێت بە نێچیری تەنیایی و دەردی بە سوێی تەنیایی.. چیرۆکنووس (مینا)ی کردووە بە رەمزی دارستانە ژنێکی کۆست کەوتووی مەینەتبار، چیرۆکەکە بەشێوەیەکی نامـاقوول خۆی بە دێوان دەسپێرێت. ئەوەتا دڕندەیی و دڕی (مینا)ی نێچیر بەجۆرێ سەردەکات و تۆڵەیەکی یەکجار سامناك و نامـاقوول لە پیاوانی پیلانگێڕی گوند

دەسـەنێ و تاقەسـوارە شـەبەیخونیان دەکاتـە سـەر، شـەبەیخونێك کـە هاوتـای پـەلاماری ئـەو میلیشیایەیە کە(م)ی مێردیان کوشت.

لـە چـیرۆکی (زمـان)دا رەخنەیـەکی یـەجگار تونـد لـە بیرۆکراتییـەت و دڕنـدەیی نەوکیسـەو تازەپێیاکـەوتووەکان هاتووەتـە گـرتن، لـە(پیشـانگا)شـدا نارەسـەنی و قـەڵپی واقیعـی هونـەری خراوەتە روو.

لە (قەڵەمبان)دا ستایشی قەڵەمی سەربەرزی ئابروومەندی خۆراگر لەبەر هەر هەڕەشەو تەماح خستنە بەرێك کراوە.

(نەخشـە) سـەرەتای هەسـتی نەتـەوەیی لای نـەوەی نـوێی کـورد دەنـوێنێ. لـە (هونەرمەنـد)دا ئـارەزووی گەڕانـەوەی مـەحاڵ بـۆ بێگـەردی و خۆبـەخۆیی منداڵییـەتی بـەدی دەکرێـت و پیشاندراوە.

لە (تاژی)دا چیرۆکنووس توانیویەتی دەلالەتی ئاسایی تاژی وەکو حەیوانێکی پەسند لابات و بیکات بە رەمزی نۆکەری بێگانە.

هـەروەها (تـابوت) بەسەرچـاوەی ئـەدەبی بـەرگری کـوردی دژی شۆڤێنیسـتانی فاشیسـت دەژمێـردرێ، ئـەوا زۆربـەی چـیرۆکەکانی دی ، لـە مەملەکـەتی بـەرددا ،لـە بەردسـتاندا، هـەموو شـتێکی نارەسـەن و رەفتـارێکی شـێواوی دژە مـرۆڤ ریسـواو مـەحکوم دەکـەن و پـەردەیان لـەروو لادەبەن، ئەو بەردستانەی لە کۆنەوە تا رۆژگاری ئەمڕۆ مەڵبەنـدی هـەڵهێنانی دکتـاتۆرو خاینـان بووە، لە چیرۆکی (ئاوازێك نـامرێ)شدا پرسیارێکی بێ وەڵام خـۆی قـوت دەکاتـەوە:-" ئەمـە چ سڕێکە مـرۆڤ بەمـەرگی یەکدی دەژین و بە ژیانی یەکدی دەمرن؟!"ئا بـەو جـۆرە لـە کـوێ بۆمـان هـەبێ لـە واقیعێکـی سـوریالی لـە بنەرەتـدا نـا مـەعقوول، داوای مەعقوولییـەت بکـەین، یـان مەعقوولییەت بدینین؟!

فـرە قارەمـانی و هەمەکەسـی بەسـەر چـیرۆکەکانی حەمەکـەریم عارفـدا زاڵـەو لـەم رووەوە چیرۆکنووسێکی کـوردی دیکـە نایگـاتێ و هاوتـای ناکاتـەوە، قارەمانـەکانی لـە تەمـەنی جیـاوازو سـەر بـە توێـژو چینـی کۆمەڵایـەتی جێـوازو هـەردوو رەگـەزی نێـرو مێـن و، هەڵبەتـە چیرۆکنووس لایـەنگرێکی مەبـدەئی ئافرەتـەو دژی چەوسـاندنەوەی ئافرەتـە، لـە هـەمان کاتـدا چاوپۆشـی لـە ئافرەتێن خـراپ ناکـات، بـۆ وێنـە بەلایـەوە فـەرقێکی یـەکجار فرە لـە مـابێنی (مینـا)و(پـاکیزە)و (سارا)دا هەیە.

جاری واهەیە لە یەك چیرۆکدا دوو کەسایەتی زۆر جیاواز هەیە. لـە (وێڵستان)دا لەلایەکـەوە (یوسف)ی رۆشنبیری غەرقی بیرکردنەوەو خەیاڵ هەیەو، لە بەرانبەریدا (حاجۆ)ی سادەو واقیعی هەیە.

زۆر کـەرەت کرانـەوەی گرێیـەکانی بەمـەرجێن حەتمییـەوە گـرێ دەخـۆن و رەگـەزی کوتـوپڕی بەگـەڵ دەکـەوێت و کۆتاییـەکانی زۆر کاریگەرانـە دەکەونـەوە، هـەروەکو لـە (سـێبەری دەنـگ)و (تاژی) و(ئاوازێك نـامرێ)دا دەردەکەوێت و نیشـاندراوە. زۆرجار کۆتایی چیرۆکەکانی تەئکیـدە لەسـەر نەشـونماو گەشـەکردن و پەرەسـەندنی قارەمانـەکانی. ئـەو کۆتاییانـەی مەگـەر بەدەگمـەن

کۆتایی سەرڤەسەرڤەو وشکیان تێبکەوێت. لە کۆتایی (زاوا)دا (ڕێحان)ی گەوجی دڵڕەق لەوانی دی پتر بۆ کوڕە خنکاوەکەی دەگری: چونکە هەست بەتاوانباری خۆی و ئازاری ویژدان دەکات. لە (سێبەری دەنگ)دا (مینا)ی ناسکە مرۆڤ دەگۆڕێ و دەبێ بە دەڵەدێوێکی دڕندە. لە (ئاوازێك نامرێ)دا (پاکیزە) دەبێ بە کەوێك و پاش خوێندنی خۆشترین ئاوازی خۆی فەوت و فەنا دەبێت، لێ لە ڕاستیدا فەنا نابێت: چونکە بیری خۆی لە ئاوازێکی نەمردا بەرجەستە کرد.

(٤)

چیرۆك و کورتیلە چیرۆکەکانی حەمەکەریم عارف لە چوارچێوەی تەکنیك و وبونیادێن هونەری پتەوو هەمەجۆردا بەرجەستە کراون. پێدەچێت بونیادی پشت بەستوو بە (فلاش باك) بەسەر زۆر چیرۆکیدا زاڵ بێ وەکو لە چیرۆکێن (زمان)، (گومان)، (تابووت)و (وێڵستان)دا دیارە.

چیرۆکنووس لە (نیگا) دا دژە فلاش باکێکی داهێناوەو دیمەنێن ناو چیرۆکەکە بەمجۆرە کەوتووەتەوەو ڕێککەوتوون (ئیستا–ئایندە–ئێستا). لە چیرۆکی (گومان)دا شتێکی داهێناوە دەتوانین ناوی بنەین دەقاندەقی خەیاڵی (التناص الخيالي)و چیرۆکنووس لێهاتووانە، وەستایانە کورتیلە چیرۆکێکمان لە نێو کورتیلە چیرۆکێکدا پێشکەش دەکات و گوتیار(راوی) لە ڕێگەی قارەمانەکانەوە دەمانبات بۆ ناو کورتیلە چیرۆکی (گومان)ی ناو ڕۆژنامەکە.

چیرۆکی(ئاوازێك نامرێ) نەقڵێکی فۆلکلۆری تازە داهێنراوە، گێڕانەوەی نەقڵەکە لە دوو شێوازدا پیشاندراوە: ئاسۆیی (بەزمانی گوتیار)ەوە، ئەستوونی (بەزمانی قارەمانەکان و دەنگی قارەمانەکانەوە).

چیرۆکنووس حەمەکەریم عارف بە زەبری توانای خەیاڵەوە، دیمەنێن هاماجی چیرۆکەکانی دەخوڵقێنێ، ئەو دیمەنانەی تەژی دینامیکییەتی وێنەن و ، ژینگەی کوردی بە سروشت و بەشەرو حەیوانییەوە زاڵە تیایدا، چیرۆکنووس خودان شێوازێکی کورتبڕو ئیختیزالییە لە وێنەگرتنی قارەمان و کەسایەتییەکاندا، بەم شێوازەش زیاترلایەنە هەرە پێویستەکانی سیماو خەسڵەتی دەروونی و فیکری قارەمانەکان نیشان دەدات تا لایەنە بەدەنییەکانیان، ئەم شێوازەش کورتبڕی لە وەسفدا دەخوازێت.

وەکو دەزانین دەستپێکی چیرۆکی کورت قورسترین بەشییەتی ، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا لە زۆربەی چیرۆکەکانی حەمەکەریم عارفدا خۆشدەست و ئیشتیا بزوێنە، بەڵکو هەندێ جاران دەگەڕێتەوەو چیرۆکەکەی پێ کۆتایی دێنێ وەکو لە (وێڵستان)و (تابووت)دا دیارە. بەڵام چیرۆکەکانی حەمەکەریم عارف لە باری هونەری ئەستاتیکەوە وێنەی کۆمەڵگەیەك دەنوێنن، کە ناکۆکی و شەڕەنگێزی ئەنجن ئەنجنی کردووە. هەڵبەتە ئەم دیاردەیە کار لە چارەنووسی هەر تاکێکی ناو ئەو کۆمەڵگەیە دەکات. ئەم چیرۆکانەی تەژی کاراکتەرو قارەمان و کەسانی شەڕەنگێزو شەڕزەدەن (ئیدی قارەمانی ڕاستەقینە بن یان زادەی خەیاڵ) ئاشکرایە ئەو زۆرانبازی و ململانێیەی مرۆڤ دەستی دەداتێ ، کەسایەتی ڕاستەقینەی ئەو مرۆڤە بەدیار دەخات و بەرجەستەی دەکات. بەڵام قارەمانی ملایم و بێوەی وبێلایەن لە پۆرتریت بەولاوە چیدی نییە. ململانێ جۆری هەیە ،هەم لەئاستی کۆمەڵ و هەم لە ئاستی تاکدا هەیە،و لەوەشە

هەردووكیان یەكانگیر بن، جۆرە ململانێیەك هەیە مرۆڤ لەگەڵ خودی خۆیدا دەیكا و بەزۆری لایەنی دەروونی و ئەخلاقی دەگرێتەوە، ئەم ململانێیە لە نێوان كەڵكەڵە لێك دژەكاندا روودەدات وەكو لە (گومان)دا دیارە. جۆرە ململانێیەكی دی هەیە لەگەڵ بەرانبەردایە، لەگەڵ سروشتدایە، ئەم جۆرەیان ململانێیەكی دەرەكییە.

ململانێ لەگەڵ بەرانبەردا، كە هەندێ جار ململانێ لەگەڵ خوددا شەفاعەت و پاكانەی بۆ دەكات، بەسەر چیرۆكەكانی حەمەكەریم عارفدا زاڵەو زۆرجار شێوەیەكی درامی توند وەردەگرێت چ لە شێوەی كردارا و چ لە بیرو هزراندا، چ لە دیالۆگدا بێ، ئەمەش دەبێتە مایەی ئەوەی چیرۆكەكانی تەژی بزاڤێن پێشڤەچوون بكات، ئەو ململانێیە رەگەزی هەڵچوواندنی لێدەكەوێتەوە،و تانوپۆی گرێ دەچنێ و بەهێزو خێرای دەكات.. جا من لێرەدا لایەنی پراكتیكی بۆ خوێنەری بەڕێز بەجێدێڵم: با بەخۆی ئەم لایەنە گرینگە لە چیرۆكەكاندا دیاری بكات.. چونكە دیمەنێكی دیكەی هونەری چیرۆكنووس وردەگرم، كە لە دیمەنەكانی نوێئاوەرییەو پەیوەندی پتەوی بە ململانێوە هەیە یان گەلێك لە ململانێیەكان لە چوارچێوەو لە میانەی ئەوەوە بەدیار دەكەوێت و بەرجەستە د ەبن، ئەویش بۆلیفۆنیزمە (فرەدەنگی) جا بۆلیفۆنیزم (چ وەكو دیالۆگ و چ وەكو مەنەلۆگ) بەشدارییەكی كاریگەر لە گەشە سەندنی دیمەنێن چیرۆكەكان و هەڵدانەوەی ناخی قارەمانان دەكات و ئازادی تەواویان دەداتێ تا گوزارشت لە تایبەتمەندی خۆیان بكەن، بۆ وێنە دەسترەنگینی چیرۆكنووس لە بەكارهێنانی بۆلیفۆنیزمدا لەم چیرۆكانەدا بەدیار دەكەوێت: (گومان،سێبەری دەنگ، قەڵەمباز، وئاوازێك نامرێت)كە لێرەدا گوتاری گێڕانەوە بەیەكانگیری دەنگە جیاوازەكان تەواو دەبێت.

لە چیرۆكی (سێبەری دەنگ)دا كە بەشێوەیەكی گشتی بونیادی حیواری بەسەردا زاڵە، ئەم دەنگانە هەن:

١- دەنگ (بریتییە لە دەنگی گوتیار)
٢- دەنگی یەكەم (دەنگی "م"ی كوژراوە كە مێردی مینایە)
٣- دەنگی دووەم (دەنگی مینای ژنی "م"ی كوژراوە)
٤- دوادەنگ (دەنگی نووسەر- گوتیارە)كە خۆی بەناو دەنگەكاندا دەكات و گونجان و سازانی كاسارسیسزم"پاكبوونەوە" دەشكێنێ.

بەمجۆرە قارەمانان و كاراكتەران لە بۆلیفۆنیزم:ئازادانە گوزارشت لە خۆیان دەكەن: دەنگیان بەرزدەبێتەوە، بەرەبەرە دەنگی چیرۆكنووس پاشەكشە دەكات و دەسەڵاتی بنجبڕی باوكانەی نامێنێ تا قەناعەتە تاكرەوانەكەی خۆی بەتۆبزی بەسەر هاماجی چیرۆكدا بسەپێنێ : ئیدی ئاوازی ریتمی ئەگەرایەتی و گومانئامێز زاڵ دەبێت و كێشەو گرفتی كاراكتەرەكان لە هەموو ئاستێكدا بەرجەستە دەكات: ئینجا خوێنەر بەناو هەزارتوێی ئەو گرفتە مرۆڤانییانە دەكەوێت كە كاراكتەرەكان پێوەی دەناڵن: نەك بۆ ئەوەی لە پێودانگی باڵادەستی، یان هاوسۆزییەوە یەكبگرن لەگەڵیاندا، وەكو چۆن ئەمە لە رۆمانی تقلیدیدا باوبوو، بەڵكو لە پێودانگی كەشفخوازییەوە، كە

وادەخوازێت بەروونی لە هەڵوێستی رۆمان بەدەربێت، (بڕوانە د. صبری حافظ، القصە العربیە والحداثة ص ١٨٨، چاپی بەغدا، ١٩٩٠)

بۆلیفۆنیزم لە دوا قۆناغ و لە دوا ئاكامدا بەشداری لە وەلاخستنی تاكڕوانگەیی، تاكدەنگی و تاكبۆچوون دەكات، كە لە ڕێگەی رووداوەكانەوە دەگێڕدرێتەوە.. ئەمەش خۆی لە خۆیدا دەكاتە پەكخستنی گرێی تەقلیدی ،وفۆرمی هونەری چیرۆكەكان ئازاد دەبێت و تەژی دینامیكییەت دەبێت.

هەر بۆیەش زۆربەی چیرۆكەكانی ئەم نووسەرەمان شایستەی ئەوەن بكرێن بە شانۆنامەو فیلم.

(٥)

بێگومان زمان رەگەزێكی هەرە گرنگی هونەری چیرۆكی نوێی هاوچەرخە و بگرە دەشێت ببێت بەكۆڵەكەی هەرەسەرەكی رەگەزەكانی دیكەی رۆنانی هاماجی چیرۆكڤانی.

حەمەكەریم عارفی چیرۆكنووس زمانێكی جیای هەیە. زمانی لە نێوان هەموو هاوسونحانی خۆیداو لە چیرۆكی هاوچەرخی كوردیدا دیارە، كەم كەس لە تەقاندنەوەی توانای شاراوەی وشەدا دەیگاتێ و شان لە شانی دەدات. دەلالەت و چەمكی نوێ بە وشە دەبەخشێت و دەلالەتە كۆن و باوەكان وەلاوەدەنێت. دارشتنی زمانەوانی تازە لە ڕێگەی وەكارهێنانی ئاوەڵناو و ئاوەڵناوی كراو وخواستنی فرمانان و تەواوكردنەوە دێنێتە ئاراوە، كار دەگەیەنێتە رادەیەك بە وشەێن تازە مانای تازە بخوڵقێنێ و پاشگرو پێشگر و لێكدانی دوو وشەو خوازە بكات بە كەرەستەی خوڵقاندن، بۆ وێنە بڕوانە وشەێن: (قەڵەمباز، دۆزەشت،شۆڕشگێ، دەموچاوی مزر، دارستانە ئافرەت).

شایانی باسە ئەم ئەدیب و وەرگێڕە بەوە راهاتووە كە وشەی تازە بەزمانی كوردی ببەخشێت، لەوانە: (گوتیار= راوی)، ساڵیاد،هونەراندن، بەدحاڵی بوون). بێگومان ئەم خولیای تازە خوازییە زادەی سەرگەرمكردن و رابواردن و گەمەی كوێرانە بە وشە نییە، بەڵكو زادەی ئەو پێداویستییەیە كە زمانی ئاسایی دەرەقەتی نایەت و زمانی ئاسایی كۆڵە لە دەربڕینی، واتا ئەو پێداویستییە وادەخوازێت چوارچێوەی قسە تێك بشكێ، باو لەرەواج بكەوێ، تا ئەوە بڵێت كە لەسەرووی توانای قسەوەیەو گوتاری مەبەست بێتە دی. رەنگە هەر ئەم كەڵكەڵەیە وای لە چیۆكنووس كردبێ، كە بایەخێكی یەكجار زۆر بە هۆزانییەتی زمانی چیرۆكڤانی خۆی بدات. هیچ زێدەرۆیی نییە گەر بڵێین زمانێكی شیعری ئەوتۆی هەیە كە هاوتای شیعرییەتی باشترین شاعیرانی هاوچەرخمانە!. شیعرییەتی زمانەكەی لە كورتبڕیدایە، زمانێكی چڕو گورج و بلەز و دوور لە هەر داوەشین و ئینشانووسییەكی دەڵبە،(ئەزرا پاوەند) گوتەنی "زمانێكی تا ئەوپەڕی توانا ئاوس بە چەمك و مانا".

بۆیە هیچ سەیر نییە لێرەو لەوێ رستەو دەستەواژەی شیعری جوانی ئەوتۆی بەگەڵ بكەوێت كە گوزارشت لە هەست و هزری كاراكتەرو كەسانێ بكات وەكو چۆن چیرۆكنووس تامەزرۆیەتی و حەزی لێدەكات. لێرەدا چەند نموونەیەك دەخەینە روو:

-" ئەم دەرو بەرە دارستانێکە لە ژنانی خەمین"چیرۆکی (سێبەری دەنگ).
-" هەرکەسێك خاکی نەبێ، دەبێ گۆڕی خۆی بە کۆڵدا بدات و بە ئاوارەییدا بیگێڕێت!"چیرۆکی (خاك).
- "دڵیشی نایەت لە کەمینی پرسیارانی بخات" (چیرۆکی عوزرخوایی)
- "کەسێك ئەڤینی لەسەردا بێ، لە دێو ناپرینگێتەوە" چیرۆکی (عوزرخوایی)
- "دەستی وەڵامدانەوەی تێکەڵ بە دەستەکانی کرد" چیرۆکی (هەستێکی وڕوژاو)
- "چاوی خۆشەویستی بڕوایی نەدەهات" چیرۆکی (هەستێکی وڕوژاو)
- "چنگی ،ڕاست لە قژی ئاسمان گیر دەکرد" چیرۆکی (شێتخانە)
- " ئەم کەللە سەرە چییە پێت؟ - ئەمە فەرهەنگێکی وێنەدارە" چیرۆکی (شێتخانە)
- " وەتەن ئەگەر بنجە دڕکێکیش بێ ، هەر شیرینە!." چیرۆکی (ئاخ وەتەن)
- "مرۆڤ گیانی بەوەیە کە بۆخۆی گۆڕێکی قووڵە، وساتەکانی خۆی لە خودی خۆیدا دەنێژێت" چیرۆکی (ئاوازێك نامرێت)
- "..ئەقڵ هەربەرد،ویژدان هەر بەرد، سۆز هەر بەرد، مێژوو هەربەرد،ئەم بەرد پەروەرییە تیرەی بەشەری وێڵ کردووە.." چیرۆکی (ئاوازێك نامرێ).

شیعرییەتی زمانی چیرۆکنووس هەر لەم رادەیەدا ناوەستێ ، بەڵکو هەندێ جار دەگاتە رادەی شیعراندنی سەرانسەری کورتیلە چیرۆکەکە وەکو لە (بەرد و لە وێڵستان)دا دیارە. یەکەمیان کورتیلە چیرۆکێکی شیعری رەمزییە و دووەمیان چامەیەکی شیعری ئیرۆتیکییە لە زۆربەی دیمەنەکانیا، هەروەها کۆتایی چیرۆکی (ئاوازێك نامرێ) دەبێت بە چامەیەکی زۆر جوانی هێمائامێز..

بێگومان ناکرێت لێرەدا هەموو دیمەن و وێنە شیعرییە پەرش و بڵاوەکانی ناو چیرۆکەکانی نووسەری کەم وێنەمان دیاری بکەین ، کە لێکچوون و خواستن و رەمزو تەورییە و خوازەی ناسك و زیندوو تانوپۆیەکەی دەهۆنێتەوە، زندوویەتی پتر بە رستەو دەستەواژەکانی دەبەخشێت.. بەڵام چار نییە دەبێ لە ئاستی (ئیلتیفات) لەلای برای نووسەرمان هەڵوەستەیەك بکەین (پێویستە لێرەدا ئاماژە بۆ ئەوە بکەم کە بۆ ئەم مەبەستە هانام بۆ تێوری و پراکتیکی سەعید غانمی لێکۆڵەرەوە بردووە، بڕوانە (دەمامکێن دەق) بەغدا- ١٩٩١)

ئاشکرایە کە(ئلتیفات) وەکو مەبەستێکی رەوانبێژی لە شیعری کۆن و نوێی عەرەبیدا باو بووە کە دەکاتە : (ئاماژە بۆ کەسێك بە راناوێکی نەگونجاو..) بۆ وێنە وەك ئەوەی کەسێك بە راناوی یەکەم و دووەم و سێیەم کەسی تاك خۆی بدوێنێ : چونکە ئیلتیفات لە نێوان هەرسێ راناوی یەکەم و دووەم و سێیەم کەسدا دێ و دەچێت، بۆیە پرۆسەی گەیاندنی ئاسایی لەنگ دەکات و دەشێوێنێ ، بە تایبەتی پەیوەندی نێوان هەردوو دیوی ناوەوەو دەرەوەی زمان : بۆیە ئەرکی ئیلتیفات بەزۆری بریتییە لە گومڕاکردنێکی بە ئانقەست، وەکو دەمامك کردن وایە. بەزۆری بەشێوەیەکی خۆڕسك جۆرە غوربەتێکی لێدەکەوێتەوە: جا بەم پێیە "چونکە ئیلتیفات کەسێکی دی بانگ دەکات و خۆی دەدوێنێ و خودی مەبەستە، بۆیە مەحکوومە بە دووفاقی و،

غوربەتی لێدەکەوێتەوە" ئەمەش وادەگەیەنێ کە ئیلتیفات دەبێت بە دوو لقەوە، ئیلتیفاتی بەرجەستەکاری (تەشخیسی) وئیلتیفاتی رووتەڵکاری (تەجریدی) یەکەمیان لەسەر بنەمای تواندنەوەی مرۆڤان (کە هەردووکیان ئیفتیرازین) چێدەبێت. دووەمیان لەسەر بنەمای غوربەت و بەشتبوون دروست دەبێت، کە هەردووکیان دەرهاوێشتەیان لێدەکەوێتەوە (ئەگەر ئیلتیفاتی بەرجەستەکاری لە ڕێگەی بانگکردنی شتێن ناثاقڵەوە بێتە دی : ئەوە ئیلتیفاتی تەجریدی لە ڕێگەی وەسفکردنی خود بەغەیرو دوواندنی بە ڕاناوی سێیەم کەسی تاك دێتە دی، جا لێرەدا ڕاناوی سێیەم کەسی تاك نەکەسێکی واقیعییەو نە کەسێکی گریمانەییە، بەڵکو وێنەیەکە لە وێنەکانی دیکەی "من" کە ئیلتیفات گوزارشتی لێدەکات" جا بەم پێیە هەردوو جۆرە ئیلتیفاتەکە لە چیرۆکەکانی حەمەکەریم عارفدا بڵاون و زۆر بە لێهاتووی و سەرکەوتووانە بۆ وەدیهێنانی مەبەستە هزری و هونەرییەکانی بەکاری دێنێ . جا لێرەدا وەکو نموونە بۆ ئلتیفاتی (تەشخیسی) ئاماژە بۆ چیرۆکێن (بوکەڵە، بەرد،و تاژی) دەکەین. سەبارەت بە ئیلتیفاتی تەجریدی ئەوا لە زۆربەی چیرۆکەکانیدا هەیە وەکو (زمان، گومان،تابووت و شێتخانە).

لڤێرێ هەر سەبارەت بە زمانی حەمەکەریم عارفی چیرۆکنووس، دەبێ ئاماژە بۆ مەبەستخوازی هەڵبـژاردنی ناوەکـان بکـرێ کـە دەورێکـی یـەکجار گـرینگ لـە بەرجەسـتە کردنـی نێـوەرۆکی چیرۆکەکانی دەبینن. خوێندنەوەیەکی ورد، ئانقەستی هەڵبژاردنی ناوی قارەمان و کاراکتەرو کەسەکانیمان بۆ بەدیاردەخا کە ئەنقەستییەکی دوو لایەنەیە.

– مەبەستی جووت هاتنەوە (جووت بوون لە نێوان(دال و مەدلوول)دا واتە ناوەکە خۆبەخۆ مەبەستەکە بگەیەنێ ،واتە ناوەکە پڕ بە پێستی مەبەستەکە بێ وەك (گزنگ= بەرەبەیان)، (مینا= شووشەی ساف و بێگەرد)، (پاکیزە= پاك و بێگەرد)، (سارا= بیابان)، (ئەنوەر)، (فەهد) ،(مەدەن) و (مستۆ) لە رۆمانۆکی (کۆچی سوور)دا..هتد. ئەم جووت بوونە دەلالییە دەگاتە رادەی ڕەمزاندن وەك (مەهدی= فریارەس، چاوەڕوانکراو) لە چیرۆکی (سەربهووردی ناوێك)دا

– مەبەستداری دوورکەوتنەوە (داماڵینی دەلالی لە ناوەکە کە زیاتر داماڵینی پیرۆزیی لە هەندێ شتێن کەلەپورو باو دەگرێتەوە) وەکو (یوسف، خەجێ ،حاجۆ، تاژی، و مەحموود).

– بەڕاستی زمانی ئەم چیرۆکنووسە مەیدانێکی بەپیت و دەوڵەمەندە بۆ لێکۆڵینەوەێن تازەی وەکو بونیادگەری و تەفکیکی و تەئویلی ، لێ ئیدیعاچیانی ڕەخنەی لای ئێمە نەك هەر لەم دەسکەوتە گەورەیە غافڵن، بەڵکو لە بنەڕەتدا لێی حاڵی نابن و دەرەقەتی نایەن: تا لەسەر ماشینەوەی بەرهەمێن کەسانی دی و، بەناوخۆکردنی بەرهەمێن خەڵکانی دی و پینەوپەڕۆ و کەسایەتیکاری قێزەزەوەر وشەرماوەر و سووك بڕۆن، هەر ئەمە حاڵیان دەبێت و مەگەر تەنیا ئەو شاعیرۆکانە هاوتایان بکەنەوە کە وەکو مێش و مێشوولان پورە دەبەستن و تەنانەت زۆربەیان ناتوانن بەباشی بەزمانی کوردی بخوێننەوە!..

لێرەدا بەداخەوە ئەو گوتەیەی (ئۆکتاڤیۆ پاز)م بیر دەکەوێتەوە کە دەڵێت: ***"گەلی بێ شیعر، گەلێکی بێگیانەو، نەتەوەی بێ ڕەخنە نەتەوەیەکی کوێرە"*** ***بەڕاستی ئێمە نەتەوەیەکی بێ***

رەخنەین،چونکە بەشی هەرە زۆری کەلتووری ئێمە بەزەقی سواوە،لە کاتێکدا ئۆگوستینۆنیتۆی شاعیرو تێکۆشەر گوتەنی: "ئێمە تەنیا کەلتوورەکەمانین" .

(٦)

لەکۆتاییدا نەهەقی ناکەین گەر بڵێین ئەم چیرۆکنووسە گەورەیە هێشتا هەر زۆر غەدرلێکراوە، بەهۆی نەبوونی رەخنەی راستەقینەو جددی لە قۆناغی ئەمڕۆی ڕۆشنبیریمان و هەروەها بەهۆی ئەو تەرجەمە ناکامانەی بەرهەمەکانییەوە- کە پڕن لە هەڵەی زۆر زەق- دەنا دیارترین چیرۆکنووسی هونەرمەندو بێهاوتایە لە نێوان هاوسونحانی خۆیدا، و چاوەڕوانی داهێنانی پتری لێدەکرێت لەم بوارەدا، بگرە هەقە نەوەکانی داهاتووی بواری چیرۆکی کوردی، لە دەسکەوتە ئەدەبییەکانییەوە فێربن.

ژێدەر: ظل الصوت و قصص اخرى، تقديم و ترجمە: جلال زنگابادی
مجله (گولان العربي) العدد (٧٤) ٣١/تموز/ ٢٠٠٢

خوێندنەوەی چیرۆك لە نێوان لەزەتخوازی و شیكردنەوەدا

((١))

خوێندنـەوە پرۆسـەیەكی فـرە لایـەن و پڕلـق و پۆپـە و لەوەتـەی مـرۆڤ فـامی كردۆتـەوە و كەوتووەتـە لاواندنـەوەو دڵدانـەوەی خـۆی و گـەردوون و پاشـان ویسـتوویەتی جیهـان دەرك بكـات، خوێندنـەوەش هـەبووە. جـا بـەم پێیـە خوێندنـەوە لـە لـەزەتخوازی و دەركخـوازی و شیكردنەوە بەدەر نەبووە.

ئەوەی لێرەدا مەبەستە پتر خوێندنـەوەی دەقە، بەتایبـەتی دەقـی چیرۆكڤانی . دیـارە كـە خوێنەر چیرۆكێك دەخوێنێتەوە هەقی خۆیەتی عەودالی ئەوپەری لەزەت وەرگرتن بێ، رەنگـە گـەلێك لـە شـارەزایانی ئـەم وارە پێیـان وابـێ بەخشـینی لـەزەتی ئەسـتاتیكی یەكێكـە لـە ئەركەكانی دەق و هەر دەقێك بەجۆرێك لە لەزەتی ئەستاتیكی ئاوس نەبێ، دەبێ بخرێتـە بـەر پرسیار. لێ رەنگە ئەو لەزەتەی كە مافی رەوای خوێنەرە بەئاسانی خۆی بەدەستەوە نـەدات و پێویستی بەوەبێ كە خوێنەر لایەنی كەمی توانای شیكردنەوەی دەقەكەی هەبێ و بە جوانی وردەكارییەكانی دەقەكە بفامێ وبـە دروستی شیبكاتەوە. چونكە ئـەم توانایـە یارمـەتی دەدا كە ئەو پەڕی لەزەت لە دەق وەربگرێ. هەڵبەتە ئەم جۆرە خوێنەرە چیوای لە رەخنـەگر كـەمتر نییـەو دكـارێ رۆڵـی گـەورە لـە بەرهـەمهێنانی دەقـی مـەزن و باشـدا بـدینێ. بەهـەرحاڵ شـیكردنەوە لێـرەداو بـۆ خوێنـەری هەنـدێ فامیـدە دەكاتـە دەرككردنـی دروسـتی دەقەكـەو دەست نیشانكردنی بەشە جیاوازەكانی دەق و پەیوەندییەكانی نێوانیـان، واتـە ناسینی دەق وەكو یەكەیەكی یەكپارچەی هونەری تا ئەندازەیەك ئاڵۆز. كەواتە شیكردنەوە لێرەداو بۆ ئـەو جۆرە خوێنەرە، بۆ ئەوەیە لە رێگەی شیكردنەوەیەكی دروستەوە بگاتـە لـەزەتێكی نائاسـایی ، لەزەتی تەجرەبەكردنی دەقەكە..

((٢))

هەڵبەتـە خوێنـەر هـەقی ئـەوەی نییـە كـە نووسـەر محاسـەبە بكـات كـە بۆچـی ئـەم وشـە یـا دەستەواژە یا رستە یا بابەتەی هەڵبژاردووە. چونكە زۆر جار نووسـەر بەخۆیشـی هـۆی ئـەوە نازانێ و ئەگەر پرسیاری لێبكرێ وەڵامی بنجبڕی پێ نییە ،بۆیە مەبەستی خوێنەر ئەوەیە كە بفامێ وتێبگات كە چۆن هەڵبژاردەكانی نووسـەر پێكـەوە جۆشیان خواردووەو دەقێكـی یـەك دەسـتیان پێكهێنـاوە، دیـارە نووسـەر تـەنیا بابـەت كەشـف ناكـات، بـەڵكو رێگـەی هەڵبـژاردن دەگرێ و هـەنگاو دەنـێ و بەهـەر نرخـێ بووە دەبـێ خـۆی بگەیەنێتـە ئاوەدانی و دەقێك ئـاوا

بکات کە ژیانی لێوە هەڵبقوڵێ. بێگومان دەقیش بەبێ ناوەرۆك نابێ، دیارە ناوەرۆك بابەت نییە ، چونکە بابەت ئەو کارانەیە کە لەچوارچێوەی دەقداو لە واقیعدا هەیەو دەشێت لە دەقیشدا تەوزیف بکرێ. بەلاّم ناوەرۆك لەگەڵ خوڵقان یا خوڵقاندنی دەقدا دێتە ئاراوەو دەمەیێ وفۆرم وقاڵبی خۆی وەردەگرێ. جابابەت کەرەستەیەکی ئامادەیەو کەسانی هونەرمەند دەتوانن بەزەبری داهێنانی هونەری دەق بیگۆڕن بۆناوەرۆك، هەر بۆیە دەبینین یەك بابەت لە لای چەند نووسەرێك چەند نێوەرۆکێکی جیاواز وەردگرێ و هەر دەقە شەقڵی تایبەتی خۆی وەردەگرێ. چونکە هەر نووسەرێك بەگوێرەی خوێندنەوەی هونەریانەی خۆی و بەپێی شێوازی خۆی ئەو بابەتە دەگۆڕێ بۆ نێوەرۆك کە دەکاتە رۆحی دەق. بەم پێیە بابەت بەتەنیاو لە چوارچێوەی خودی خۆیدا زۆر گرنگ نییە بە گوتەیەکی دی بابەت بەتەنیاوبە مجەرەدی خراپ یا باش نییە. وەختێ بایەخی تەواو پەیدا دەکات کە لەسەر دەستی نووسەرێکی کارامەی لێهاتوو بگۆردرێ بۆ ناوەرۆکێکی هونەریانەو لە دەقێکی سەرکەوتوودا جۆش بخوات ، پێوەر و عەیاری دەق ناوەرۆکەکەیەتی نەك بابەتەکەی.

((٣))

کەواتە خوێنەر هەقی خۆیەتی کاتێ دەق دەخوێنێتەوە داوای لەزەتی ئەستاتیکی لەو دەقە بکات. ئەمەش بەوە دەبێ کە دەقەکە هەڵسەنگێنێ نەك بابەتەکە، واتە دەبێ ئەوە کەشف بکات کە چۆن بابەت گۆڕاوە بۆ ناوەرۆك. گوتمان بابەت بە تەنێ و بە مجەرەدی نە باشەو نە خراپ، بابەت وەختێ بایەخ پەیدادەکات کە دەبێ یا دەکرێ بە ناوەرۆك، واتە دەبێ بەدەق. دیارە بابەت لەواقیعداو لە دەرێی دەقدا وەکو بابەتی مجەرەد هەیە. لەم حاڵەتی تەجریدەدا کەرەستەیەکی خاوە، نە دەخرێتە خانەی خراپ و نە دەخرێتە خانەی باشەوە. بەلاّم دەشێت بابەتێك لای نووسەرێك باش و پەسندبێ و هەمان بابەت لای نووسەرێکی دی ناپەسندو خراپ بێ. واتە نووسەر لەم حاڵەتەدا بەدووی بابەتێکدا دەگەڕێ کە لەگەڵ تواناو بەهرەو مگێزی خۆیدا بگونجێت و بتوانێ بەئاسانی بیگۆڕێ بۆ ناوەرۆك، واتە بۆ دەق. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە نووسەر لەسەرێتی بابەتگەلێك هەڵبژێرێ کە توانای بە سەردا بشکێ و لەباری بونیادی هونەرییەوە هونەرمەندانە دەرەقەتی بێ.

جا بابزانین هونەرمەندێك چۆن بابەتی دڵخوازی خۆی ، بابەتی هەڵبژاردەی خۆی دەگۆڕێ بۆ ناوەرۆك، واتە چۆن بابەتێك دەکات بەدەق؟ ! ئێمە لەسەرەتادا ئاماژەمان بۆ چیرۆك وجیهانی چیرۆك کرد. هەڵبەتە چیرۆك دەکاتە دەقاندنی هەموو گەزەکانی خۆی لە: ((پلۆت، سروشتی پلۆت، یاساکانی پلۆت، کەسایەتی ،کەسایەتی سادەو ئاڵۆز، رەوش و رێبازی وەسفی کەسایەتی،پێگەو مەوقیعیەت،رەگەزەکانی ئەو پێگەیە، ئەرکی ئەو پێگەیە، بوئرەی گێرانەوە، بوئرەی گێرانەوەی مانا، شێوازو تۆن، تەبیعەتی شێواز، جۆری هەڵبژاردنی وشە، وێنە گرتن، بونیادی رستە، بونیادو هونەر، وەسف، هونەری گێرانەوە، دیالۆگ، مەنەلۆگ، رەمزو راز، دیمەن و پانۆرامای بەرین و زەمەنی هونەری و زەمەنی واقیعی...هتد)) هەڵبەتە لێرەدا دەرفەتی ئەوە نییە بە دوورو درێژی لەسەر هەر رەگەزێکی چیرۆك بوەستین وشرۆڤەی

بکەین،چونکە زۆر جار هەر چیرۆکێك لە قولایی پرۆسەی دەقاندندا رەگەزێن تایبەت بە خۆی بەرهەمدێنێ، و تەنیا لە ناو خودی دەقەکەدا وەکو یەکەیەکی هونەری یەکپارچە چەمکی هونەری خۆی وەردەگرێ و لە دەقەکە دابردرێ لە هونەرییەت دەکەوێ و نابێ بەرەگەزێك کە پێناسە هەڵبگرێ، واتە لە دەرێی دەقەکەدا ناسنامەی نابێ، ئەگەر بۆ ئاسانکاری پەنا وەبەر تەقسیمبەندییە کۆنەکەی چیرۆك ببەین وبڵێین بریتییە لە سەرەتاو ناوەراست و کۆتایی ،ئەوا رەنگە ئەم تەقسیمبەندییە زۆر قەناعەتبەخش نەبێ، چونکە مەرج نییە هەموو چیرۆکنووسێك پابەندی ئەو تەقسیمبەندییە بێ، بەکورتی دەبێ ئەوە بزانین کە چیرۆك بریتیە لە زنجیرە هەڵبژاردنێك و زۆرفاکتەری هونەری دەور لەو هەڵبژاردنانەدا دەبینێ و بەم پێیە سەرەتای هەر دەقێکی چیرۆکڤانی دەکاتە زەمینە سازی بۆ چوونە ناو دەقەکەو لەو بەشەدا چیرۆکنووس هەندێ زانیاری بە خوێنەر دەدات تاببێ بە پێشەکییەك بۆ دەرککردنی دەقەکە، هەڵبەتە ئەو زانیارییانە ئەوەندەیە کە کەڵکەڵەی بەردەوامبوون لای خوێنەر بوروژێنێ و دەستی بگرێ بۆ ئەوەی لە (سەرەتا) بپەرێتەوە بۆ (ناوەراست) دیارە مەرج نییە هەموو سەرەتایەك وەکو یەك بێ، چونکە هەر نووسەرێك کۆمەڵێك هەڵبژاردنی خۆی هەیە و جیاوازە لە هی نووسەرانی دی. نەك هەر ئەمە ، بەڵکو زۆر جار سەرەتاو دەستپێك لەلای یەك نووسەر لەچیرۆکێکەوە بۆ چیرۆکێکی تری دەگۆرێت، بەهەرحاڵ لە قۆناغی سەرەتادا رونکردنەوەیەکی ئەوتۆ سەبارەت بەدەق بە دەستەوە نادرێ، چونکە رەگەزەکانی ئەم قۆناغە دەڵەمەو ناجێگیرن و زەمینە بۆ قۆناغی ناوەراست خۆشدەکەن.

((٤))

پاش سەرەتا، ناوەراست دەست پێدەکات، ئەم قۆناغەش کۆمەڵێك رەگەز لە خۆ دەگرێ، لەوانە: ململانێ وکێشمانەکێش، گرێ و گرێچن، لوتکە.. هتد ئەگەر لەبەشی (سەرەتادا) جۆرێك لە دەڵەمەیی و ناجێگیری و تەم ومژو بێ سیمایی بەدی بکرێ، ئەوا لەم بەشەدا بەرەبەرە رەگەزەکان بەرەو بە دەقبوون دەرۆن وفۆرم و قاڵب و سیما پەیدا دەکەن، هەڵبەتە ئەم تەقسیمبەندییەی کە ئێمە لێرەدا لە رووی ناچارییەوە دەیکەین بەو مانایە نییە کە سنوورێکی پۆڵایین لە نێوانیاندا هەیە و لە بەزاندن نایەت، بەڵکو بەپێچەوانەوە رەگیان لە یەکتردایەو بە جۆرێ ئاوێتەن کە لەباری هونەرییەوە ئەستەمە بێنە دابران، مەگەر زەرورەتی شیکردنەوە ناچارمان بکات. بۆ نموونە ململانێ رەگی لە سەرەتادایە ولوتکە زادەی گەشەکردنە و گرێچن پێکدێنێ. هەر کاتێ گرێ گەییە بالاترین ئاستی خۆی ، ئیدی ئەنجامی دەقەکە بە پێی دەگوترێ لوتکەی دەق بەرەبەرە بەدیار دەکەوێ و لەناوەوە تیشك دەخاتە سەر خۆی وبەرەو کۆتایی دەستی خوێنەر دەگرێ.

هەڵبەتە گرێچن لە چیرۆکدا گرینگییەکی ئەوتۆی هەیە کە بەبێ گرێچنی گونجاو، کێشمانە کێش لە کاریگەری دەکەوێ. توانا هونەرییەکانی نایەتە دی. نووسەر لە چاودێری و سەرپەشتی رەگەزی گرێچندا بەرەبەرە کایگەری چیرۆکەکەی خۆی زیاد دەکات و خوێنەر ئامادە دەکات تا دەرك بە کاریگەری تەواوی لوتکە بکات .هەڵبەتە رەگەزی گرێچن زۆر

گرنگەو نووسەری لێهاتوو وکارامە بەشی هەرە زۆری چیرۆکەکەی بۆ ئەو رەگەزە تەرخان دەکات ، چونکە نووسەری گەورە لەوێدا بلیمەتی خۆی بەتەواوتی دەنوێنێ و ئاشکرا دەکات. ئەوجا دێینە سەر(کۆتایی) کە لە لوتکەوە تا ئەنجامی چیرۆکەکە دەگرێتەوە.

بەم پێیە (سەرەتا) دەستپێك و زەمینە خۆشکردنە بۆ پەرینەوە بۆ سەرەتای ململانێ و کیشمانە کێش و(ناوەراست)لە ململانێوە بەرەو گرێچن و لەوێندەرەوە بەرەو لوتکەمان دەبات و(کۆتایی) لە لوتکەوە بەرەو ئەنجاممان دەبات. هەڵبەتە لە چیرۆکدا ململانێی جۆراوجۆرهەیە، دەشێت ململانێ دەروونی بێ و قارەمان لەگەڵ خۆیدا بیکات، یا ململانێ لە نێوان قارەمانانی چیرۆکەکەدا بێ یا لەنێوان قارەمان و کۆمەڵگەدا بێ یا لەنێوان قارەمان و سروشتدا بێ..هتد.

بەهەرحاڵ پێویستە لێرەدا ئاماژە بە گرینگی رەگەزی پلۆت(نەخشە) بکرێ و ئەوە دووپات بکرێتەوە کە دەرککردنی پلۆت گرنگترین فاکتەرە لە پرۆسەی دەرککردنی چیرۆکدا. پلۆت دەشێت بەرۆحی چیرۆك بژمێردرێ.

((٥))

پلۆت(نەخشە) رەگەزێکی هەرە گرینگی چیرۆکەو ئەنجامی هەڵبژاردنەکانی نووسەرەو لە واقیعدا بە مجەرەدی بوونی نییە، لەبن و بناواندا فۆرم بەخشینە بە ئەزموون و تەجرەبەیەك کە لە بنەرەتدا بێشێوەیە، بێ فۆرمە، یانی پرۆسەی فۆرمبەخشینە بەتەجرەبەیەکی بێ فۆرم.بە وتەیەکی دی چیرۆکنووس ئەزموونە خاوەکانی ژیان هێندە هونەرمەندانەو لێهاتووانە ریز دەکات کە لە میانەی یەکێتی ئەو ئەزموونانەوە پەیوەندی نێوان هۆو ئەنجامی بویەرو رووداوەکان بە دیار دەکەوێ، و کۆی رووداوەکان شێوەیەکی هونەریانە دەگرێتە خۆی. ئەگەر پلۆت لە واقیعدا نەبێ و دەستکردی نووسەر بێ و ئێمە تا ئەندازەیەك ئەم دەسکردبوونەی پلۆت قبووڵ بکەین، ئەوا بۆ کاراکتەر حەز دەکەین لە خەڵکانی ناو ژیان بچن و دەستکرد نەنوێنن و لە گەڵ واقیعی چیرۆکڤانی دەقەکەدا بگونجێن و لەو واقیعە هونەرییەدا واقیعی بن. ئەگەر چی مرۆڤ تا رادەیەك لەناو ژیانی واقیعیدا ئازادە، بەڵام کاراکتەری چیرۆکڤانی بە تەواوەتی ئازاد نییە.چونکە کاراکتەری چیرۆکڤانی بەپێچەوانەی مرۆڤی واقیعیەوە، بەشێکە لە کۆی کارێکی هونەری ودەبێ لە خزمەتی پێداویستییەکانی ئەو کارە هونەرییە یەکگرتووەدا بێ..واتە کاراکتەر بەشێکە لە کارێکی هونەری یەکپارچەی یەکگرتوو وپەیوەندی راستەوخۆی بە رەگەزەکانی تری ئەو کارەوە هەیە و بەشێك لە بونیادی ناوەوەی چیرۆك(دەق) پێکدێنێ.دیارە کاراکتەر دەبێ لە واقیعی رۆژانە بالاترنوێنێ جۆرە پەیوەندییەك لەگەڵ تەجرەبەی شەخسی خوێنەردا پەیدا بکات و بە کورتی تەجرەبەکانی ژیانی بۆ هەست گۆڕیبێ.کارەکتەرانی ناو چیرۆك لەناو پرۆسە هونەرییەکەی دەقاندنی ناوەرۆکدا گەشە دەکەن و شێوەو سیمای تایبەتی خۆ وەردەگرن.هەر کاراکتەرێکی هونەری وەربگری، لە روویەکەوە دەچێتەوە سەر خەڵکانی ناو ژیانی واقیعی یا بەپێچەوانەوە هەر کەسێکی ناو ژیانی واقیعی بگری هەندێ خەسڵەت و تایبەتمەندی ئەو

قارەمانــە هونەرییانــەی تێـدا بــەدی دەکــرێ. ئەمــەش خــۆی لــە خۆیـدا هەسـتکردنە بــە جۆرەپەیوەندییەك لە نێوان کەسایەتی هونەری و کەسایەتی واقیعیدا،

بەهەر حاڵ زۆربەی رەخنەگران وشارەزایان کارەکتـەرانی هونـەری دابـەش دەکـەن بەسـەر کارەکتەری سادەو کارەکتەری توێدارو ئاڵۆزدا، کارەکتـەری سـادە ئەوەیـە کـە بتـوانرێ لەیـەك فرمۆلـدا بەرجەسـتە بکـرێ و یـەك رەهەنـدو یـەك لایـەن بـێ و بەئاسـانی بناسـرێ. کاراکتـەری توێدارو ئاڵۆز ئەوەیـە هـەزار تـوێ بـێ و بەئاسـانی پـەی پـێ نـەبرێ و غـافڵگیرت بکـات. دیـارە بۆچـوونی جیـاواز لەمـەر ئـەو دوو جـۆرە کاراکتــەرە هەیـە. بـەڵام بـە شـێوەیەکی گشـتی کاراکتەری ئاڵۆز لەبارترە بۆ پر کردنەوەی بۆشاییە هونەرییەکانی ناو هەر کارێکی هونـەری. بەڵام کاراکتەری سادە ئەو توانایەی نییەو لەسەرانسەری چیرۆکەکەدا یەك راستە رێ دەگـرێ و بەگەڵ رەوش و رەوتـی چیرۆکەکە دەکـەوێ و ئەمـە هەنـدێ لـە واقیعـەوە دوورە. کاراکتـەری ئاڵۆز دەتوانێ وەکو خەڵکانی واقیعی غافڵگیرمان بکات و سەرسامامان بکات و ئەمـەش جـۆرە واقیعیەتێکی پـێ دەبەخشێت کە پتر حەزو کەڵکەڵەی خوێنەر پـاراو دەکـات. بەهـەرحاڵ دەبـێ ئەوە دووپات بکەینەوە کە کاراکتەری چیرۆکڤانی چەند ئاڵۆزیش بـێ، ئینسانێك نییـە ،بـەڵکو خەڵقەندەیەکی هونەرییە و بەشێکە لە کارێکی هونەری یـەکگرتوو.ئـەوەی ئێمـە لـە هونـەرمان گەرەکـە شـێوەیەکە کـە لـە ژیانـدا دەسـتمان ناکـەوێ، جیـاوازی بنـەرەتی هونـەرو ژیـانیش لەوەدایە.بەهەرحاڵ چونکە مرۆڤ بەخۆی بوونەوەرێکی ئاڵۆزە، بۆیـە کاراکتـەرانی ئـاڵۆزی پـێ پەسـندترە. چـونکە پـتر لـە ژیـان دەچـن.هەڵبەتـە ئەگـەر کاراکتـەر بۆخـۆی بەتـەنیا و جیـا لـە رەگـەزەکانی دیکـەی چیرۆك لەبـەر چـاو بگیـرێ، لـەو حاڵەتـەدا دەکـرێ بایـەخێکی گـەورە بـە ئاڵۆزی بدرێ.بەڵام ئەگەر کاراکتـەر لەبـەر رۆشـنایی چیرۆك وەکو یەکەیـەکی یەکپارچـە تـاقی بکەینەوە لەو حاڵەتەدا بۆمان دەردەکەوێ کە ئاڵۆزی فەزڵێکی زیاتری لە سادەیی نییە.دەبـێ حەسـاو بـۆ ئـەوە بکـرێ کـە چ کاراکتـەرێك لـە چیرۆکدا دەور دەبینـێ، چـیرۆکنووس دەبـێ کاراکتەری گونجاو بۆ مەبەست و ئامانجەکانی خۆی هەڵبژێرێ.

((٦))

هەڵبەتـە پێویسـتە لێـرەدا زۆر بەلـەز ئامـاژە بـۆ رەگـەزی وەسـف لـە دەقـی چیرۆکدا بکـرێ. چیرۆکنووس دەبـێ شـارەزاییەکی چـاکی لـەم بـوارەدا هـەبێ.گونجـاوترین شـێوازی وەسـف لەگــەڵ دەقــی چــیرۆکدا وەکــو یەکەیــەکی یەکپارچــەی هونــەری هەڵبــژێرێ.دیــارە هــەر شێوازێکیش عەیب و خەوشی خۆی هەیە. بەڵام چیرۆکنووس دەبێ کەم عـەیبترین شـێوازی وەسـفی بـەکاربێنێ. جـۆرە باوەکـانی وەسـفیش پـتر بـریتین لـە: وەسـفی مـەنتیقی، وەسـفی دراماتیکی و وەسـفی قەرینـەیی و مـەجازی. لـە وەسـفی مەنتیقیـدا پـتر گـوتن زاڵـە، واتـە لـە دەرێـرا تیشـك دەخرێتـە سـەر کاراکتـەران، ئەمـەش جـۆرە جڵـەو کردنێکـی خـەیاڵی خوێنـەری لێدەکەوێتـــەوە. لـــە وەســـفی دراماتیکیـــدا نیشـــاندان زاڵـــە. نووســـەر یـــا گوتیـــار(ڕاوی) زیاترنیشـاندەدا تـا بڵێـت. چیرۆکنووس لـەم جـۆرە وەسفەدا رێگـە بـە قارەمانـەکانی دەدا کـە خۆیـان بنـوێنن و خۆیـان نیشـان بـدەن، واتـە قارەمانـەکان لـە رێگـەی دەم و دوویانـەوە یـا

هەڵسوکەوت و رەفتاریانەوە خۆیان بە خوێنەر دەناسێنن. لەم شێوازەدا خوێنەر بە گەرمی دەعوەت دەکرێ کە چالاکانە لە چیرۆکەکەدا بەشداری بکات. بەهەرحاڵ رەنگە ئەم شێوازە وەسفە لە شێوازە وەسفەکانی دیکە پەسندتر بێ.لەوەشە یەکێك لە خەوشەکانی ئەم شێوازە وەسفە ئەوەبێ کە لە وەسفی مەنتیقی درێژدادرتربێ، چونکە نیشاندان کاتی فرەتر دەبات لە وتن.شێوازی وەسفی قەرینەییش ئەوەیە کە کاراکتەر لەرێگەی ئەو قسانەوە کە دەربارەی دەکرێ بناسین.بەکورتی بۆچوونی باوی ئەم رۆژگارە ئەوەیە کە دەقی سەرکەوتووی چیرۆك دەبێ پتر نیشاندان بێ نەك گووتن. دیارە هەر دەقێکیش بەدەم پرۆسەی خوڵقانەوە یاساو رێسای خۆی بەرهەمدێنێ و هەر نووسەرەش دەبێ ئاگاداری ئەوەبێ کە دوا ئەنجامی کاری ئەو کە بریتیە لە بەرهەمهێنانی یا خوڵقاندنی کارێکی یەکگرتووی یەکپارچەی هونەری و دەسترەنگینی و مۆرکی ئەو لە چۆنیەتی دەقاندنی هەموو رەگەزە وردو درشتەکانی ئەو کارەدا دەردەکەوێ و ناسنامەی تایبەتی وەردەگرێت..

((٧))

رەگەزێکی دیکەی گرینگ لەئەدەبیاتی چیرۆکڤانیدا هەیە کە پێی دەگوترێ شوێنکات. بێگومان بویەرو رووداو لە شوێن وکاتدا روودەدات.ئیدی مەرج نییە شوێن تەنیا یەك شوێن بێ یا کات و زەمان تەنیا یەك کات بێ. دەشێت شوێنکات بە گوێرەی زەرورەت و پێداویستی هونەری دەق بێتە هەڵبژاردن و مۆنتاژکردن. دیارە رەگەزی شوێنکات جۆری هەیە. لەوانە شوێن یا دیمەنی بێ لایەن، لێرەدا تەنیا ئاماژە بۆ ئەوە دەکرێ کە شوێنەکە کوێیە ،شارە یا لادێ یا...هتد. نووسەر ئەو زانیارییانە دەدا و ئیدی ئەوەندە گوێی ناداتێ و بەتانیا ناچێت. ئەم زانیارییانە لە خزمەت پلۆت و رووداوی دەقدا دەبێت، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئەم بێ لایەنیە موتڵەق و رەها نییە، واتە مەوقیعیەتی بێ لایەن زۆر کەمە.

بێگومان شوێنکات یا دیمەن یا مەوقیعیەت دەشێت لەناو بەرهەمی چیرۆکڤانیدا ببێ بە رەگەزێکی کاریگەری بەرجەستە. بەڵام دەبێ ئەوە بزانرێ کە مەوقیعیەت شتێکی سەر بەخۆ نییە، هەمیشە بەشێکە لە کۆی کارە هونەرییەکە وەکو یەکەیەکی یەکپارچەو دەبێ لەو چوارچێوەیەدا حەساوی بۆ بکرێ. خۆ ئەگەر لە چوارچێوەی کوللیەتەکە دەرچوو و لە رەگەزەکانی دیکەی دەق زاڵتر و زەقتر کەوتە بەرچاو ئەوا دەبێ بەختەتاو هەڵەی هونەری لە قەڵەم بدرێ. چونکە لە باشترین چیرۆکدا نیشاندنی مەوقیعیەت مەبەستی سەرەکی یا بنچینەیی نییە. بەڵکو مەوقیعیەت دەبێ رەگەزێکی چیرۆك بێ لەناو کۆی رەگەزە هونەرییەکانی دیکەدا بتوێتەوەو هەموو رەگەزەکان پێکەوە لە بۆتەی هونەردا دەقێك بخوڵقێنن کە پێی دەگوترێ چیرۆك..

((٨))

گۆشەنیگا، یەکێکە لەو بابەت و رەگەزانەی کە بایەخی گەورەی هەیە لە ناو پرۆسەی خوڵقانی دەقی چیرۆکدا.دیارە لێرەدا مەبەست لەگۆشەنیگای چیرۆکنووسە ، واتە کردەی

گێرانەوە لە روانگەی چیرۆکنووسەوە، کە هەر چیرۆکنووسێك بە گوێرەی نۆرینی خۆی دیاردەو بویەرو بابەتەکان دەخوێنێتەوەو دەگێرێتەوە. هەڵبەتە مەبەست لە نۆرین و خوێندەوەی هونەرییانەیە، دەنا دەق پێك نایەت و نایەتە خوڵقاندن. دیارە مەسەلەی هەڵبژاردنی گۆشە نیگا یەکێکە لەو مەسەلە ئاڵۆزانەی کە دەبێ چیرۆکنووس زۆر بە پارێزەوە مامەڵەی لە تەکدا بکات، چونکە نووسەر بە سەرچاوەی بنەرەتی هەر کاراکتەرێکی ناو چیرۆکەکە، شوێن، هاماج ورووداوەکانی ناو بەرهەمەکەی دەژمێردرێ. یانی ئەو دەقە بەهەموو رەگەزەکانییەوە ئافەریدەو خەڵقەندەی خەیاڵی ئەوە. نووسەر زۆر شت دەربارەی خەڵقەندەکانی خەیاڵی خۆی دەزانێ ولە سەرێتی بریار بات چۆن سوود لەزانیارییە تایبەتییەکانی وەربگرێ. یانی نووسەر دەبێ گونجاوترین گۆشە نیگا بۆ ئەو چیرۆکەی کە دەیەوێ بیگێڕێتەوە یا بڵێ هەڵبژێرێ و بدۆزێتەوە. هەڵبەتە گێرانەوەش جۆری هەیە،دەشێت بۆ نموونە لە رێگەی یەکەم کەسەوە بێ یا لە رێگەی سێیەم کەسەوە بێ، دەتوانرێ چیرۆکێك لە دەرێڕا یا لە ناوەوە بگێردرێتەوە، مەبەست لە گێرانەوەی ناوەوە ئەوەیە کە یەکێك لە قارەمانەکانی ناو دەق چیرۆکەکە دەربڕێ، ئەو بابەتە چیرۆکە پتر بە راناوی یەکەم کەس دێتە گوتن و گێرانەوە.. ئەو چیرۆکانەش کە لە لایەن گوتیارێکی بێناوەوەو لە دەرێڕا باس دەکرێ و دەگێردرێتەوە، پتر بە راناوی سێیەم کەس دێتە گێرانەوەو بەیانکرن. جا لێرەداپێویستە ئاماژە بۆ گوتیار(راوی) بکرێ.گوتیار هەیە هەموو شتێکی جیهانی دەقەکە دەزانێ و گوتیار هەیە زانیاری سنوورداری لەمەر دەقەکە هەیە. جا گوتیاری هەمووشتزان دەتوانێ خۆی لە ژیانی هەر کەسایەتییەك هەڵقورتێنێ و بەخوێنەر بڵێ کە قارەمانی نێوبراو بەتەمای چییە و چۆن چۆنی هزردکەت. دەتوانێ ئێستا لە شارێك بێ، دوای تۆزێکی دی لە شارێکی دیکە بێ. دەتوانێ لە دەستەواژەیەکدا لە کاتی ئێستادا لە گەڵماندا بێ ولە رستەیەکی دواتردا بمانباتەوە بۆ رابردوو. جا ئەم جم و جوڵەی ئەو لە خۆیەوە بۆخۆی، لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی دی و لە زەمانێکەوە بۆ زەمانێکی دی لەبەر ئەوەیە کە بەو پەری کارامەیی و چاکی چیرۆکەکەمان بۆبگێرێتەوە. گوتیاری هەموو شت زان لە هەموو هونەرەکانی گێرانەوە ئاسایی ترە، هەر لەبەر ئەوەشە ئاساییترین گۆشەنیگاو گێرانەوەیە بۆ زۆربەی چیرۆکنووسان.چونکە زۆر بە ئاسانی بەم رەوشە چیرۆکەکانیان دەگێڕنەوە.

هەرچەندە گوتیاری هەموو شتزان لە لایەکەوە هونەرێکی ئاساییە، بەلآم لە لایەکی دییەوە بە تەکنیکێکی نائاسایی و تایبەتی دەژمێردرێ. چونکە لە ژیاندا کەس نییە هەموو شتێك بزانێ، ئەمە جگە لەوەی گۆشەنیگای گوتیاری هەمووشتزان هەندێ جار جڵەو لە دەستی نووسەر دەسەنێ و بابەتەکان تووشی گێرەشێوێنی دەکات.. دیارە لێرەدا دەبێ سووکە ئاماژەیەك بۆ هەندێ عینوانی دیکەش بکرێ لەوانە: شاقارەمان لە دەوری گوتیاردا، گۆشەنیگای قارەمانی لاوەکی، گۆشەنیگای بابەتی و ژمارەی گۆشەنیگایان.

((٩))

کەس ناتوانیّ نکولی لە زمان و رۆڵی زمان لە پێکهاتەی دەقی ئەدەبیدا بکات. بۆیە نابیّ بەزێدەرۆیی گەر بگوتریّ دەق دەکاتە بەرهەمهێنانێکی هونەریانەی زمان. واتە هەر بەرهەمێکی ئەدەبی بگرین بەلای کەمەوە دەبیّ هەردوو تایبەتمەندی شێوازو ئاواز یا ستایل و تۆن بگرێتە خۆ. دیارە شێواز بۆ هەر دەقێکی چیرۆکڤانی هەم گرنگەو هەم ئاڵۆزەو دەورێکی کارا لە خوڵقاندنی تۆندا دەگێریّ، واتە دەتوانریّ بگوتریّ شێواز ڕێگەیەکە دەگاتە تۆن. بەهەر حالّ ئێمە نامانەویّ بچینە ناو تول و تەفسیلی شێوازو جۆرەکانییەوە، ئەوەی بۆ ئێرە مەبەستە زیاتر شێوازی تاکە،واتە چۆنیەتی بەکارهێنانی زمان لە لایەن نووسەرێکەوە. هەڵبەتە دەشێت شێوازی تایبەتی نووسەرێك لە نێو چوارچێوەی گشتی شێوازی باوی سەردەمێکدا دەربکریّ و بناسرێتەوە. دیارە هەر نووسەرێك بەجۆرێك مامەڵە لەگەلّ زماندا دەکات و بەنەفەسێکی تایبەتییەوە بەکاری دێنیّ، جا بەم پێیە هەموو نووسەران خودانی شێوازن، بەلاّم مەرج نییە هەموو شێوازەکان سەرکەوتوو و پەسندبن.کەواتە شێواز بەو چەمکەی کە چۆنییەتی بەکارهێنانی زمانە لە لایەن نووسەرەوە،چاکتر یا خراپتر نییە، بەڵکو بە گوێرەی بەکارهێنانی لە نووسەرێکەوە بۆ نووسەرێکی ترجیاوازە. کەواتە دەبیّ کار بۆ ئەوە بکریّ کە شێوازی هەر نووسەرێك لە ناو بەرهەمەکانی ئەو نووسەرەوە دەرکبکریّ و بناسرێتەوە، نەك بۆچوونەکانی خۆمان سەبارەت بەشێواز لە دەقەکانی ئەو نووسەرە بار بکەین. کەواتە شێواز دەبیّ بەشێوەیەکی گونجاوو هاوسەنگ شانبەشانی رەگەزەکانی دیکە بەشداری لە پێکهاتەی دەقەکەدا بکات و بە هەموویان یەکەیەکی یەکپارچەی هونەری بخوڵقێنن. بەهەرحالّ شێواز شتێکی شەخسییە و جیاوازی شێوازی نووسەران دەگەرێتەوە بۆ جیاوازی زەینییەت و کەسایەتی خودی نووسەرەکان.

هەڵبەتە شێواز بەشێوەیەکی گشتی رەگەزێکە لە نێو رەگەزەکانی دیکەی دەقدا و دەورێکی گرینگ لە ئیجادی تۆن لەناو بەرهەمی چیرۆکڤانیدا دەگێریّ. دیارە تۆنیش دەکاتە دەربرین و نیشاندانی روانین و دیتنەکان. بەهەرحالّ ئەم رەگەزو بابەتە لە گەلّ رەگەزو بابەتەکانی دیکەدا تان وپۆی دەق پێکدێنن و بەئاسانی بۆ خوێنەر جیا ناکرێتەوەو تەنیا خوێندنەوەو موتالاّی زۆری چیرۆکان ، رەنگە ئاسۆی داوەری خوێنەر فراوان بکات و بتوانیّ بەباشی شێوازو تۆن بناسێتەوەو پەیوەندی هەموو رەگەزەکان لە چوارچێوەی کارەکەدا وەکو یەکەیەکی یەکپارچەی هونەری دەرکبکات.

((١٠))

هەندیّ رەگەزی چیرۆك بەهۆی کاریگەری بنەرەتییان لە پێکهاتنی سەرلەبەری بەرهەمەکەدا بە رەگەزی کاراو گرنگ حەساو دەکرێن و هەموویان لە ژێر خێوەتی بونیادو تەکنیکدا کۆدەبنەوە. واتە پاش ئەوەی لە پێکهاتەی گشتی بەرهەمەکەدا ئاوێتە دەبن پێیان دەگوتریّ بونیادو تەکنیك، لەوانە وەسف کە بریتییە لە نیشاندان و دەربرینی راستەوخۆی خەسڵەتێن یەك کەسایەتی یا یەك شوێن یا یەك شت. جا جاری واهەیە وەسف نیشاندانی خەسڵەتێن نامادییە و جاری واشە تەنیا نیشاندانی خەسڵەتێن بەدەنی دەگرێتە خۆ.

هەڵبەتە وەسفی کاریگەر یا سەرکەوتوو ئەوە نییە کە نووسەر هەرچییەکی بەبیردابێ نیشانی بدات یا دەریببڕێ.نووسەر دەبێ ئەو لایەنانە هەڵبژێرێ کە پتر لەگەڵ مەبەستەکەیدا دەگونجێت و ئەو لایەنانە بەجۆرێك ریز بکات و رێکبخات کە مەبەستەکەی بێننە دی .هەرچەندە وسف رەگەزێکی تارادەیەك وەستاوە، بەلام نووسەری کارامەو لێهاتوو جوڵەش لەبەرچاو دەگرێ و فەرامۆشی ناکات.

پانۆراماو دیمەن، رەگەزی بنەرەتی چیرۆکن و چیرۆکنووس دەتوانێ هونەرییانە بیانخاتە خزمەتی پەرەسەندن و گەشەکردنی دەقەکەیەوەو بەزەبری بەکارهێنانی پانۆراماو دیمەن خۆی لە یەکنەوایی بپارێزێ، ئەمەش بەوە دەبێ کە لە دیمەنی دراماتیکییەوە بگوازرێتەوە بۆ دیمەنی پانۆرامایی.

دیالۆگیش لە رەگەزە گرنگەکانی چیرۆکەو لە شێواز نایەتە دابران و پێویستە لە چوارچێوەی کوللیەتی دەقدا مامەڵەی لە تەکدا بکرێ، دیارە دیالۆگ لەناو چیرۆکدا دەبێ ئاسایی بێ، هەڵبەتە سەبارەت بە جیهان و واقیعی ناو چیرۆکەکە ئاسایی بێ و تەواو لەگەڵ واقیع و جیهانی چیرۆکەکەدا بسازێ. لە گەڵ ئەو دنیایەدا بگونجێت کە نووسەر خوڵقاندوویەتی نەك ئەو جیهانەی کە نووسەرو خوێنەر بە واقیعی تیایا دەژین. واتە نووسەر دەبێ خۆی لەوە بپارێزێ کە لە جیاتی قارەمانان قسە بکات، چونکە ئەمە سەنگەلایی هونەری لێدەکەوێتەوە. بەڵکو دەبێ جڵەو بۆ قارەمانان شل بکات، وەکو چۆن خۆیان لەناو کارەهونەرییەکەدا هەن ئاوا قسەو گفتوکۆبکەن وبەشێوەیەکی ئاسایی گوزارشت لە خۆیان بکەن.

((١١))

رەگەزێکی زۆر گرنگ هەیە لە دەقی چیرۆکڤانیدا،کە کەم و زۆر ، راستەو خۆو ناراستەو خۆ پەیوەندی بەرەگەزەکانی دیکەی دەقەوە هەیەو لە کارلێکی بەردەوامدایە لە گەڵیاندا، ئەویش رەگەزی تیمەیە کە رەنگە بشێت ناوی نێوەرۆکی لێ بنرێ، دیارە نێوەرۆك و بابەت یەك شت نین، بەلام زۆریش لێکدی نزیکن. تیمە دەکاتە مانا، یا هەوێنی چیرۆك. چیرۆکیش نە رێگەیەکە بۆ وێنە گرتن و بەر جەستە کردنی هزرو بیران و نە هەلاتنی نامەسئولانەیە لە واقیع.. جا لەم پێودانگەوە دەشێت تیمە مانایەك بێ کە چیرۆك بە زەبری ئەوزارە هونەرییەکانی خۆی کەشفی دەکات. زۆرجار مرۆڤ حەزدەکات جۆرە مانایەك بە ئەزموونی خودی خۆی ببەخشێت،یا لە ئەزموونی خودی مانایەك دروستبکات، دەیەوێ بزانێ کێیە،هەڵوێستی خۆی بزانێ، پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ خەڵکان و بوونەوەراندا بزانێ. تیمە هاوتاو قەرینەی ئەم بزوێنەرە ئاساییە مرۆڤانییەیە لەناو چیرۆکدا...دەبێ ئامازەش بۆ ئەوە بکرێ کە کردەی نووسین تەنیا کردەی دەربرین ونیشاندان نییە ،بەڵکو کردەی کەشفکردنیشە،کەواتە تیمە(نێوەرۆك) مانایەکی تەواوە کە نووسەر لەکاتی نووسیندا و خوێنەر بەهەم خوێندنەوەوە کەشفی دەکات. هەڵبەتە ئەم پرۆسەی کەشفکردنە کارێکی سادەو ئاسان نییە، و تیمەی چیرۆك تەنیا بە موتالاو خوێندنەوەی جدی و مەسئولانە دێتە

کەشفکردن، وئەم کارەش وادەخوازێت کە خوێنەر ئاگای تەواوی لە پەیوەندییەکانی نێوان بەشە جیاوازەکانی چیرۆك و لە هەڤبەندی بەشە جیاوازەکانی چیرۆك لەگەڵ کوللیەتی چیرۆکدا هەبێ.کەواتە بەم پێیە تیمە رەنگدانەوەی ئارەزوو حەزی مرۆڤە بۆ دروستکردنی مانا لە ئەزموون، واتە ئەدەبیاتی چیرۆکڤانی رێگەیەکە بۆ دروستکرنی مانا لە ئەزموون. گۆرینی ئەزموونە بۆ مانایەکی هونەری.تیمە لەو رەگەزانەیە کە یەکێتی تەواو بەدەقی چیرۆك دەبەخشێت، هەر تیمەیە، کەنووسەر والێدەکات شێوەو فۆرم بە پلۆت بدات و قارەمانان بخۆلقێنێ، واتە تیمە گرنگترین پرەنسیپی هەڵبژاردن بە نووسەر دەدات. کەواتە چیرۆك بەشێوەیەکی گشتی هەوڵێکی راستگۆیانەیە بۆ مانا بەخشین بە ئەزموونی ئینسانی. ئەوی چیرۆکی باش بۆ ئێمەمانانی دەرەخسێنێ ئەوەیە لە چاوی کەسێکی ترەوە بروانینە ئەزموونی مرۆڤ کە زۆر جیاوازە لە خوێندنەوەی وتارێکی فەلسەفی . ئەو جۆرە وتارە دەرفەتی ئەوەمان بۆ دەرەخسێنێ ئاگامان لەوەبێ کە کەسێکی دی دەربارەی ئەزموونی مرۆڤ دەیڵێ. بەلأم چیرۆکنووس دنیایەك دەئافەرێنێ کە بۆ ئەو دنیایەی ئەو و ئێمە تیایدا دەژین بایەخی هەیە، روانینێکی راستەو خۆمان دەربارەی دنیای چیرۆکەکەو دنیای خۆمان پێ دەبەخشێت. یانی روانینمان لە رۆتینبینی رزگار دەکات و هێزی خەیاڵمان لە مت بوون دەخەلەسێنێ و دەوڵەمەندی دەکات...

سەرچاوە:

١- چگونه ادبيات داستانی تحليل كنيم : دكتر دبليو. ئی. كنی..ت: دكتر مهرداد ترابی- محمد حنيف   چاپ اول ١٣٨٠

٢- فجر القصه المصريه - يحيى حقى

٣- القصه العربيه والحداته / دكتر صبرى حافڤ ١٩٩٠ بغداد

٤- فن كتابه الاقصوصه/ ت: كاڤم سعدالدين   ١٩٧٨

٥- التحليل البنوى للقصه القصيره/ رۆلان پارت/ ت: د. نزار صبرى ١٩٨٦

٦- فن القصه القصيره/ د. رشاد رشدى/ بيروت ١٩٧٥

بەیداخ

(١)

دەمەو ئێوارە بوو. هێدی هێدی لە ژێلاّ بەسووکە هەورازەکە دا هەڵدەگەڕاین. من و کامەران لە دوای دواوە بووین. تەنیا من لە ریز دەرچوو بووم و شان بەشانی کامەران دەڕۆیشتم. ریزی پێشمەرگە دەتوت قەتاری قورینگانەو مژدەی سەرکەوتن، لە چیاو دۆڵەوە بۆ گەل دەبەن! ئاخر و ئۆخری مانگی سیّ بوو، کزەبایەکی ساردی دەهات. سەرم هەڵبڕی، تەم سەری پیرە مەگروونی گرتبوو، بەفرەکەی بە ئاستەم چوو بووەوە. کۆمەڵێك بیرەوەری سەردەمی منداڵیم لا وڕوژا، کۆنە زامم هاتنەوە سویّ.

خاڵە عومەرم پێشمەرگە بوو، ئەوسا پۆلی شەشەمی سەرەتایی بووم، کەسوکاری پێشمەرگە لە زەیەقەتدا بوون، حکومەت گاڵەی پێدەکردن، مەگەر کەسوکاری پێشمەرگە بە دزییەوە سەریان دابان. زۆر جار هەواڵ و راسپاردەو شتیان بە مێر منداڵاندا بۆ دەناردن، کەمتر گومانیان لێدەکرا، بابم لە ژووری ئیعدام بوو.

– "... کەڕە کوردی هیچ نەزان، هەر بۆ ئیعدام باشن!!..."

ئێستەش نەم زانی مامۆستا عەدنان بۆ ئەو قسەیەی کرد، لەگەڵ مامۆستا غازی دا قسەی دەکرد... بە گوێی خۆم ئەو قسەیەم لیّ بیست! تا ماوم ئەو قسەیەم لە دڵ دەرناچیّ!

* * *

مانگی سیّ بوو. دایکم، شەویّ پیّی وتم: سبەینیّ جومعەیە، من دەچمە کن بابت، حەز دەکەی تۆش لەگەڵم وەرە، لەوێندەرەوە بچۆ بۆ کن خاڵە عومەرت، لە رێگەی سلێمانییەوە دەڕۆین، خەمی مەکتەبیشت نەبیّ، شەممە تەعتیلە. تۆ لە رێگە دادەگرم و هەر لە ئاستی پیرییەوە سەر بکەوە، گەر خەڵکی لێیان پرسیت کێوە دەچی؟ بڵیّ خوارزای عومەر قارەمانم و بۆ کنەوی دەچم، ئیدی رێگەت پیّ نیشان دەدەن و لەگینە لەگەڵیشت بێن.

موچوڕکێك لە تەوقی سەرمەوە هات و لە بنی پێمەوە دەرچوو. ترسێکی بە لەزەتم لیّ نیشت:

– هەر بە تەنیّ!

– بۆ، دەترسیت؟!

– ها! نەء.

دایکم وەك بڵێی لە مەبەستم گەیی:

- باشە حوسێنی میمك زاتیش لەگەڵ خۆت بەرە.

هێندە خۆشحاڵ بووم، بە من بوایە هەر چاو بنوقێنم و ڕۆژ بێتەوە. بەیانی زوو لە پاڵ دایکمەوە دانیشتین. هەرکە ئۆتۆمبیلەکە بە گەڕ کەوت، من و حوسێن کەوتینە ملەقوتێ، وەك کێوییان هەر شتێکمان دەدی لێی خێل دەبووینەوە، وەکم ئەوەی دنیایەکی نوێمان کەشف کردبێ بە شادییەوە بە یەکترمان نیشان دەدا.

لە نێو ئۆتۆمبیلەکەدا وام هەست دەکرد دار و درەخت و ئاوەدانی و دارتەلی ئەم بەرو ئەو بەری جادەکە دەڕۆن و من لە جێ خۆم وەستام. لەسەر ئەوە لەگەڵ حوسێن دا لێمان بوو بە مشت و مڕ.

- وەڵڵاهی دەڕۆن.

- نەخێر، ناڕۆن.

چیوای نەمابوو دەست بنەمە یەخەی، خۆ ئەگەر بە غیرەتی دایکمەوە نەبا من حوسێنم بۆ بەرهەق نەدەکرا. لە من باخۆشتر و بزێوتر بوو، خزمانیش هەندێ نازیان هەڵدەگرتم، دەنگی میمکمە:

- حوسێن گەوجە ئەوە لەگەڵ لەتیفی خاڵە ساڵحت بەشەڕ دێی! ئەدی تۆ هەموو جار ناڵێی خاڵە ساڵحم بە قەد هەر دوو چاوم خۆش دەوێ!.

حوسێن دەستی سارد دەبووەوە، بۆ ماوەیەك خیشی دەکرد، پاشان دەهات ئاشتی دەکردمەوە.

- وەڵڵاهی دەڕۆن.

- نەخێر ناڕۆن.

حوسێن، هەندێ داما، کەمێك لێوی بزوا، بە دەنگێکی نزم وتی: خاڵۆژن! دەستم نایە سەر دەمی حوسێن، دەترسام شکاتی دایکم لێ بکا.

دایکم وەك یەکێك لە شیرین خەو راپەڕێنرێ، بە دەنگێکی نووساو وەك لە بنەبانی ئەشکەوتەوە بێ وتی: ئەوە بۆ داناساکێن ڕۆڵە! خۆ میرات بەش ناکەن!.

*　*　*

گەیشتینە شار، لەگەڵ حوسێندا بەسەرسامی دەمانڕوانییە هەموو شتێك، هەرچییەکمان دەبینی لەلامان تازە بوو!.

ئۆتۆمبیلەکە لەبەر مەکتەبێکدا راوەستا، دوو بە دوو کەوتینە حونجەی تابلۆی سەر دەرگەی مەکتەبەکە.

- قوتابخانە هوی سەرکەوتن.

حوسێن خێرا راستی کردەوە: قوتابخانەی سەرکەوتن جاران من زەینم لە حوسێن ڕۆشنتر بوو، بەڵام لەو ساوە مامۆستا عەدنان چاوترسێنی کردم، هەندێك لە مەکتەب و دەرس و دەور تەوەلا بووبووم. خۆ ئێمە لە مەکتەبیش بە کوردی نەمان دەخوێند! بابم لە ماڵەوە فێری نووسین و خوێندنی کوردی دەکردین.

ماموٚستا عەدنان، کابرایەکی سەر روتاوەی ورگنی دەم و لێو ئەستور، سورفلێکی سمێڵ بچووك بوو. دەیانوت توٚرانییە. روٚژێك بانگی کردم و بە تورکمانی پێی وتم:

– وەرە لەتیف، بروٚ بزانە هەر کەسێك بە کوردی قسە دەکا ناوەکەیم بوٚ بنووسە و بوٚم بێنە.

حەیزەرانێکی بە دەستەوە بوو لێکدا لێکدا بە پوتەکانیا دەکێشا. دەستە خرپنەکانی هێند سپی بوون دەتوت قەت هەتاویان نەدیتوە، ئەڵقە زێرەکەی دەستی چەپی لە قامکی ختم بووبوو، هەر چەند چارەم چارەی نەدەویست، ئەوجاش هێندەم بەلاوە جوان بوو، هەر کە دەم بینی فێنکی و ئوٚخژنێکی ئاڵوزم لە دڵ و دەروون دەگەڕا، چاوم بڕییە ناو چاوی، وەك یەکێك لە فکران رابچێ، هەندێ دامام، ئەوسا قیروسیام لێکرد و وتم:

– خوٚ من جاسوس نیم...

چاوە مەیلەو زەردەکانی ئەبڵەق بوون، لە بن لێوانەوە مینگە مینگێکی بوٚ کرد، دەم رێژێ جنێوی پێوە نام. بە توندی پەلاماری گوێی دام، تا توانی گوێی سوومەوە، یەك بە خوٚم دەم زرینکاند، ئەویش بە تورکمانی:

– وا دەڵێی کەڕە کورد، بڵێ توٚبە، جارێکی دی وا بڵێی دەڕیمە ناو دەمت.

من دەم زریکاند و ئەو گەنم گردی: بڵێ توٚبە.

هەر بوٚ ئەوەی قسەکەی ئەو سەر نەگرێ و توٚبە نەکەم، جار لە دووی جار قایمتر دەم زریکاند.

*   *   *

کاتی خوٚی بوٚ بابم گێڕایەوە، زوٚری ستایش کردم:

ئافەرین قەت جاسوسی نەکەی، جاسوس هەرگیز خاوەنی خوٚی نەبووەو نابێ، هەمیشە ماشەی دەستانە، وەك گرێی مووە پشتی پێ نابەسترێ!

زوٚرم کەیف بە ستایش و ئافەرینەکەی بابم هات، هەردوو دەستم خستە ئەم لاو ئەولای دەمم و بە گوێمدا چپاند: باوکە توٚش لە مەکتەبەکەی خوٚتان لە منداڵە تورکمانەکان بدە.

بابم دەستێکی بە سەرمدا هێنا:

– ئاخر نابێ روٚڵە، خوٚ ئەوان خەتایان نییە ماموٚستا دەبێ خوٚشەویستی و دوٚستایەتی بخاتە دڵی قوتابیانەوە نەك رق و کینە، گوێی مەدەیێ لەتیف گیان، ئەوی ناهەقی بکا، درەنگ یا زوو لە گەرووی دێتەوە.

ئەوی راستی بێ ئەوسا چیوام لە قسەکانی بابم هەڵنەدەکراند، هەر ئەوەندەم لا دروست بوو کە بابم ماموٚستایەکی باشە، بزەیەك بەسەر لێوی بابمەوە تاسا بوو، دەتوت چاوەڕێی منە. منیش بە روویا گرژیمەوەو هیچم نەوت.

*   *   *

من و حوسێن، لە ئاستی "پیری ی" دابەزین، هەر کە ئوٚتوٚمبیلەکە وەگەڕ کەوتەوە، ئێمەش دوو بە دوو ملی رێگەمان گرت.

هـەردوو مـات و ئەبڵـەق غـەرقی تەمەشـا کردنـی دەشـت و دەر، هەڵـەت و زورگ، کێـوو قـەدپاڵ، درەخـت و دەوەن، کانیـاوو بەرخـەل و پـەزو ئـاوازی باڵنـدەو مـەلان و نەغمـەی سروشـت بـووین، نازانم چەندمان پێ چوو، خۆمان لەسەر پیرەمەگرون بینییەوە... هەندێك دانیشتین:

– حوسێن دەزانی ئێمە زۆر ئازاین!

– چۆن؟

– سەرکەوتوینەتە سەر ئەم شاخەبەرزە!

– ئاخر، دەزانی ئەم شاخە لە کەرکووکەوە دیارە؟

– نە بابە!

– بەخوا، لەوێوە بەفرەکەی دیارە.

– ئەدی بۆ لێرەوە کەرکووك دیار نییە؟!

هەنـدێ دامـا، سـەری داخسـت، چیلکەیەکی گرتـە دەسـتەوە، لەسـەر تەنکـە بەفرەکـە نووسـی: کەرکووك.

– ئەوە نییە دیارە!

لە قاقای پێکەنینم دا، هەستاینە سەر پێ، هەردوو رووەو کەرکووك روانیمان، حوسێن وتی:

– رەنگە لەبەر دووکەڵی باوەگوڕگوڕ دیار نەبێ، دەنا دیار دەبێ.

وەڕێ کەوتین ،حوسێن هەڵیکردە گۆرانی، دەنگی هێندە لە گوێمدا خۆش بوو، ناخی خرۆشاندم، منیش بە دەنگە ناسازەکەم کەوتمـە سـەندنەوەی گۆرانییەکـەی و هـەردووکمان بووین بـە بەشێك لەو تەبیعەتە ئەفسوناوییە.

* * *

کە چووینەوە نامەیەکم لەگەڵ وێنەیەکی خۆمدا بۆ بابم نارد، باسی سەرکەوتنە سەر پیرەمـەگرون و بەفرو تیپی فوتبۆڵی مندالانی گەڕەکی خۆمانم بۆ بابم نووسی بوو، زۆر بە پەرۆشەوە چاوەڕێی وەلامی نامەکە بووم رۆژێك دەرسم ئامادە نەکردبوو، بۆ نەگبـەتی من دەرسـی مامۆسـتا عـەدنان بـوو هـەڵی سـاندم، هیچـم نـەزانی. جگـە لـەوەی گـوێی بـە ئـارەزووی خـۆی سـوومەوە، لـەبن لێوانیشەوە بە تورکی وتی:

– کەڕە کوردی هیچ نەزان، هەر بۆ ئیعدام باشن.

ئیـدی چـۆنی زانـی بـوو بـابم لـە ئیعدامخانەیـە، نـازانم!بـۆ وا رقـی لـە کـورد بـوو؟ ئـەو دەمـە نەمدەزانی....

جەڕەس لێی دا، چووینە ساحەکە، لە پڕ هاوڕێیەکم هات:

– نامەت بۆ هاتووە!

کە نامەکەم لە فەتحوڵلای فەڕاش وەرگرت، هەستم کرد بووم بە پیاوی تەواو. نامەکەم هەڵپچڕی: خۆشـحاڵم رۆڵـە، زۆر خۆشـحاڵم پـاش ئـەوەی نامەکـەتم خوێنـدەوە، فۆتبۆڵێنەکـەتانم هێنایـە بەرچاوم تـۆو حوسـێن-م وەك جووتـە شـەهێنێك بەسـەر ترۆپکـی بـەفر گرتـووی پیرەمەگروونـەوە بینی، هێنـد خۆشـحاڵ بـووم کـە چـوار دیـواری زیندانەکـەم لـەلا سـرایەوە، جـوانی ئێـوە، بـەرزی

پیرەمەگرون و ناسکی بەفر کە جوان و شیرینن! ئەوەندە دەزانم یاری بە کۆمەڵی تۆپێن، بەرزی چیان ئەویش لەگەڵ حوسێن و برادەرانی دیکەدا، ناسکی و پاکی و بێگەردی بەفر بۆ تەمەنی ئێوە چ دەرس و پەندێکی بەنرخی تێدایە... رەنگە ئێستە لەم قسانەم تێ نەگەی، بەڵام ئەم نامەیە وەك یادگارێکی بابە هەڵبگرە! سڵاوی بابە بگەیەنە برادەرەکانت وێنە جوانەکەت ئەوە نیشان دەدا کە خەریکە دەبی بە پیاو... خۆشحاڵم کوڕی شیرینم. خۆشحاڵم لەتیف گیان.

(٢)

وەختێ سەرم هەڵبڕی، هەورازەکەمان بڕی بوو، لەپڕ پێم هەڵنوتاو رەتم برد، کامەران خێرا پڕی دامێ و نەیهێشت بکەوم. تفەنگەکەم بۆ شانی چەپم گواستەوە، کامەران پرسی:

- ئەرێ ئەمڕۆ چەندی مانگە؟
- نۆزدەی سێیە.

هەناسەیەکی هەڵکێشا.

- خۆزگە ئێستە لە شار بوایەم.
- بۆ؟
- بەڵکو ژنە سوور پۆشەکەم بدیبایە.
- ئەرێ بەڕاست ئەو ژنە چییە، زۆر کەس باسی دەکەن بەڵام کەس شتێکی ئەوتۆی دەربارە نازانێ، تۆ هیچی لێدەزانی؟
- منیش زیاتر بیستوومە، خۆم نەم دیوە، بەڵام زۆر شتی دەربارە دەڵێن، ساڵ بە ساڵیش پتر دەکەوێتە سەر زاران و داستانی دەربارە دەهۆنرێتەوە، هەندێ دەڵێن: روحێکی شەیدایە، هەر کەسێك بیبینێ مرازی حاسڵ دەبێ! من پێم وایە کەس تا ئێستە نەیدیتوە، دەڵێن هەموو ساڵێك لە نۆزدەی ئەم مانگەدا دێتە چوار ریانەکەی خوار شارو چاو دەبڕێتە ئاسۆو لەجێی خۆی ناجووڵێ کەسیش نازانێ کەی و لە کوێوە پەیدا دەبێ. پاش رۆژئاوا نامێنێ و ئیدی کەس نازانێ عەرد قوتی دەدا یا ئاسمان هەڵی دەکێشێت، دەڵێن: سەراپا سوورپۆشە، جل و بەرگەکەی هێندە ناسك و ئاڵە ئۆخژن دەخاتە نێو دڵ و دەروونان، دەشڵێن: تەنیا خۆی بە هەژاران نیشان دەدا!! گوایە دەڵێ: من هەوێنی شۆڕشم، شۆڕشیش کاری هەژارانە، زۆربەی کات دەچێتە خەونی ژنانی سك پڕ. جا زۆرجار ژنان دەهاتنە لای دایکم گوایە وەك ژنێکی خوا پەرست و پڕ دیانەت خەونەکانیان بۆ لێك بداتەوەو سێبوری دڵیان بێت، رۆژێ ژنێکی دەم و چاو پەڵە پەڵاوی، لێو وشك، چاو بە قوڵا چوو لە دەرکەی حەوشەی داین، من بە دەنگییەوە چووم، کە دەرکەم کردەوە وتی:
- ئەمە ماڵی باجی غوربەتە؟
- بەڵێ، فەرموو.

یەکسەر زانیم بەزمی خەونە. خۆم لە پەنایەکەوە مەلاس دا. دایکم زۆر بە روو خۆشی خێر هاتنی کرد، بەر ماڵەکەی هێناو لەسەری دانیشت، ژنە دەستی بە خەون گێڕانەوە کرد:

- دیتم. ئەریٚ وەڵلا بەم دوو چاوەی خۆم دیتم، ژنە سوور پۆشەکەم بینی، شەویٚ دەست نوێژم هەڵگرت، نوێژی شێوانم کرد، دوور لە تۆ هەندیٚ لەشم قورس بوو، رووەو قیبلە بەسەر شانی چەپا راکشام، نازانم چەندی پیٚ چوو خەوم لێکەوت: لە من وایە یەکێك بە ئەسپایی دەرگاکەی کردەوە، ئافرەتێکی باڵا بەرزی سوور پۆش بە دیارمەوە وەستا.

ژوورەکە پڕ بوو لە نوور، بە دەم و لەبزێکی شیرین پێی وتم: شلێر خان هاتووم مژدەت بدەمیٚ کە کوڕت دەبیٚ، دەبیٚ کوڕەکەشت نێو بنێی "ئەحمەد فەتاح" دەنا لێت زوێر دەبم و غەزەبم شار دەگریٚ، تا شار پڕ نەبیٚ لە "ئەحمەد فەتاح" من ئەم شارە بەجیٚ ناهێڵم....

دایکم هەندیٚ لێوی بزواند، فوویەکی بە دەوروبەری خۆیدا کردو بە ئەسپایی لێوی لەبەر یەك هەڵهێنان:

- خێرە بیٚ کچم. خەونێکی چاکە، نێوی بنیٚ "ئەحمەد فەتاح" بە نازی دایك و باوك گەورە بیٚ، بە حەولو قووەتی خوا بەم زووانە رۆژی خۆشی لە خەڵکی هەڵدیٚ و نەگبەتی شار بەر دەدا.

ئیدی دایکم چی حەزی خۆی هەبوو بۆ ژنەی بەلەنگازی هەڵڕشت و بەرێی کرد، ئەوەندە ژنان هاتن و خەونی ژنە سوور پۆشەکەیان بۆ دایکم گێڕایەوە منیش وردە وردە باوەڕم پیٚ هێنا. بۆیە پڕ بە دڵ حەزم دەکرد ئێستە لە شار بوایەم. زۆر سەیرە "ئەحمەد فەتاح" ناویش خەریکە زۆر دەبیٚ. من بەخۆم چەندین کەس دەناسم، ناوی "ئەحمەد فەتاح" یان لە کوڕی خۆ ناوە.

* * *

وەختیٚ کامەران قسانی دەکرد، سەراپام بووبوو بە گویٚ و مووم لیٚ نەدەبزووت، لە پڕ وەك یەکێك تەزووی کارەبای لیٚ بدەن، موچوڕکەیەك ئازای لەشی پڕ کردم. وەك یەکێك دوو دڵ بیٚ لە درکاندنی رازێکی پیرۆز وتم:

- باشە ئەم شتە لە کەیەوە سەری هەڵداوە؟!
- هەشت ،نۆ ساڵێك دەبیٚ. ساڵ لە دووی ساڵیش پتر دەکەوێتە سەر زاران.
- باشە کەس هیچی دەربارە دەزانیٚ؟
- باوەڕ ناکەم، هەر شتێکەو کەوتۆتە سەر زاران و ساڵ بە ساڵ پتر برەو دەستێنیٚ.
- دەزانی لەوەیە من شتێکی لیٚ بزانم.
- چۆن؟!

زۆرمان نەما بوو بۆ ئاوەدانی.

- وختیٚ لە دەڤەری بادینان پێشمەرگە بووم، شەوێك نۆرە سەر شاخم بوو، هەر رێك ٣/١٩ بوو. هەشت – نۆ ساڵێك لەمەوبەر. دەمەو بەیان بوو، بایەکی ساردی دەهات، هەر لە بای پێش بەفر دەچوو، لە پڕ لە بەرایی شاخەکەوە ئاگرێك کرایەوە، لە دڵی خۆدا وتم: رەنگە رێبوار یا شوان بیٚ.

هەروا چاوم بڕی بووە تروسکەی ئاگرەکە، تروسکە ئاگری باوەشی شەو دیمەنێکی گەلەك غەریبی هەیە! زۆری پێ نەچوو بلاچەیەك لە پایگاکەی بەرانبەرمانەوە شۆقی دایەوەو لە تاریکییەکەدا ون بوو. گرمەیەك کپی و خامۆشی بەرە بەیانی شڵەقاند. تروسکە ئاگرەکە چوو بە ئاسماناو کەوتەوەو پاش ماوەیەك لە جێی خۆی دامرکایەوە. لێم بوو بە مەراق، بەیانی چوومە شوێن ئاگرەکە. سێ زەلامی خڵتانی خوێن لەو گۆڕەی کەوتبوون. دوانیان جلی سەربازییان لەبەر بوو، تفەنگیشیان پێ بوو. شتاقیان رۆحیان تێدا نەمابوو، دیار بوو فێریاریان کردبوو. ئەوی دیکەشیان جلێکی عەنتیکەی لەبەر دابوو. هەر لە جلی زیندانی دەچوو، بە ئاستەم رۆحی تێدا مابوو. رەنگی بووبوو بە لیمۆی زەرد. هێندە بەدەم سوێی ئازارەوە هەڵپلا بوو بە جارێ لە پەل و پۆ کەوتبوو.

هەر ئەوەندە فریاکەوت ئیشارەتێکی بۆ بەرکی کردو گیانی سپارد. کە دەستم بۆ بەرکی برد لە پڕ هەستێکی ئاڵۆز دەستی کێشاندمەوە. بە خەمگینیەوە روانیمە دەوروبەری خۆم. کەمێك لە فکرانڕا چووم، ئەوجا لە دڵی خۆدا وتم: قەیدی نییە، خۆی ئیشارەتی بۆ بەرکی کرد، دیار بوو دەیویست... کۆمەڵێك کاغەزی نووسراوی لە بەرکا بوو. دیار بوو بەپەلە نووسرا بوون. کاغەزەکانم لەگەڵ خۆدا هێناو لەسەر رێگامەوە خەڵکی ئاواییەکەی بنار چیام ئاگادار کردەوە کە: بچن ئەو جەنازانە کفن و دفن بکەن... وا دەزانم ئەو کاغەزانە کلیلی ناسینی ئەو ژنە سوور پۆشە بن کە تۆ باست کرد. شەوێ دوای نان خواردن، وەختێ گەڕاینەوە بۆ مزگەوت بۆتی دەخوێنمەوە.

(٣)

جون، جون هاتینەوە بۆ مزگەوت. هەر تاقمەو لە شوێنێکەوە جێی خەوتنیان خۆش کرد. هێشتا بە تەواوی تاقم و رەختەکەم نەکردبووەوە، کامەران هاتەوە. وەك یەکێك نهێنیەکی گەورەی چاوەڕوان نەکراوی کەشف کردبێ، یا حاڵ گرتبێتی و کەوتبێتە وەجد، هاتە تەنیشتمەوەو بەچپە وتی:

- دەزانم دیتم: جلەکانی هێند سوورو ئاڵ بوون ئاوی چاویان دەبرد. سیمای نورانی ئاسودەیی دەخستە نێو دڵ و دەروون.
- چیت دی؟!.
- ژنە سوور پۆشەکە.. لە رێگە دیتم! دەیوت ئێوە دەبنە تاجی سەری مێژوو!

دەی خێراکە لەتیف کاغەزەکان دەربێنە.

جێگەمان چاك كرد. کۆمەڵە برادەرێکی دی لە دەورمان خڕ بوونەوە. کاغەزەکانم لە بەرکم دەرهێنا، نایلۆنێکم تێوە ئاڵاند بوو، لە نایلۆنەکەم دەرهێنان و دەستم بە خوێندنەوە کرد؟

سەیری سەعاتم کرد. یانی عومری درێژم سێ سەعاتێکی دییە!.ئاخ زەمەن!! بوەستە، چۆنت رابگرم؟!

لە پڕ ڕۆیی. کەوتەوە هاتوچۆی خۆی. بلاچەیەك بۆ ساتێ ناخی ڕووناك کردەوە: دیتمەوە! داوای کاغەزو قەڵەم دەکەم، بەڵکو بتوانم ئەم چەند ساتە زەمەنە لە وشەدا بەند بکەم.
قەڵەم و کاغەزی بۆ هێنام. زۆرم بەلاوە سەیر بوو! لە سوچێکی ژوورەکەدا دانیشتم کەوتمە نووسین، ئەویش لە پشتی دەرگەکەوە بە نیو نەخت چاوی لێم نەگواستەوە یا من وام هەست دەکرد. هەر سا نا ساتێ دەڕۆیی و بەپەلە دەگەڕایەوە بەر دەرگەکەو چاوی بە کونەکەوە دەنا. نیگای یەکجار سەیر بوو. دەتوت دەست و قەڵەمەکەم بەنج دەکا. زاتم دایە خۆو بەردەوام بووم.
ئێستە ٣/١٩یە وام لە ژووری یەکێك لە ئیعدامخانە زۆرو زەبەندەکانی ئەم سەر زەمینە و بە دەنگی بەرز دەڵێم: ژیان ئەوەیە لە ناو جەرگەیدا بژیت، کەنار گرتن و خۆ بە داوینەوە هەڵواسین بۆ ڕۆڵەی گەلی مەزلوم نەهاتووە.
شەهید بوون فەتحی ژیانە. سەرکەوتن و خەتەر دوو فاکتەرن و هاوکێشەی فەتحی پڕ لە شانازی پێك دێنن. ئەمن بۆ خۆم هەنگاوم ناوە، ئامانج دوورە، بەڵام ئەگەر لێشی نزیك نەبووبمەوە، ئەوا هەر بە ئومێدەوە سەیرم کردووە.
تازە ئەو چەند دێڕەم ڕەش کردبۆوە. سەرم هەڵبڕی پۆلیسەکە چاوی بڕی بووە کاغەزو قەڵەمەکەم. نیگای ناخی دەسمی. سەیری سەعاتم کردەوە، بە هەموو حیساباتێ هەردوو سەعاتێك لە تەمەنم ماوە. بە ئەسپایی لێوی لەبەر یەك ترازاند:

- هەستە بڕۆ.
- بۆ؟!
- هەستە بڕۆ. هەوڵ مەدە بزانی بۆ، کارێکی بێ سوودە!.

وەك یەکێك زۆر نیگەران بێ و خۆی بدوێنێ لێکدا لێکدا لەبن لێوانەوە دەیوت هەستە بڕۆ. دەزانم ڕۆیشتنی تۆو ئیعدام کردنی من یەك دەبێ، بەڵام بە تەما مەبە پێت بڵێم، کارێکی بێ سوودە.
گوێم نەدایێ. بەری کونەکەی بەردا. گوێم لە داکورکاندنی بوو!! دەستم بە نووسین کردەوە:
هەر زوو دەمزانی... کەچی گەلێك ساردو هێمن و لەسەرخۆ بووم، حەماس و هەڵچوون و دڵە خورپەو گەشکە بەشێکن لە سروشتی هەموو لاوێك: کەچی من هەواڵەکەم بەلاوە ئاسایی بوو. خۆم شێلو نەکرد و بێ چ قسەیەك گەڕامەوە دواوە.
پاش ئەوەی لە مەحکەمەدا! قەراری ئیعدامەکەیان خوێندمەوەو هاتمە دەرێ، بە ئیشارەت پاسەوانەکەم تێگەیاند کە دەچمە سەر ئاو.
دەرگەی ئاو دەستەکە ڕێك بەرانبەر ئەو دەلاقە بچووکەی نزیکی بن میچی ئەو ژوورە چکۆلەیە بوو کە "٣٢" کەسی هەمە جۆریان تێ تەپاند بوو. گەنج، مێر مندالْ، میانە سالْ و تەنانەت پیریش. عادەتەن کە یەکێك بۆ مەحکەمە بانگ دەکرا، ئەوانەی ژوورەوە دەهاڕوژان، چارەنووسی نامەعلوم هەموو ئینسانێك دەهاڕۆژێنێ! ئەنجامی دیار، بەچاك و بە خەراپ هەندێ دڵنیایی بەخشە.. هەموو جارێ کە یەکێك بانگ دەکرا بۆ مەحکەمە، ئەوانەی ژوورەوە دەچوونە سەر شانی یەکدی و لە دەلاقەکەوە دەیانڕوانییە ئاودەستەکە تا بانگ کراوەکە بە ئیشارەت لە چارەنووسی خۆی ئاگاداریان بکاتەوە. وەختێ ترس هەڕەشە لە مرۆڤ دەکات، میزی دێ. هەر

بۆیـەش دەزانم چ باکێکم نـەبوو کـە چووەمە ئاودەستـەکەوە نـەمیزم دەهـات و نەمیزیشـم کـرد. کـە درزم خستـە دەرگەکـە تـا بێمـە دەرێ. نیگـام لەسـەر چاوە درشـت و خـەمگینـەکانی (ابـو انقـلاب) گیرسـایەوە کـە لـە دەلاقەکـەوە تەمەشـای دەکـرد. نیگـای ئـەو لـە بڕیـاری مەحکەمەکـە پـتر رای چڵەکاندم، تا ئەو دەمە هێندەم خەم لە هیچ نیگایەکدا نەدی بوو. بێ ماتـەڵ بوون دەستم خستـە گەردەنی خۆم و بزەیەکم بە روویا دا...

چەند راڕەوێکیان پێکردم. چاویان بەستمەوە سواری ترومبێلیان کردم و باژۆ. ئای (ابو انقلاب) یادت بەخێر ئێ نـەدەبوو ئـەو خەونـە نـەبینی! بـەڵام باوەڕ بکـە ناهـەقت نییـە، تینـو هـەر ئاوی لـە بیرە. مرۆڤی ئازادی سەلب کراویش دیارە هەر دەبێ ئینقلابی لـە بیر بێ. بەڵام بۆ گێڕاتـەوە؟! یا هێشتا هەر مەستی خەونەکەت بوویت و ترست لا سڕا بووەوە بۆیە بێ باکانـە... ئـەنجام نـەمردی و بووی بە هاوزیندانی من.

(ابو انقلاب) پیاوێکی باڵا بەرزی چوار شوانە، قژی ماش و برنج، چاوەکانی درشت، نیگـای مـات و ماندوو، میانە ساڵ، هێند هێمن و کەم دوو بوو لـە تۆ وایـە سات بـە سات پیر تر دەبێ و خـوا خوایەتی بەزووترین کات پەیمان و دۆستایەتی لەگەڵ تەنیاییدا ببەستێ!

کـە یەکـەمجار توڕیـان دامـە ژوورەکـەی (ابـو انقـلاب)و جەمـەعات، وەك جلـە کـۆن کەوتمـە ناوەڕاستیانەوە. بە هـەزاران ناری عەلی هەستامەوە. هـەموو بەسـەرما داڕژان و پرسیار بارانیـان کردم. خووم بە بێدەنگی زندانەکەی پێشترەوە گرتبوو. خۆم کردبوو بە کـەڕو لاڵ، وام لێهـاتبوو خەریك بوو باوەڕ بە خۆ بکەم کە بە ڕاستی لاڵ بووم و تـەواو. قسـەی هـەوەڵ و ئـاخیرم ئەمەنـدە بوو: ئیا، ئیا.

* * *

رۆژێـك کـابرای ئەشکەنجەچـی بـە خـۆی و کێبڵەکـەی دەستییەوە هاتـە دیـار سـەرم، کێبڵەکـەی راوەشاندو وتی:

- ئیعتراف دەکەی؟!
- ئیا، ئیا، ئیا...

هەر لە پەلم نەوی و بۆ لای ئەفسەری تەحقیقی بردم:

- قوربان ئیعتراف دەکا.

کابرای ئەفسەر، بە روو خۆشییەوە کەوتە ئامۆژگاری کردنم.

ئیعتراف بکەی ئازاد دەکرێی و.....

زۆری رست، بەڵام بێدەنگی، یا لالێیەکەی من هەموو ریسەکەی کردەوە بە خـوری.. نیـو سـەعاتێك وازیان لێهێنام...

ئەفسـەرەکە هاتـەوە گـەنم گـردی بـە پرسـیارو ئامۆژگـاری و هەڕەشـە دای گرتمـەوە، منـیش وەك ئەوەی بە زگماگ لاڵ بم، ئیا، ئیا..

ئەفسـەرەکە وەك یـەکێك لـە فکـران رابچـێ، هەنـدێك دامـاو ئـەوجا قەڵـەم و کاغـەزێکی هێنایـە بـەر دەستم و وتی:

- گریمان تۆ راست دەکەی و زمانت شکاوە! فەرموو ئیعترافەکەت بنووسە.

خۆشبەختانە رۆژی پێشووتر لە پشتەوە دەستیان بەستبووم و بە دەست هەڵیان واسیبووم. هەردوو دەست و باسکم سڕ بووو بوون و جووڵەیان لێ بڕا بوو. تەنیا هەردوو گرێی شانم دەجووڵان. هەندێ شانەکانم جووڵاندن و ئەوجا نیگایەکی ئەفسەرەکەم کرد. وەك یەکێك بیەوێ بڵێ: واتان لێکردوم!.ئیعتراف چی بنووسم؟!

ئەفسەرەکە بە ڕقێکی ئەستوورە لێم مۆڕ بووەوە و وتی:

- باشە، ئێستا دەتبەم بۆ مستەشفای عەسکەری... بە شەرەفم گەر بە درۆ خۆت لاڵ کردبێ هەر لەوێ زمانت دەبڕم.
- ئیا... ئیا...

چاویان بەستم، لە ترومبێلیان نام و باژۆ.. تەواو ترسم لێ نیشت!.. جا چ بکەم! بەو خوایە زمانم دەبڕێ، جا چ بکەم! پەشیمان ببمەوە، عوزر لە قەباحەت خراپتر. تۆ بڵێی دکتۆرەکان هێند ئینسان بن دەستەکەم نەخەنە روو! باوەڕ ناکەم. بۆ نە ء خۆ دکتۆریی پیشەیەکی ئینسانییە.

- .... دە دەمت داخە چەتیو، دکتۆر دکتۆرت لێ گرتومەتەوە!بۆچی بچمە لای دکتۆر، گوایە گومانت لە پیاوتیم هەیە!نۆبەتی ئەو قەوانەیە، ئەدی کێ شەوی حەوت جارانت رادەچڵەکێنێ!

دەنگی نازەیەو ئازای گیانم فەتح دەکا.

نیوەڕۆ بوو. لە قوتابخانە دەگەڕامەوە، لە برسانا لاکەی سەرم دەهات. خۆم بە حەوشەدا کرد. دایکم لە ماڵ نەبوو، گەر جار جارێ بەلایەکا چووبا، ئەوا کلیلەکەی لای نازەی کرێدارمان دا دەنا. تەنیا ئێمە کرێ چییان بووین.خەمی هەرە گەورەی نازە منداڵ نەبوون بوو. دایمە بە رێی شێخ و مەلاو شەخس و دکتۆرانەوە بوو. نازە ژنێکی کەڵەگەت، چاوگەش، نیگا میهرەبان، مەمك قوت، سمت و کەفەڵ پان، کە داخاوت یا نەرمە پێکەنینێکی دەکرد، بە ئاستەم چاڵییەك دەکەوتە خوار گۆنای راستی.

بە شەرمێکەوە چووم بۆ لای نازە تا کلیلی دەرگەی ژوورەکەمانی لێ وەربگرم.

- وەرە لێرە نان بخۆ، دایکت چووە بۆ تەعزێ.
- تەعزێی کێ؟
- تەعزێی ئەو ئاهووە هەش بەسەرە. بەستەزمانە کوڕەکەی ئیعدام کراوە. بە دەستی خۆی قوڕی بۆ خۆی گرتەوە.
- بۆ؟!
- ئەمە بە ناخێری کونێکی دۆزی بووەوە، تا سۆراخێکی کوڕەکەی بکا، پارەیەکی زۆری بە بەرتیل دا تا بردیانە دیدەنی کوڕەکەی. کوڕەکەی وەك پیاو تا ئەو رۆژە چ ئیعترافێکی نەکردبوو. خۆی لەبەر هەموو ئەشکەنجەیەك راگرتبوو. کەچی ئەم سەر بە قوڕە کە چاوی بە کوڕەکەی دەکەوێ، ئەوەندە فرمێسك هەڵدەرێژێ و بە گوێیدا دەخوێنێ: رۆڵە ئیعتراف بکە بەر دەبی. کوڕم بیکە بە رەزای خوا، یاسین-ی زاوای سمایل ئاغا وەعدی شەرەف

داومەتیٚ هەر کە ئیعتراف بکەی کاریٚکی وا بکا ئازاد ببی. ئەویش بەرگەی لالانەوەو فرمیٚسکی دایکی ناگریٚ و پوختە ئیعتراف دەکا. هەش بەسەرە هەفتەی رابردوو لە خۆشیاندا پێی بە عاردی نەدەکەوت کە ئەکرەمی کوڕی ئەم هەفتەیە بەر دەبیٚ. خۆ ئەگەر یەکێك قسەیەکی بە نەوعێکی کردبا، بە گژیا دەچووەوە. وای دەزانی ئەو کەسە پێی ناخۆشە کوڕەکەی ئەو بەر ببیٚ!.

– بەو خوایە کاکە یاسین بە خۆی وەعدی داومەتیٚ کە ئەم هەفتەیە بۆم بێنێتەوە مالیٚ.

* * *

بەدەم ئەم قسانەوە سفرەی نانیشی بۆ من حازر دەکرد.رەفتای تەواو لە رەفتاری یەکێك دەچوو، ئۆینێکی لە ژێر سەردابیٚ. هێند سەیرو نەوسن نیگای دەکردم، لە شەرماندا نانەکەم پیٚ نەخورا. چەند پاروویەکم خواردو قاپەکەم دایە لاوە.

– بەزیاد بیٚ.
– ئەوە بۆ، خۆ هیچت نەخوارد!
– خوا نەیبڕیٚ، خۆ شەرم ناکەم.
– کوڕە بەو خوایە شەرم دەکەی.

سفرەو نانی پێچایەوە. لە تەنیشت سەماوەرەکەوە دانیشت. هێندە لە نزیکمەوە دانیشت، چۆکی تەواو لە چۆکم گیر بوو. بۆنێکی هێندە خۆشی لێدەهات نەك هەر هەوەسی من بگرە هەوەسی مردیشی دەبزواند.

چایەکی بۆ داکردم، بە دەم دانانی چایەکەوە زیاتر خۆی لیٚ هەلسووم. سەری هەلبڕی و بە نازێکەوە وتی:

– دەزانی گلەییم لێت هەیە.

واقم وڕما، دەستم خستە سەر نافەکی پانتۆلەکەم، وەك یەکێك لە فکران را چووبیٚ، دوای تۆزیٚ وتم بۆ؟

– باشە دوێنیٚ شەو گوێتان لە مشت و مڕو شەڕی من و غەریب نەبوو؟
– با.
– ئەدی بۆ نەهاتی بۆ نێو بژیمان؟!

هەناسەم سوار بووبوو. خوێن زایی بووە دەم و چاوم. سەرم داخست و هیچم نەوت.

* * *

بە راستیش بە دایکم وت:

– دایکە دیسان شەڕیانە، بۆ ناچی..
– هەقمان چییە رۆلە، ئێمە بابایەکی کرێچین، خۆیان کاری خۆیان دەزانن، شەڕی ژن و مێرد تا وەختی نوستنانە.

* * *

– دەزانی شەڕەکەمان لەسەر چی بوو؟

سەرم هەڵبڕی. چاوم بڕییە ناو چاوی و هیچم نەوت.

- ئاخر چوومەتە لای هەر دکتۆرێك پێی وتوم: لە تۆ نییە، رەنگە لە پیاوەکەت بێ. منیش دەمم سووتا وتم:

پیاوەکە گیان دەتۆش سەرێکی دکتۆر بدەو فەحسێکی خۆت بکە بەڵکو خوا دەروویەکی بە رەحمەتمان لێ بکاتەوەو لەم مەراقە رزگار بین. کەچی وەك فیشەکە شێتە چوو بە ئاسمانا ،دەستی نایە قژم! قەحپە دایك، دکتۆر دکتۆرت لێ گرتوومەتەوە! بچمە لای دکتۆر.. گوایە گومانت لە پیاوەتیم هەیە، نۆبەتی ئەو قەوانەیە، ئەدی کێ شەوی حەوت جارانت رادەچڵەکێنێ!..

منیش لێی نەوەستام و هەر هات بە دەمماو وتم: دایکی خۆت قەحپەیە، بەسەر سپییەوە و بە بەرچاوی منەوە پێت دەڵێ: کوڕم چاری بێستانی بێ بەر بەرەڵڵا کردنە.

ئەویش هەندی کەرێکی کوتام.

ئەوجا وەك یەکێك بیەوێ کاریگەری قسەکانیم لە چاواندا بخوێنێتەوە، نیگایەکی شەهوەت ئەنگێزی کردم و وتی:

- توخوا ژنی تۆبم دڵت دێ لێم بدەی!

هەر کە ئەو قسەیەی کرد، تەزوویەك لە تەوقی سەرمەوە هات و لە بنی پێمەوە دەرچوو. لە دوا موچوڕکەی خۆم و دەنگی خەواڵوی ئەوا کە بە هەناسە بڕکێوە لێکدا لێکدا دەیوت: ئۆخەی... ئۆخەی!.

بە ئاگا هاتمەوە. هەر پانتۆڵەکەم لەپێ کردو وەك تاوانبارێکی گەورە ملم شۆڕ کرد، کلیلەکەم هەڵگرت و بەرەو ژوورەکەی خۆمان..

گوێم لێ بوو دەیویت: شەرتم شەرتی خوا بێ گەر کوڕم ببێ بە ناوی تۆوە ناوی بنێم: ئەحمەد فەتاح.

ژوورەکەمان کپ و خامۆش و بێدەنگ، غوربەت و خەم و ترسی لێ دەباری... نازانم چەند خەوتم! دەنگی دایکم:

- ئەحمەد فەتاح، ئەحمەد فەتاح هەستە رۆڵە، وا ئێوارەیە.. تۆ کەی بە رۆژەوە نووستووی!

کە چاوم هەڵێنا دەمەو ئێوارە بوو. وەختێ چوونە دەرەوە نەما بوو، چ کارێکیشم لە دەرەوە نەبوو.

* * *

کە چاویان کردمەوە لە ژووری دکتۆران بووم. ئەفسەرەکەش لەگەڵم هاتبوو! هەر کە چاوم بە دکتۆرەکان کەوت، موچڕکێکم بە قالبی داهات. کەوتمە، ئیا، ئیاو سەر خوار دەکردەوە، چاوم دەنوقاند، ئێ بەڵکو دڵیان نەرم بێ و لە خەستەخانە بم خەوێنن و، بۆ چەند رۆژێك لە ئەشکەنجە بخەڵەسێم!.

دکتۆرەکـان فەحسـێکی تـەواویان کـردم، دڵـم لەسـەر هـەزار لێـی دەدا، پاشـان داوای بەرنامـەی چۆنیەتی ئەشکەنجەدانمیان لە ئەفسەرەکە کرد. پاش ئەوەی سەیری بەرنامەکەیان کـرد، روویـان کردە ئەفسەرەکە:

– حاڵەتێکی ئاساییە، ئەنجامی ئەشکەنجەیە، بەڵام بە ئەسەحی چاك دەبێتەوە.

گەر لە ترسی گیانی خۆمو بە درۆخستنەوەی دکتۆرەکان نەبوایە هەر لەوێدا یەك بە خـۆم هـاوارم دەکرد: ئۆخەی ئۆخەی!

کە بـە ڕاڕەوەکـەدا گەڕانمیانـەوە، هێشـتا چاویان نەبەسـتبوومەوە! ڕەنگـە لـە شـەرمی دکتۆرەکـان بووبێ. دڕندەو شـەرم!! ئاوێنەیـەکی باڵانمـا بـە دیـواری ڕاڕەوەکـەوە هەڵواسـراو بـوو، خـۆم کـە لـە ئاوێنەکەدا بینی، سیما هەمان سیمای منداڵە هەشت سـاڵانەکەی جاران بوو. زۆر شـت لـە ناخمـا هاروژا، ترسێکی وەك ئەوسام لێ نیشت، چاویان بەستمەوە و لە ترومبێلیان نامەوەو بازۆ.

شەو بوو، لە پڕ لە خەو ڕاپەڕیم. تا چاو بڕیکا هەر تاریکی بوو. باوەڕم بـە چـاوی خـۆم نـەدەکرد. دوو سـێ جـار چـاوەکانم هـەڵگلۆفتن. چـاوم بڕییـە ئاسـمـان، ئاسمـان ئەسـتێرەی لـێ هەڵـدەقوڵی. چاوم بەرە بەرە لەگەڵ تاریکییەکەدا ڕاهات. شەوێ کە نووستین هەر من و دایکم بووین. دیار بـوو دایکیشم بە خەبەرە، بە دەستێکی چەرچەفە تەنکەکەی ڕاکێشـایەوە سـەر مـن و... هەسـتم دەکـرد سووری شەرم نیشتۆتە سەر گۆناکانی.

خۆ بابم بە قسەی خۆی ئەو شەوە نۆرە حەرەسیاتی بوو، لە مەرکـەز دەمایـەوە. ئـەدی ئـەم زەلامـە کێیـە وا بـە بیجامـەوە خـۆی خزاندۆتـە بـەینی مـن و دایکمـەوە! هەسـتێکی گومـان ئـەنگێز نـاخی جۆش دەدام، تـۆ بڵێـی دایکـم ئافرەتێکـی خـۆفرۆش بـێ! نـا، نـا... ئـەدی بابمـە لەگەڵمانـدا؟! پـێ دەچـێ تـرس و نیگـەرانی کلافـەیان کردبـێ. کەوتمـە مەراقـەوە. عەسـر کـە نـازە و غـەریبی مێـردی ڕۆیشتن، نازە بە دایکمی وت: باجی غوربەت ئێمە ئەمشەو لە ماڵی خەسووم دەبین، ئاگایـەکت لـە ماڵەکەم بێ.

– دایکە... دایکە... تینوومە.

– ئەحمەد فەتاح وەرە لای دایەوە.. جارێ ڕاوەستە تۆزێکی دی ئاوت بۆ دێنم.

لـە پڕ دەرگـەی حەوشـەمان بـە تونـدی خرایـە سـەر پشـت و شریقەی دەرگەکە ڕای چڵەکاندم، لـە ترسان خـۆم بـە دایکمـەوە قەرسـاند و متـەقم لـە خـۆم بڕی، تیشـکی بلاجکتـۆر لەسـەر بانـەوە نـاو کوللـەو حەوشـەکەمانی کـرد بـە ڕۆژی نیـوەڕۆ. عەسـکەر سـەربان و نێـو حەوشـەیان لـێ گـرتین، یەکێکیان بە عەرەبی وتی:

– ئەو سەگبابە کێوە چوو؟

دایکم بە کراسی خەوەوە و بە قژی شێواوەوە لە کوللەکەوە سەری بردە دەرێ و وتی:

– چیتان دەوێ باوکم.؟

نـازانم چـۆن بـوو، یـەکێکیان کـە دایکمـی بـەو شـێوەیە دیـت وتـی: ببـوورە خوشـکێ، دووی خراپکارێك کەوتبووین، خۆی بەم کۆڵانەدا کرد، وامان زانی هاتۆتە ئێرە..

ئەوجا بە عەسکەرەکانی وت: بگەڕێنەوە، گەوادە چاك لە دەستمان دەرباز بوو... ئەمانە عەینی جنۆکەن لە هەموو شوێنێ هەن و لە هیچ شوێنێ نین!

*   *   *

بەیانی زوو بابم لە مەرکەز گەڕایەوە. دایکم لە موبەقەکەدا خەریکی چا لێنان و ئامادەکردنی قاوەڵتی بوو. بابم هێشتا جلە پۆلیسیەکانی دانەکەند بوو. بە چاوی خەواڵووەوە باوەشم لە ملی کرد. هەردوو دەستم خستە بناگوێی، چاوم بڕییە موبەقەکەو ئەوجا بە چپەوە وتم: دەزانی چی بابە؟! ئەویش بە هەمان نەزمی قسەکەی من وتی: چییە بابە؟

– ئەمشەو پیاوێك هاتبووە ماڵمان!

بە شپرزەییەوە وتی: هەر لێرەش نووست؟

– ئا، لەلای من و دایکمەوە نووست، بەڵام دوایی ڕۆیی.

– هیچی نەوت؟!

– با، وتی: زۆر مەمنون باجی ڕزگارت کردم. پیاوێکی چاك بوو بابە.

– چوزانی؟!

– هەروا، پیاوێکی چاك بوو، من خۆشم ویست.

بابم ڕەنگی تێك چوو، لێوی کەوتە تەتەڵە، مووی لەشی ڕاست بوونەوە. خەنجەرت لێ دابا خوێنی لێنەدەهات.

بەبێ دەنگی پیشی دەخواردەوە. لەو کاتەدا دایکم بە تاقمی چاو بەرچاییەوە وەژوور کەوت. هەرکە شتەکانی دانا، بابم بە شەق تێیان بەربوو، بە توندی پڕی بە قۆڵی مندا کردو بردمییە بەر ئاوێنەکە، دەم و چاوی خۆی لە دەم و چاوم نزیك خستنەوە. وەك یەکێك بەراوردی دوو سیما بکا، کەوتە دیقەت دانی سیمای من و سیمای خۆی، ئەوجا وەك یەکێك خۆی بدوێنێ کەوتە پرتاندن: نا، نا لەمن نییە، چ شوێنێکی لە من ناچێ. چاوی سەوزە، گەنم ڕەنگە، کەپوی بچووکە.. لێوی تەنکە. ڕێك پێچەوانەی منە، دەستی بە قۆڵمەوە سست بوو. قۆڵی بەردام، ئاوڕێکی توڕەی لە دایکم دایەوە:

– تف بێ حەیا ئەوا من بۆتی بەجێ دێڵم و سێ بەردەکەشت بۆ دەنێرم.

دایکم نیگایەکی سەرزەنشت ئامێزی کردم.

– ئەوە بۆ وا شێت بووی پیاوەکە. ئینسان چۆن هێندە دڵ پیس دەبێ، کابرا پێشمەرگە بوو، عەسکەر تەنگە تاویان کردبوو پەنای هێنایە بەر ئێرە... ئەدی ئێمە داڵدەی نەدەین کێ داڵدەی بدا؟ ئەدی ئەم ڕەنجە بۆ ئێمە نادەن؟!

بابم بە رقەوە وتی:

– پێشمەرگەیە، پێشمەرگە نییە چاوی دەرەهات! خۆ بۆ من پێشمەرگە نییە، پێشمەرگە لەسەر حیسابی ئابڕوو غورووری من! خەوو خۆراکیان لە عالەم حەرام کردووە گوایە پێش تەڕەماشن!.

لەو رۆژە بە دواوە ئیدی بابی خۆم نەبینییەوە، هەر لەو شارەش نەما. حەسۆی پۆلیس لە شار سڕدرایەوە.

* * *

...وەك جلەکۆن کەوتمە ناوەڕاستیانە. پاشان بە هەزار ناری عەلی هەستامەوە. بە سەرمدا داڕژان و پرسیار بارانیان کردم.

- ناوت چییە؟
- لەسەر چی گیراوی؟
- خەڵکی کوێی؟
- دەنگ و باسی دەرەوە؟
- لە کەیەوە گیراوی؟

هەموو کەسێکم لێ بووبوو بە موحەقیق و ئەشکەنجەچی. بە دەم شان جوڵاندنەوە:

- ئیا.. ئیا.. ئیا...
- وەڵڵا بابە خۆشت گۆ. خۆشی خۆشی خەبەری دەریێمان بۆ هاتووە، کەچی شێتێکتان بۆ هێناوین.
- نەبابە شێتی چی، بە ئەشکەنجەدان وایان لێکردووە، سەرم لەقاند. یەکێکیان هاتە نزیکمەوە، دڵسۆزانە کەوتە شێلانی دەستەکانم و دڵدانەوەم.
- چیت خەم نەبێ ئێمە (٣٢) کەسین لەم هۆدەیەدا، بە تۆوە دەبین بە (٣٣) کەس. ئیدی لێدان و ئەشکەنجەت نابێ تا دوای ئەم (٣٢) کەسە. ئێمەش هەموو وەك تۆین. ئەوە (ئەبو ئینقلاب) خەونی دیتوەو لەو وایە ئینقلاب بووەو وا لە سەر ئەو ئینقلابەی گیراوە. هۆوەش مامە قالەی حەماڵە و لەسەر کەر گیراوە. شەوێك کەرەکەی لێ ون دەبێ و دەکەوێتە تاقیبی، ئیدی دەیگرن و هەواڵەی ئێرەی دەکەن: لە دڵی خۆدا وتم: ناکرێ ئەم (٣٢) رۆژە هەر قسان نەکەم. زۆرم حەز بە قسە کردن بوو. زەق زەق چاوم تێ بڕین. خەیاڵ بردمییەوە بۆ رابوردوو. دەنگی ئەنوەرە:
- تۆ مستەقبەلێکی سیاسی گەورەت دەبێ. کەسێك بیەوێ لەم مەیدانەدا کار بکا دەبێ بە جورئەت و چاو نەترس بێ..

هەر چەند ئەو قسەیەم بیر دەکەوتەوە هێندەی دی لەسەر کارکردن رژد دەبووم. خۆر لە زەردەی ئێوارە بوو. لە ماڵ هاتمە دەرێ. دەنگی دایکم بەرۆکی بەر نەدام:

- رۆڵە بەم بێ وەختە بۆ کوێ دەچی. ئامان ئەحمەد فەتاح ئاگات لە خۆ بێ. وەختەکەی خراپە... عەسکەری دوابڕاو تەڕو وشك لێکدی جیا ناکەنەوە. کوردێك کەم بێتەوە بۆ وان باشە.

لەگەڵ داکشانی هەتاودا، دیمەنی ئاسۆی ئەرخەوانی تێکەڵ بە خەمەکانی شار دەبوو. کلکەی هەوری ئاڵی دەم کەل تەزووی سامناکی بەگیاندا دەهێنا. هەر چەند دەمڕوانییە شار، لە قەڵایەکی ئەفسانەیی نەفرەت لێکراوو دەچوو. ئا ئەم شارە، ئەم قەڵا نەفرەت لێکراوە، پێ ناچێ

ڕۆژێ خۆشی بە خۆیەوە دی بێ. کوشتن و بڕین لە چارەی نووسراوە.دوکان و ماڵی روخێنراو و بەلادا کەوتوو، شەقام و کوچەو کۆڵانی بە سەربازو پۆلیس تەنراو، سێدارەو مێرمنداڵی لێرەو لەوێ هەڵواسراو، پشکنین و داواکردنی ناسنامەو پەڵپ و بیانووی بەنا هەق: هەناسەیان لەبەر شار بڕیوە... کەچی ناش تەقێتەوە. تۆ بڵێی ئەو عالەمەی لەم شارەدان هەر هەموو مەسخ بوو بن!.

هاڕەی دەستڕێژێك رای چڵەکاندم. کە ئاوڕم دایەوە زەلامێك لە خوێنی خۆیدا دەگەوزی. ئەفسەرێکی جل بەڵەك بەروو خۆشییەوە رووی کردە ئەو سەربازەی کە هێشتا تفەنگەکەی هەر بە دەستییەوە بوو وتی:

- ئەوە بۆ تەقەت لێکرد. خۆ هێشتا چارەکێکی مابوو بۆ مەنعە تەجەول.
- دەزانم گەورەم. من ئەو سەگبابە دەناسم، ماڵیان دوورەو بەو چارەکە ناگاتەوە. خۆ ئەگەر منیش نەیکوژم ئەوا یەکێکی دی هەر دەیکوژێت.

کە گەیشتمە لای ئەنوەر، رووداوەکەم بۆ گێڕایەوە... قەرار بوو ئەو شەوە هەر یەکەمان لە قۆڵێکەوە بەیان بە نێو شارا بڵاوبکەینەوە. کە سەفتە بەیانێکی دامێ وتی:

- گوێ مەدەیێ، ئەو شتانەش دەبن. داگیرکەرن ئیتر... خۆشبەختانە تەعەسوب چاوی کوێر کردوون یەك تۆزقاڵ مەنتیقیان لەلا نەماوە. ئەم حاڵەتەش کلیلی لەناو چوونیانە دەبێ ئێمە بیقۆزینەوە. ئەوەش بزانە تا خەبات سەخت تر بێ... تامی سەرکەوتن شیرین تر دەبێ.. هەر هەموو ئەم گەف و هەڕەشانەش نیشانەی ئەوەیە لێمان دەترسن، بەپەلە وەدەرکەوتم. کەوتمە نێو کوچەو کۆڵانەکان، هەر کە بەیانێکم هەڵدەواسی ئاهێکم پێدا دەهات و لەبەر خۆوە دەموت: تا خەبات سەخت تر بێ، تامی سەرکەوتن شیرین تر دەبێ.هەژاران یەکگرن، گەلی بن دەست رابن...

دوا بەیانم پێ مابوو. لە سێ و دووی ئەوەدا بووم کە هەڵی بواسم یا بۆ خۆمی هەڵبگرم و بچمەوە بۆ ماڵێ. بە خۆم وت: نا، نا ئەحمەد فەتاح هەڵیواسە با خەڵکی بیخوێننەوە، با دیوە گەشەکەی ئەم شارە نەفرەت لێکراوە ببینن.

- رۆڵە بەم بێ وەختە بۆ کوێ دەچی. ئامان ئەحمەد فەتاح ئاگات لە خۆ بێ، وەختەکەی خراپە... خۆتم لێ مەکە بە کۆسپی مردن...

هیشتا دەستم بە دیوارەکەوە بوو کە لە پڕو لە گەڵ زیڕەی بریکی ئۆتومبیلدا قوەخاسە چەشنی گورگی برسی بەسەرمدا داباڕین.

* * *

هەروا بە دەم ئەم خەیاڵانەوە تەمەشام دەکردن، لە پڕو بێ ئاگا وتم:

- بە بەیانەوە گرتیانم. منیش بۆ وەی چ شتێك نەدرکێنم خۆم لێ لاڵ کردوون.
- ئافەرین، حاشا بکە. گەر ئیعتراف بکەی ئیعدامی. گەر ئیعتراف نەکەی ئەوا لە ئیعدام دەخەلەسێی.

* * *

دوای ماوەیەك جودا كرامەوە. بە تەنێ خرامە ژوورێكی دییەوە. تاك خستنەوەش جۆرە ئەشكەنجەیەكی رۆحییە. دوای چەند رۆژێك، رۆژنامەیەكیان بۆ هێنام، زۆرم بەلاوە سەیر بوو! تۆمەز دایكم ئاگری جەرگ هەڵی دەگرێ و وەك ون بوویەك، بۆ سۆراخ ئەدەرس و ناوو مواسەفاتم دەداتە رۆژنامە.

تكایە هەر كەسێك سۆراخی كوڕێك بەم مواسەفاتانەی خوارەوە دەزانێ پێوەندی بە تەلەفۆنی ژمارە (٢٥١٨٤٦) بكا:

- **ناو: ئەحمەد فەتاح**
- **باب و باپیر: حەسۆ میران**
- **بالا: ١٦٧ سم**
- **زێد: سلێمانی**
- **رەنگی چاو: سەوز**
- **رەنگی پێست: گەنم رەنگ**
- **پیشە: قوتابی.**
- **تەمەن: ١٧ سالان**

* * *

لە فكران راچووم هاكا دایكم پەیدا ببێ. ئەم حاڵەتە دەقۆزنەوە و دەی هێنن. بەڵكو لە رێگەی ئەوەوە بمهێننە قسە. بەلام خەیاڵیان خاوە..

هەر هەوەڵ رۆژی گرتنم. تەسكەرەكەیان لێ ستاندم.

رۆژێك فرسەتم بۆ هەڵكەوت و بە ئیشارەت لە حەرەسێكم پرسی:

– بۆ تەسكەرەكەیان لێ ستاندووم.

بەبێ مەیلییەوە وتی:

– ناردوویانە بۆ دایەرەی نفوسەكەت. ئیشی خۆیان پێیە.

تەسكەرەكەم لێ بوو بە مەراق. رۆژنامەكەم توڕدا، سەرخ خستە نێو هەردوو لەپم: دایكم بزانێ چ دەكا! من دەزانم دایكم لەبەرچی ئەدەرس و ناونیشانی داومەتە رۆژنامە. دەنا كێ هەیە نەزانێ كە كەسێك لەم وڵاتە پۆلیسخانەیەدا دیار نەمێنێ، لە كوێیە! نا، نا دەزانێ، من دایكی خۆم دەناسم.بۆیە ئەوەی كردووە تا بەو فێڵە جارێكی دی بمدینێ و لێی نەبمە كۆسپی مردن.

هەر ئەو هەفتەیە دایكمیان هێنا. شپرزەو غەمگین، تەواو تێك شكا بوو. ژنە بالا بەرزەكەی جاران نەبوو. دەتوت بالای چۆتە ئاو. چاوە درشت و میهرەبانەكانی بووبوون بە خەفتخانەو خەمی هەموو دنیایان تێدا كۆبوو بووەوە. كە ئینسان دەكەوێتە تەنگانەو ئاستەنگەوە لە هەموو كاتێ پتر پێویستی بە سۆزو حەنان هەیە، باسی تەسكەرەم بۆ نەكرد. چ شتێكم بۆ باس نەكرد. زۆر ئاسایی كەوتمە پرسیاری دۆست و ناسراوان، گریان لە ئەوكی گیرا بوو. فرمێسك لە چاوانی قەتیس مابوون.

- دایکە چت خەم نەبێ. بەزمەکەی ئاهو بەسەر خۆت مەیەنە، خۆت مەکە بە حەماڵی عەزابی ویژدان.

بە دەنگێکی نووساو، دەتوت لە بنەبانی ئەشکەوتەوە دێ:

- ئەیەڕۆ چۆن وا دەکەم رۆڵە، ژیانی سەر شۆڕی کەی بۆ هەژاران هاتووە!.

بزەیەك کەوتە سەر لێوم و زوو ئاوا بوو. دەنگی ئەنوەرە:

- تێکۆشان و زیندان وزۆر شتی دیکەش قەدەری رۆڵەی گەلی مەزڵومە.

دووبارە دەنگی دایکم:

- هەر بە فێڵ ناوم دایتە رۆژنامە. تەنیا بۆ ئەوەی جارێکی دی بتبینم و لێم نەبێ بە کۆسپی مردن... بۆ ئەوە نەهاتووم ورەت پێ بەر بدەم. بەرخی نێر بۆ سەر بڕینە کوڕم.

پڕ بە دڵ حەزم دەکرد باوەش لە ملی وەرێنم و تێر تێر ماچی بکەم.

- دایکە گەر جارێکی دی هاتییەوە بۆ لام حەز دەکەم جلی سوور لەبەر بکەی: دایکە بە راست نازەو غەریب چۆنن بەینیان چۆنە؟!

- وەڵڵا باشن. ئێستە زۆر رێك و تەبان. نازە سکی هەیە.

رۆژێ پێی وتم: باجی غوربەت قسەیەك بکەم زیز نابی؟

وتم: بۆ زیز دەبم؟ وتی گەر کوڕم ببێ حەز دەکەم نێوی بنێم ئەحمەد فەتاح. لە دڵ زۆرم پێ ناخۆش بوو، بەڵام بەسەر خۆمم نەهێنا. هەر ئەوەندەم وت: چ قەیدییە کچم، بە نازی دایك و باوك گەورە بێ.

* * *

دوای ماوەیەك دایکمیان دەرکرد. تا لە چاو ون بوو نیگام لێ نەگواستەوە. هەستم دەکرد لەگەڵ هەر هەنگاوێکا باڵای بەرزتر دەبێ و گوڕو تینی شانازی لەشی سستی دەبوژێنێتەوەو رۆحی تینوی پاراو دەکا.

ئای نازەنین دیارە سوورە لەسەر بەڵێنەکەی خۆی. دەنگی لە گوێمدا دەزرنگێتەوە.

- من ئەمە بۆ رابواردن و لەزەت ناکەم. هەر بۆ ئەوەیە لە پرتەو بۆڵەی خەسوو ودشەکانم رزگار بم... دەنا ئەگەر بۆ رابواردن بوایە دەمێکە خەجە دەڵاڵ هەوڵم لەگەڵدا دەدا...

- ئاخر نازەخان گەر بۆ رزگار بوون لە پرتەو بۆڵە بێ جارێك بەسە...

بە دەم خۆتێ هەڵسونمەوە، بۆنی عەتری بەسەرما هات.برژانگە پڕەکانی هێندەی دی چاویان خومار و شەهوەت ئەنگێز دەنواند. بە نازێکی پاڕانەوە ئامێزەوە وتی:

- ئاخر لێم نەگرتوویت. بەو خوایە بمگرتبایە رووم لێ نە دەنایتەوە.. بە قوربانت بم ئەحمەد فەتاح گیان هەر ئەم جارە. دەی خێراکە هەتا کەس دیار نییە، نەوەك یەکێك بێ بە سەرمانا.

بەدەم قسەکردنەوە دەستی بۆ ناو گەڵم برد

- چەند زلە!

ئاگری لەزەت بەر بووە دوا شانەکانی لەشم و....

*   *   *

لە پڕ هاتن بە دواما. شل کوتی عەمریان کردم. وەڵام هەر: ئیا... ئیا.. بوو. بە نیوە گیانی گەڕاندمیانەوە بۆ ژوورە (٣٢) کەسیەکە. وەك جلە کۆن کەوتمە ناوە راستیان. پاشان بە هەزار ناری عەلی هەستامەوە. هەموو بەسەرما دارژان و پرسیار بارانیان کردم.

نازانم چەند رۆژی پێ چوو، لە پڕ بانگیان کردمەوە... چت خەم نەبێ تا دوای ئەم (٣٢) کەسە.... یەکسەر بۆ ژووری حاکمیان بردم. حاکم جانەوەرێك بوو بۆ خۆی. قەراری مەحکەمە خوێندرایەوە.

ناو: ئەحمەد فەتاح. تاوان کوردو ئەنتەرناسیونالیست. سزا ئیعدام و (٢٠) ساڵ حەپس. چ ئیعترازێکت هەیە؟!

هاتمە زمان:

- باشە من تەمەنی قانونیم تەواو نەکردووە!

چەکمەجەی مێزەکەی راکێشا. ناسنامەیەکی دەرهێنا. تەماشایەکی کرد. لە قاقای پێکەنینی داو:

- تەمەنت (٢١) ساڵە، ئەگەر باوەڕ ناکەی فەرموو...

وەك یەکێك خۆی بدوێنێ لە بن لێوانەوە وتم:

... ئەدی بۆ دەڵێن حکومەت بەخشندەو دیموکراسی نییە! خەڵکی بۆ ئەو بوختانەی بۆ دەکەن! لە کوێی ئەم دنیایە تەمەن بەخشراوە! تەمەن بەو بەنرخییەو چوار ساڵیش بە هاسانییە!!

خۆ وەڵڵا هێشتاش کەمە، چونکە هەر رۆژێکی ئەم جۆرە شوێنە بە ساڵێك دەچێ.

پاسەوانەکە بردمییە دەرێ. پێم وت: دەچمە سەر ئاو.

دەرگەی ئاو دەستەکە رێك بەرامبەر ئەو دەلاقە بچووکەی نزیکی بن میچی ئەو ژوورە بوو کە (٣٢)کەسی هەمە جۆریان تێ تەپاند بوو. کە یەکێك بانگ دەکرا...

ئەوانەی ژوورەوە دەهاڕوژێن. چارەنووسی نا مەعلوم هەموو ئینسانێك دەهاڕوژێنێ! ئامامی دیاریش: چاك یا خراپ هەندێ دڵنیایی بەخشە. هەر جارێ کە یەکێك بانگ دەکرا، ئەوانەی ژوورەوە دەچوونە سەر شانی یەکدی و لە دەلاقەکەوە دەیانڕوانییە ئاودەستەکە تا بانگ کراوەکە بە ئیشارەتی دەست لە ئاکامی خۆی ئاگاداریان بکاتەوە.

وەختێ ترس هەڕەشە لە مرۆڤ دەکا میزی دێ. هەر بۆیەش بە دڵنیاییەوە دەڵێم چم باك نەبوو چونکە وەختێ خۆم بە ئاودەستەکەدا کرد نەمیزم دەهات و نەمیزیشم کرد، کە درزم خستە دەرگەکەوە تا بێمە دەرێ، نیگام لەسەر چاوە درشت و خەمگینەکانی ئەبو ئینقلاب گیرسایەوە کە لە دەلاقەکەوە تەمەشای دەکرد. نیگای ئەو لە بڕیاری مەحکەمەکە پتر رایچڵەکاندم! تا ئەو دەمە ئەوەندەم خەم لە هیچ نیگایەکدا نەدی بوو. بێ ماتەڵ بوون دەستم نایە گەردنی خۆم و بزەیەکم بە روویا دا.

چەند ڕاڕەوێکیان پێکردم. چاویان بەستمەوە سواری ترومبێلیان کردم و باژۆ. ئەنجام لەم ژوورەدا خۆم دیتەوە. ژووری چی، یەکپارچە غوربەت و تەنیایی! بە ژوورەکەدا دەکەومە هاتوچۆ، وا هەست دەکەم تەنیایی هاوتای پیرییە، پیریش برای مەرگە.

*   *   *

ئەمڕۆ ١٩ی ئادار بوو. دایکم هاتە دیدەنم. سەراپا سورپۆش. بالا بەرز. هەر چەند گاسنی ڕۆژگار دەم و چاوی کێلا بوو، بەڵام میهرەبانی لە نیگا پڕ سۆزەکانی دەتکا، شوێنەواری ناسکیەکی ژنانە لە بەینی چرچەکانی دەموچاوییەوە بەدی دەکرا. حەزم دەکرد پڕ بە زار گۆرانی بڵێم. نازانم چ حەزێك بوو. تۆ بڵێی ئەم حاڵەتە ڕەواندنەوەی ترسی مەرگ نەبێ! دەستەمۆکردنی غوربەت نەبێ!... مرۆڤ کە دەکەوێتە ئاستەنگەوە دڵی ناسك دەبێ.. زۆر بە هێمنی بە دایکم وت: دایکە گیان خەفەتم بۆ مەخۆ ئەمشەو ئیعدام دەکرێم. هەوڵی وەرگرتنەوەی جەنازەکەم مەدە، چونکە دوای ئیعدام کردنیش (٢٠) ساڵ حوکم دراوم.

هەر بۆ ئەوەی بە تروسکە هیوایەکییەوە ببەستم و سوکناییەك بە دڵی پەشێوی ببەخشم وتم:

- هەموو ساڵێ، لەم ڕۆژەدا بەم جلە سوورانەوە، دەمەو خۆر ئاوا لە چوار ڕیانەکەی خوار شار ڕاوەستەو چاو بڕە ئاسۆ، ڕوحم لە شێوەی کلکە هەورێکی ئەرخەوانیدا خۆی دەنوێنێ و پاشان وردە وردە دەڕژێتە نێو جامی غەزەبی خەڵکی شارەوە.

دوای ماوەیەك، دیدەنی تەواو بوو. دایکم ڕۆیی. تا لە چاو ون بوو نیگام لێ نەگواستەوە. سەیرە، هیچ نەگریا!ڕەنگە خەمی قورس مرۆڤ مات و مەنگ بکا. دەنا فرمێسکی دایك بۆ ڕۆژێکی وا نەبێ بۆ کەی باشە! هەر چەند لە دواوە تەمەشام دەکرد. دیمەنی سەراپا سور پۆشی ئۆخژنی ... دەخستە نێو دڵ و دەروونم. هەر چەند دیقەتم دەدا هەر دەتوت بەیداخی بەشکۆی سەرکەوتنەو شنەبای شانازی دەیشەکێنێ.

لە چاوم ون بوو. لە پڕی شتێکم بیر کەوتەوە، بریا بە دایکم وتبا: دایکە ئەگەر نازە کوڕی بوو نێوی بنەن ئەحمەد فەتاح بە خۆت ناوکی بڕەو ئەوسا دەبی بەنەنکی و دەتوانی بە دڵی خۆت پەروەردەی بکەی و بۆنی من بەوەوە بنەی... حەیفێ بیرم چوو. نازانم بۆ وا لێم بووە بە خولیا! دوور نییە ئەمە جۆرە هەستێکی ئاڵۆز وکەڵکەڵەیەکی بێ هودەی جاویدانی بێ!

نازانم ئەم هەست و حەزەم لەبەر خاتری خۆمە، یان لەبەر خاتری دایکمە!

*   *   *

شەوە، ژوورەکەم یەکپارچە تەنیایی و غوربەت و چاوەڕوانییە، چاوەڕوانی چیش، هی مەرگ! سەیری میلی سەعات دەکەم، هەر دەڵێی دەفڕێ. زەمەن لە من بێزارە یا من لە زەمەن وەڕزم! بیرم لەسەر چ شتێك ئۆقرە ناگرێ، لە تۆ وایە ئینسانێکی ژەم بردەی ئشتیا تۆراوەو هەر جۆرە خواردنێکی بۆ دادەنەی تامێکی دەکاو بەبێ مەیلی دەیداتە دواوە.. بەمن بێ بەردەمی زەمەن ڕابگرم و لە شوێنی خۆی بیوەستێنم. خۆزی بکرایە زەمەن ڕابگری، حەیفێ خۆزیا دارێکی بێ بەرە... لەم خەیاڵانەدا بووم کە حەرەسەکان گۆڕان. ئەوا پۆلیسێکی داڵە گۆشتی (سورهول)ی

تفەنگ لەشان بە بەر ژوورەکەمدا دێ و دەچێ. لە کونە بچووکەکەی دەرگەکەوە سەیرم کرد: چاوە زەردەکانی، لێوە ئەستوورەکانی. سیماو قەڵافاتی یەکجار ئاشنا بوون.
بە ژوورەکەدا کەوتمە هاتوچۆ. ئەمجارە ئەو لە کونجی دەرگەکەوە تێی روانیم. نیگای هێند مات و غەمگین بوو. ناخی ناخمی سمی. لە کوێم دیتووە؟! رۆیی. کەوتەوە هاتوچۆی خۆی. گەڕایەوە. لە کونەکەوە کەوتەوە نیگا کردن! لە تاوانبارێك دەچوو شتێك رۆحی بێدار کردبێتەوە و ئۆقرەی لێ بڕی بێ! پرشنگی نیگای هەر جارەی جۆرێکی دەنواند، یا من وام دەبینی. تاوێ وا دەهاتە بەر چاوم کە خەمی هەموو مرۆڤایەتی هەڵدەمژێ. تاوێکی دی وام هەست دەکرد هێڵنج دەداو عەزابی ویژدان هەڵدێنێتەوە! ناچار چاوم بڕییە چاوی. نە ئەو چاوی دەتروکاندو نە من.
کە منداڵ بووم زۆرم حەز لە یاری "چاو بەزێنە" دەکرد. هەر رۆژێ لە کۆڵان یا لە قوتابخانە ئەو یارییەم لەگەڵ هاوەڵێکمدا کردباو من زووتر چاوم تروکاندبا ئیدی شەو و رۆژێ بە خەفەتەوە دەتلامەوە. کە دەهاتمەوە لە مەراقا نانم نەدەخوارد. هەستم بە بەزیوی خۆ دەکردو پێم وابوو ئینسانی بەزیو نابێ نانی بدرێتێ. دەبێ ببوغزێنرێ و مامەڵەی خوڵام و خزمەتکاری لەگەڵ بکرێ. ئیدی بەردەمی ئاوێنەکەم دەگرت. بە سەعات چاوم تێدەبڕی، هەوڵم دەدا بە درەنگ ترین کات بیتروکێنم. ئێستەش بووبوومەوە بە هەمان منداڵی جاران بەرانبەر بەو نیگا ئاڵۆزو ئاشنایە.
نەم دەویست ببەزێم. ماوەیەك رابرد، ئەو چاوی تروکاند لە کانگای دڵەوە لە قاقای پێکەنینمدا: دۆڕاندت.
وەك بەزیوێکی راستەقینە بەئەسپایی لێوی لەبەر یەك هەڵێناو وتی:

- تۆ ناوت چییە؟!
- ئەحمەد فەتاح.

دەنگی لە نیگای ئاشناتر بوو. دەنگە چەسپیوەکانی لاشعورم هاڕوژان:

- پێشمەرگەیە، پێشمەرگە نییە چاوی دەرەهات! خۆ بۆ من پێشمەرگە نییە. پێشمەرگایەتی لەسەر حیسابی ئابڕوو غروریی من! خەوو خۆراکیان لە عالەم حەرام کردووە گوایە پێش تەڕەماشن!

رۆیی. دوای تۆزێك هاتەوە. چاوی بە کونی دەرگەکەوە نا. دەتوت لە شکرێکی شکاوەوە دەیەوێ بۆ جارێکی دی بەختی شومی خۆی بجەڕبێنێ. لە دڵی خۆمدا وتم: "دەست پێکردنی شەڕ زۆر ئاسانترە لە کۆتایی پێ هێنانی... پاکمان لە پاك. تۆ شایەتی لە دایك بوونی من بوویت و هەر ئەمشەویش ئەگەر خۆت بتەوێ، رەنگە بە دەستی خۆتیش نەبێ وخۆشت بێ و ترشت بێ هەر دەبێ ببی بە شایەتی مەرگم! منیش بە چاوی خۆم، بە هەموو هەستەکانم دوو بەزینی تۆم بینی..."
سەیری سەعاتم کرد: "یانی عومری درێژم چەند سەعاتێکی دییە! ئاخ زەمەن بوەستە، چۆنت رابگرم؟!"
لە پڕ رۆیی کەوتەوە هاتو چۆی خۆی. بڵاچەیەك بۆ ساتێك ناخی روناك کردەوە: دیتمەوە! داوای کاغەزو قەڵەم دەکەم و بەڵکو بتوانم ئەم چەند ساتە زەمەنە لە وشەدا بەند بکەم.

قەڵەم کاغەزی بۆ هێنام. زۆرم بەلاوە سەیر بوو!

لە سوچێکی ژوورەکەدا دانیشتم. کەوتمە نووسین. ئەویش لە پشت دەرگەکەوە بۆ نیو نەخت چاوی لیّ نەدەگواستمەوە.

هەر سا نا ساتیّ دەڕۆیی و بەپەلە دەگەڕایەوە بەر دەرگەکەو چاوی بە کونەکەوە دەنا. نیگای یەکجار سەیر بوو دەتوت دەست و قەڵەمەکەم بەنج دەکا. زاتم خستە بەر خۆ و بەردەوام بووم. ئێستا ١٩ی ئادارە... چەند دێڕێکی دیکەم نووسی. سەرم هەڵبڕی، پۆلیسەکە لە کونی دەرگەوە چاوی بڕی بووە قەڵەم کاغەزەکەم... بە ئەسپایی لێوی لەبەر یەك ترازاند:

- هەستە بڕۆ.
- بۆ؟!
- هەستە بڕۆ، هەوڵ مەدە بزانی بۆ، کارێکی بیّ سوودە!

* * *

گوێم نەدایێ. بەری کونەکەی بەردا، گوێم لە داکورکاندنی بوو!! دەستم بە نووسین کردەوە. نازانم چەند سەعاتم پیّ چوو. ماندوو بووم، سەرم هەڵبڕی و هەناسەیەکم هەڵکێشا. دەتوت بارێکی قورس لەسەر شانم لاچووە. بەدەم ڕێوە قەڵەمەکەم دەرهێنا، هەڵوەستەیەکم کرد و ئەم چەند وشەیەشم نووسی: لە پڕ کابرای پۆلیس وەك شێت خۆی بە ژووریدا کرد. هەر لە باڵم نەوی و هەڵی ستاندم، کاغەزەکانی تەپاندە باخەڵمەوە و بە پاڵ لە ژوورەکە وەدەری نام...

(٤)

سەیری سەعاتم کرد. شەو درەنگ بوو. کەوتمە پێچانەوەی کاغەزەکان. کامەران لە پڕو توند دەستی گرتم. چاوی بڕییە کاغەزەکان. نیگای لە نیگای دایکێکی جەرگ سووتاو دەچوو کە نەیەویّ جەنازەی رۆڵەکەی لەبەر دەستیا هەڵگیریّ. بە دەنگێکی گیراوەوە وتی:

- لەتیف بۆ ئەم نووسینەت حەپس کردووە. بۆ بڵاوی ناکەیەوە؟! با هەموو خەڵکی ژنە سوور پۆشەکە ببینن.
- باشە نێوی بنەم چی؟!
- بەیداخ!.

یاخسەمەر

حەمەکەریم عارف

١٩٨٧

:

دانی مار

مەرجان..خوانەکا شەو وبیابان بگەنە یەکدی، هەرکە دەستیان تێکەڵ کرد شتێك چێدەبێت کە پێی دەڵێن بێدەنگی. ئیدی لەو دەمانەدا لێزمەی بیرەوەری دادەکات..بیرەوەری تا خەیاڵ بڕ دەکات پڕە لە بێدەنگی و رازی دنیا..بەم تەمەنەشەوە، لە سەردەمی هەرزەکاریم منداڵانەتر، بوێر و بە غیرەت، غەریب و ئەتوار غەریب، بێ هیواو ئومێد، بێدۆست، بێ یارو یاوەر،شکستم بە هەستانەوە، هەستانەوەم بە شکستم دەسپێرم ودەیکەمە بیانویەك و خۆمی لە سایەدا دەگێڕمەوە..دەیانگوت: هەوڵبدە نەتەوێ سەر لە کاروباران دەربێنیت. پرسیار مەکە، بێوەلامی دەتکوژێت، هەوڵبدە..هەنگێ دڵرەحەت،بارسووك وسەرسەلامەت بە ناو ژیان دەکەوی، خێر لە ژیان دەبینیت،ئەمە فەلسەفەی راستەقینەی ژیانە،ئەوی دی هەمووی بارەو بە نەهەق لە ژیان نراوە..خۆت رزگار بکە...دەمگوت: نا، ئەمە پیلانێکی گەورەیە، هەوڵدانە بۆ رواندنی دانی ماران، لە هەر قەڵەمڕەوێکدا دانی مار بێتە رواندن پیاوکوژان بەرهەم دێن. نا.. هەرکەسەو جۆرە شێتییەکی لەگەڵە.من لە هەموو شت زیاتر لەزەت لە شێتی خۆم دەبینم.بگرە شانازی پێوەدەکەم.کە شێتیم لێدێت،جەزمە دەمگرێت،عەینی تەبیعەت مەغروور،وشك، تەنیا وبێباك، ئاسمان بە چاتۆڵ دەزانم..

تەحا لە لەزەت و ئەفسوونی گێڕانەوە! ئەگەر گێڕانەوە نەبوایە مرۆڤ چیدەکرد،چی بەسەر دەهات! بووم بە تاقیگەی شکستان، لە هەر شکستێکا بۆ قۆناغێکی تازە گوڕ دەبەستمەوە،هەرکە تووشی شکست دەبم، یەکسەر دەزانم دەبێت بۆ قۆناغێکی تازە خۆم سازبدەم.شکست کۆتایی هەموو شتەکان نییە..کۆتایی ئەو بیروکردارانەیە کە شکستیان لێدەکەوێتەوە..ئیدی ئەمە ژیانە ژیان،مەحکومە بە هەورازو نشێوان...من دەزانم هیچ ئاینێك لە سەرووی ئاینی مەحەبەتەوە نییە،ئاینی تێکرای تیرەی بەشەرە.کە کەسێك دەبینم دەمامکی هێمنی دەبەستێ،زۆر دەترسم،هەستدەکەم گرفتی ئەو خەڵکە ئەوە نییە کە مەحەبەت ناناسن،بەڵکو شتێك بە مەحەبەت دەزانن کە فڕی بە مەحەبەتەوە نییە.نەمدەویست لە سەرگەردانیدا بژیم، لێ چبکەم لە دایکبووی سەردەمی سەرگەردانیم.ساڵانێك عەوداڵی لەزەت بووم، بە رێکەوتیش تووشی نەبووم.یان زۆر لە بەرزیدا بۆی دەگەڕام یان لە نزمیدا.وەختێ هەستمکرد لەزەت زادەی خودی مرۆڤە ولەبن دەستی خۆیدایە و پێی نازانێت، ئیدی کار لە کار ترازا بوو.زۆر بەجێمابووم،ئیدی مرۆڤە مرۆڤ، سەرگەردانی خۆی داوە بە کۆڵیداو دەگەرێت،سەر بە هەموو دیارو نادیارێکدا دەکات.هەقی خۆیەتی، دەیەوێت چارەنووسی خۆی کۆنترۆڵ بکات.دەسەڵاتی بەسەر چارەنووسی خۆیدا بشکێت.جا ئەم گەڕانە ئەگەر خەملینی مرۆڤانی بەگەڵ نەکەوێت، زۆر پڕ مەترسی دەبێت.هەر کاتێ ئەم گەڕانە نەتوانێت مرۆڤانی مرۆڤ وەدیبێنێت، پاشاگەردانییەکی پڕ مەترسی نامرۆڤانی لێدەکەوێتەوە.بەو داخەوە سەر دەنێتەوە کە نەبوو بە مرۆڤ.جڵەوی چارەنووسی خۆی نەکەوتە دەست،خۆشەویستی،ئاینی ئاینەکانی نەجەڕیاند.لە دەرێی جەستەدا، لە دەرێی جوانیدا، لە دەرێی خێردا، خۆشەویستی نەجەڕیاند.نەگەییە

ئاستی خۆشەویستی لە پێناوی خۆشەویستیدا کە هەوێنی ئاشتی و ئاشتبوونەوەیە، بەزاندنی هەموو ڕق و ڕکونییەکە.

مەرجان، گیانەکەم، ڕۆحەکەم: لەوەتای فامم کردووەتەوە، بە دووی هەنگاوەکا نمدا وێڵم، سەیرە هەرکە یەکەم هەنگاوت نا، ئیدی تراویلکەی هەنگاوان بکێشێت دەکەن.. تاراوگەی من لە تۆدایە. تۆ لە کوێیت! من دەزانم کە خەڵکێك پێم دەڵێن کەسێکی توندە مجێزو دڵ بە حەسرەت بوو، حەسرەتێکی مەنگ و نادیار. بەلام ئیستاش قسەکانی تۆم لە بیرە کە دەتگوت: جوانترین زمان بێدەنگییە، ئێمە هەمیشە بە بێدەنگی یەکتر دەدۆێنین، لێکدی حاڵی دەبین، پێویست ناکات زار هەڵێنین، بە وشە و پەیڤان خۆمان لێکدی بشارینەوە، زمان زۆرجار بەکەڵك نایەت، واباشە مرۆڤ ئەوەی دەیەوێ بیڵێت بە وشە نەیڵێت! یان ئەوەی دەیەوێ بیشارێتەوە بە وشە دەریبرێت.. ئێمە شتێکمان نەبوو تا بە وشە لێکدی بشارینەوە..

مەرجان، من فرینێکم بێ باڵ، خۆم لێرە تۆو داوە. ئەگەر حەزدەکەی بۆم بگەڕێی، لە هەر خەتێکی کێڵگەی ئەم بوونەدا بۆم بگەڕێ، ئەگەر دەتوانی کۆم بکەرەوە. خۆم تۆوی تۆ داوە. من ڕووداوێکم کۆتایی خۆمم بۆ ناگێڕدرێتەوە. تۆ لە کوێی مەرجان؟! چییە مەرجان، دیسان لێم هەڵاتی! بەو تروسکەیە دەژیم کە لای تۆوە دێت. ئیستا لێت دەگەم کە دەتگوت: دۆزەخت لا شیرین دەکەن، لە خەیاڵی چەتوونتی دەکەن بە بەهەشت، تێیت فرێ دەدەن و ئیدی ئاوڕت لێنادەنەوە! هەرکەسەو ڕێیەك دەگرێت. من ڕێگەی هات و نەهاتم هەڵبژارد، بە ڕێگەی ڕزگاریم زانی. زۆرم بە دڵ بوو. هەم وەکو خۆکوژی بەلامەوە پەسند بوو، وهەم فشە سەرکەوتنێکم تێدا دەبینی. دۆزەخم لێکرا بە بەهەشت، ریشیان نایە سەری، ئا ئەوەتا، چەن هەنگاوێکەو دەیگەیتێ.. کەچی ئەوەتا بە بەرچاوی منەوە قاچاخچێتی بە مستۆوە دەکەن، دزانی سیاسی، قاچاخچێتی بە شکۆی ئەویشەوە دەکەن. ئۆخەی کە هیچ شکۆیەك لە دوای خۆم جێناهێڵم تا قاچاخچیەتی پێوە بکرێت. کەوتوومەتە سەردەمێکەوە باوی شکۆمەندی نەماوە!.. هەزار ڕیانە هەزار ڕیان!.. هەڵمبژارد، بە قەناعەتەوە هەڵمبژارد، هەر لە منداڵیمەوە ئاشقی ڕێگای هاتونەهات بووم، کە بەلەزەتە، هەر کارێك بە ئەشقەوە بکرێت، دەبێت بە لەزەتێکی سەیر.. هەر ئەو لەزەتە بوو، ڕۆژێ گەیا نمە ئەم ڕۆژگارە! مەرجان من بۆشاییم کێڵا، بە چارەنووسێکی نادیار تۆوم دا، تەنیا مەحاڵی لێهاتە بەر.. مەرجان، ئەوەتا سەفەرێکی دوورو درێژم لەبەرە چ دەڵێی هەندێ ئاشقێنی بکەین، خۆ ئەم ڕێگەیە هەر نابڕێتەوە.. شەرم لە نیگا نەوسنەکانم مەکە، تامەزرۆیی پە نجا ساڵیان لێدەچۆڕێ، تازە لە خەسین هەستاونەتەوە. بووم بەوکوڕانەی بە نیگا پۆشتەترین ئافرەت ڕووت دەکەنەوە.

دەمویست قەت ناوت بە زارما نەیەت، بەلام ئیستا لە هەڕەتی هەرە سهێنا نما ناوت دێنم، ناوت دێنم، بە ناوی تۆ تۆڵە لە خۆم دەستێنم، تا زارم بگرێت ناوت دێنم.. هەموو شتێك بەرەو بۆگەن بوون دەچێت، تەنیا هەتاو نەبێت. ژیانم دەرخواردی چی دا؟! هەموو شتێك بوو تەنیا ئەو شتە نەبێت کە من بۆی دەژیام! کەربووم، یان تەنیا دەمامکەکەم دەبینی یان تەنیا دەموچاوەکەی ژێری، هیچم بە هیچ نەکرد.. ئاخ مەرجان، چ گومانێکم تێوڕوکاوە، گومان مرۆڤ دەلەوتێنێت، لە هەموو دینێکی دەکات. نایەڵێت هەرگیز پێ بنەیتە مەلەکوتی ئاسمانەوە، ئیدی لە مەملەکەتی زەویدا دەمێنیەوەو بۆگەن دەکەی. دەمەوێ ڕۆحم لە تۆ وەربدەم، مەگەر تەنیا بە تۆ پاك ببێتەوە..

***

ئاخ مەرز چی پێکردم. دان بە مەرزو کەوشەناندا مەنێ.هەموو مەرزەکان بڕوخێنە.وامدەزانی ئەو تۆوەم کە مەرگ غەزوو دەکەم..مرۆڤ بە بێ ئەزموون هەڵناکات،ئەزموون ئەقڵ و جەستە لە تەمەڵی دەخەلەسێنێت.

هەندێ مەرز هەیە،مەگەر تەنیا لە تەنیاییدا مرۆڤ لێی بدات،ببیرێ.مەرزی شەڕو جیدال لەگەڵ خودی خۆمانا..تۆ چارەکە سەدەیەك لەمەوبەر ئاوێنەی ژیانت دام بە عاردیدا،پارچە پارچەت کرد..کەچی منی بێعار لە خۆڕا،بێ هیچ ناوبژیوان و ناوبژیوانییەك خەریکە لە گەڵت ئاشت دەبمەوە،گەردنت ئازادەکەم..ئاوێنەکە! هەموو پارچەکانی لێکدەدەمەوە،لە پاڵ یەکدا دایدەنەمەوە، بەڵام هەیهات! ئاخر من بۆچی هاتبوومە ئاقاری تۆ؟! لە مردن دەگەڕام؟!

نەهەقت نییە کە هیچ وەڵامێك نادەیتەوە! منی ئەحمەق کە وامدەزانی خاوەنی چارەنووسی خۆمم،بگرە وامدەزانی دەتوانم چارەنووسی خەڵکیش بگۆڕم. ئای کە ئەحمەق بووم!نەمدەزانی خۆم داوەتە دەم گەردەلوول وباهۆزێکی وەهاوە کە مرۆڤ لە ڕەگەوە هەڵدەکەنێت و دەیبا و دەیبا، کەس نازانێ لە کوێ بە عاردیدا دەدات، غەریب و گۆڕغەریب،مەگەر وەکو سێبەرێکی خەمزەدە، بەرێکەوت لە خەیاڵێکی پەژموردەدا، بۆ ساتێك بلاّچەیەك بدات و هیچی تر.

***

دەزانم مەرجان،دەزانم گلەیی دەکەیت..دەزانم.ئیستاش دەنگت لە قوڵایی ڕۆحمدا دەزرینگێتەوە:کە مرۆڤ ژیان و مەگی تێکەڵ کرد،لە بیری دەچێت ژیان زۆر جوانە، لە بیری دەچێت کە هەموو ساتێك لە بەردەم ئەگەری نەماندایە..ئیدی لەو سەرگەردانی و غەفلەتکارییەدا،بەڕەڤانی لە ژیان لە بیردەکات، مرۆڤیش تا ئەو کاتە مرۆڤە کە بەرەڤانی لە ژیان بکات دەنا...

ئاخ مەرز! مرۆڤ گیرۆدەی مەرزانە،لە ترسی مەرزەکان زۆرجار دەچێتە کونجی مەرزە پەنهانەکانی ناو ناخی خۆی، بە خەیاڵی خۆی،بەتەنیا هەر خۆی تێدایە،کەچی لەوێدا تووشی خەڵکانێك دەبێت کە هەرگیز لە مەرزە ئاساییەکاندا تووشیان نابێت،لەم مەرزە پەنهانانەدا خەڵکانی فەرامۆشخانەی هزر و تەنانەت مردوانیش زندوو دەبنەوە!چار نییە و دەبێت مامەڵەیان لەگەڵدا بکەیت.

ئەمشەو هاتیت،ماکی خەندە ئەفسوناوییەکەی جاران لە چاوەکانتدا بلاّچەی دەدا.مەرجانەکەی جاری جاران لەو دیو ڕوخسارتەوە چاوشارکێ لەگەڵ ڕۆحی پەژموردەمدا دەکات..من دەزانم تۆ ئێرەت بەجێنەهێشت،هەر ئامادەش نەبوویت بە جێی بێڵیت.مەرجان ئێرە تۆی وەدەرنا.منی کوشت.تۆ هەر زوو کونجی مەرزە پەنهانەکەی ناخی خۆت گرت،غافڵ بووی لەوەی کە پەنهانە مەرزان لە هەر مەرزێکی دی قەرباڵغترە! من گرێوت لە گەڵدا دەکەم لەو قەرەباڵغییەدا،لە ناو ئەو ئاپۆڕایەدا زۆرجار منت دیتووە،ڕاتگرتووم،سەرزەنشتت کردووم..ئەوەتا ئەمشەو تۆ میوانی ئازیزی مەرزە پەنهانە جەنجاڵەکەی ڕۆحی منی.ئەوەتا بە ئاشکرا دەنگت دەژنەوم،وەکو ئاوێکی سازگار بە کەناری ڕۆحمدا خوڕەخوڕ دەڕوێت،ڕۆحم بینت پێوە دەنێت و دەڵێیت:ژیان ڕۆژانە ئەزموونە،تەنیاو تەنیا لە خۆشەویستیدا دەجەڕبێنرێت..

مەرجان، خۆت بە منەتبارم مەزانە، هەر منەتم لێ هەڵمەگرە، من منەتباری تۆم، کە تەنیایی ئەمشەوی خۆم، لە دەوری یادی لە دایکبوونی تۆ دەگێڕم، ئەمە کەفارەیەکەو لە بەرخاتری خۆم دەیدەم..دەزانی ئەمشەو یادی لە دایکبوونی تۆیە!..بۆشاییەکم تێئالاوە مەگەر هەر بە تۆ پڕ ببێتەوە..

گلەیی لە چارەنووسی خۆم بکەم؟!یان لە دڵی گومڕام! هەموو جورئەتێکی من هاتووەتە سەر ئەو ساتە خەونانەی کە وەکو ڕێوارێکی غەریب بە بیابانێکی لەلانی تەژی بیرەوەریاندا هەر ڕێدەکات و دەرباز نابێت..تەبیعەتی بەشەر هەزار ڕیانێکە تا بڵێی سامناك، هەر ریگەیەکیشی ڕێواری خۆی هەیە، مرۆڤ کە ئەو ریگایانە دەگرێت، رەنگە هەموو شتێکی پێ کەشف بکرێت، بەلاَم دەرەقەتی خۆی نایەت، پەی بە خۆی نابات، خۆی پێ کەشف ناکرێت..بۆیە پەیوەندی دۆستانە، زۆر زەحمەتە، باجی خۆی هەیە، لایەنی کەمی ئەو باجە متمانەیە! بێ متمانەیی ئافەتی ئەم سەردەمەیە، دژمنی مەحەبەتە..تۆ تەمەشا تەمەشا، چ هەزار ڕیانێکە، هەر کامێکیان دەگریت، بەرەو ونگەیەکت دەبات، خۆت ، ناسنامەت، ون دەبن، لەم زەمانە نەزۆکەدا بێهودە بە تەمای لە دایکبوونی..

فریشتەکەم، با واز لەم فەلسەفەڕێسییە بێنم..ئەمشەو، ٣/١١، جەژنی لە دایکبوونتە..بەخۆت دەزانی کە ئەمە دەڵێم هەموو مەوداکان دەبن بە کێردی تیژی دەستی قەسابێك و بەرخی سەبرم لە بەرەبەیانی جەژنی قوربانێکدا سەردەبڕێ..

سامت وەکو دەریایەکی مەنگ و کپ گرتومی..ئەوەتا لەوسەری مێزەکەوە، بە تاجی بووکێنی و بالاَی لاولاو ئاساتەوە لە خەیاڵم ئالاوی..کادۆکەت، کە بە گەلاَی زەیتونی سەوز پێچراوە، بە قامکی شووش و بزەی رۆشن دەکەیتەوە، چاوان بە نەوسنییەوە تێت دەوروکێن و بە بێدەنگی لێم دەپرسن :ئەم گوڵە کێیە؟!

ئازیزەکەم هێشتا لە بەرچاوی خەیاڵم منالێکی چکۆلەیت و دەترسیت بە تەنێ لە ژوورەکەتدا بنوویت.ئەو مۆمانەی لە مەیدانی ململانێدا دات گیرساندوون هیچ کێشەیەکیان تێدا نییە، دڵنیاییم پێدەبەخشن.رابردووی کەسکم لەلا زیندوو دەکەنەوە.دڵی تینووم ئاو دەدەن..وەکو زیندانییەك بە تاسەوە چاوەڕوانی سەردانی دەنکەکەی بێ...منداڵان لە دەورم خڕدەبنەوە داوام لێدەکەن چیرۆکی خۆمانیان بۆ بگێڕمەوە.بۆم گێڕانەوە چۆن بە دزییەوە یەکمان دەبینی.باسی خۆپەرستی کەسوکاری خۆم وتۆم بۆ گێڕانەوە، بۆم گێڕانەوە کە چۆن بە تەنیا ریکردن لەم وەلاَتەدا قەدەغەیە..هەرچییەك هەی دەبێ بە ئاراستەی خەڵکی برۆیت، یان دەبێت یەکێك بی لەوان یان لێدەدرێی، بۆیە تەنیایی قەدەغەیە..کەس زات ناکات مۆمێك لەم تاریکستانە داگیرسێنێت، ئەم ونگەیە رونـاك بکاتەوە، خۆی بناسێت..لەم ولاَتەدا خۆناسین ترسناکترین خەتایە، لە بەخشین نایەت!قەدەغەیە، زۆر قەدەغەیە!!!..ئا، باسی خەونە لاڵەکانی خۆمانم بۆ گێڕانەوە چۆن لە ژێر پەردەی ترسدا و لە چواردیوارێکی تاریکی رازاوە بە گوڵی سپی گۆشاوگۆش سەردەبردرا..چۆن وشە لە زارماندا قەتیس دەما، دەمەیی و ئەشق لە نەوتندا مردار دەبووەوە..

ئازیزەکەم، بە خۆت دەزانی من چۆن خوێنەرێك بووم، پێیان دەگوتم مۆریانەی کتێبان.ئێستا ناتوانم بخوێنمەوە، هەرکە پەڕەیەك هەڵدەدەمەوە پڕ دەبێت لە تۆ، لە باسی تۆ..هەر پرسیارێك دەکەم وەلاَمم نادەیەوە.بڵێی ئەوەندە لێکدی دوور کەوتبینەوە لە زمانی یەکدی حاڵی نەبین!..

***

لەم قەڵەمڕەوەدا راستگۆیی و دڵسۆزی خەتەرە،مرۆڤ دەکات بە تاوانبارێکی ئەبەدی.تۆ تەمەشای شەیتان بکە،چونکە کرنۆشی بۆ ئادەم نەبرد...تەنیایی گوناحێکی نابەخشەنییە،غافڵن لەوەی کە کۆمەڵگە بۆیە پێویستە تا مرۆڤ،مومارەسەی تەنیایی خۆی تیا بکات..تەنیایی،لە دیاردە هەرە جوانەکانی ژیانە.مرۆڤ ئەگەر شتێکی پێبکرێت لە تەنیاییدا پێی دەکرێت،لە تەنیاییدا ڕەسەنایەتی پەیوەندی بەدیاردەکەوێ.تەنیایی ناسنامەی هەر پەیوەندییەکی مرۆڤانییە.هیچ پەیوەندییەك لە دەرێی تەنیاییدا نییە،گەر تەنیایی نەبێت نە تۆ تۆیت،و نە من منم..بۆیە من لەو دوورکەوتنەوە جەستەییە پەشیمان نیم.لە دووریدا،نزیکی بەرجەستە دەبێت..خۆشەویستی گوزارشتە لە شتێك کە نایەتە گوزارشتکردن..ئەمە نهێنییەکە زۆر ئاڵۆزەو بەو ئاسانییە هەڵناهێنرێت..مەودا بێدەنگەکان،مەودا خامۆشەکان،مەودا بێ کۆتاییەکان شکۆو گەورەیی ڤیان بەرجەستە دەکەن.ڤیان ڕەوتێکە بەرەو بێ کۆتایی..بەرەو نەبینراو...

***

لەم شەوەدا،لە گەرمەی شاکامیدا، دراوسێکەم،وەکو پڵینگێك پەلاماری نێچیرەکەی بدات،خۆی بە ژووردا دەکات.مۆمەکان دەکوژێنێتەوە.فڕێیان دەدات.لێی دەپرسم:

- بۆچی؟

بە بزەیەکی دەمامکدارەوە تێم دەروانێت ودەڵێت:

- ئەم روناکییە خەوم دەزڕێنێت.نایەڵێت بنووم.

دەروات. چ تاریکستانێکە،مۆمێك... خۆبوون قەدەغەیە!!.دەچمە بانیژەکە.دەنگێکی گڕ لە قوڵایی تاریکی شەقامەکەوە تێم دەخوڕێت.بەلەز بە قاڵدرمەکاندا دادەگەرێم..بە دەنگێکی ناساز دەپرسێت:

- ئەم دەنگانە چییە لە ماڵەکەتەوە دێت؟

- ئاهەنگی لە دایکبوونی مەرجانە.

دەپرسێت:

- تۆ غەریبی یان رێزی یاسای شارەکەت ناگریت،نازانی هیچ دەنگێك لە دوای سەعات دوانزەوە قەبوڵ ناکرێت؟!

- ببورە قوربان ،من غەریبم لەم شارەدا،چەند رۆژێکەو دەڕۆم.

هێدی هێدی بۆ لای ئاهەنگەکە دەگەرێمەوە..ئیستاش لەم دەڤەرەدا ددانی مار دەڕوێنرێت..بە دیار مۆمە داگیرساوەکانەوە دەوەستم:پە نجا مۆم!

بە دەنگێکی کەلە پچەکراو:هەموو ساڵێك بە خۆشی..

دوای تۆزێك،دەست لە دووی دەست،دەستم دەگوشێت و بە دەم رۆیشتنەوەو لە بن لێوانەوە:هەموو ساڵێکی دڵدارەکەت بە خۆشی..

چەند چیرۆکێکی زۆر کورت

١- دیدار

به چاوی خۆم دیتم.تەم ومژ چیاکەی گرتبوو.تا پۆیەك، هەر بە ئەسپ سوار دەچوو،لە چیاکەوەو بە ناوجەرگەی تەمتومانەکەدا نشێو بووەوە.کە دیقەتت دەدا هەر لە بالّدار دەچوو،تا پتر بەرەو نشێو دەهات روونتر دەکەوتە بەرچاو..هەر بە ڕاستی ئەسپ سوار بوو!سوارێکی پیرو بەسالاّچوو، نیگا پڕ لە حەسرەت وسیما نیگەران..هات،هات..لە کەنار روبارێکی لێڵدا وەستا.جوڵەی نەما، لە تۆ وایە بوو بە پەیکەرێکی رەق و تەق..ئەسپ سوارێکی دی لە هەمان شوێنەوە،بەهەمان شێوە هات.گەییە هەمان کەنار.حەوت شەقاوێك لە دووری ئەویترا رەق ڕاوەستا. بوو بە پەیکەر.سامم لێنیشت.ئەمە چییە! چ غوربەتێکیان لێدەباری! پیاو ڕاست بڵێ خۆفێکی گەلەك گەورەم کەوتە دڵ ودەروون..چاویان بڕییە یەك، بەشەڕ دەهاتن! یا چارەنووسی خۆیان لە یەکتردا دەخوێندەوە؟ئیعترافێکی بێدەنگ بوو وبۆ یەکتریان دەکرد!لە پڕو لە هەمان ساتدا لە قاقای پێکەنینێکی بەکوڵ وجۆشیان دا. پێکەنین درێژەی کێشا.دەتگوت هەر ئیستا هەناسەیان دەرنایەتەوەو دەخنکێن..ئەوجا بە ویقارێکی پڕ لە غوربەتەوە دابەزین..بەرەو پیری یەکدی جمان.گەیشتنە یەکدی، باوەشیان بە یەکتردا کرد.لە هۆڕژنی گریانێکی هێندە بە سوویان دا،بەرد بۆیان دەبوو بە ئاو..لە پڕ بوون بە یەك تا پۆ...ئەدی ئەویتریان چی بەسەر هات؟لە یەکتردا توانەوە؟!تا پۆکە رونتر بووەوە.سیمای بە دەرکەوت.مات وخەمین، هەنارێکی لە گیرفانی دەرهێنا، دایە بەرنیگا.هەنار چ هەنار! حەزی مرۆڤی دەهاروژان.بە دەستییەوە هەڵیدەسوڕاند، لە دەمی نزیك کردەوە.تۆ بڵێی بیخوات! لێوی کەوتنە جوڵە.ئەوجا فوویەکی پێداکرد..ئەوسا وەکو کەسێکی متمانە بەخۆ ئاورێکی لای روبارە لێڵەکەی دایەوە.بە دڵنیاییەوە هەنارەکەی تێ فڕێدا..هێندەی نەبرد ئەو ئاوە لێڵە، بە لرفەوشە پۆلە ،ڕوون ڕوون بووەوە، کپ وئارام ملی ئاوەڕۆی خۆی گرت..

کە ئاوڕم دایەوە سوارەکان شتاقیان لەوێندەر نەمابوون.گازییەك لە ناخی ناخما هەر دەیگوت و دەیگوتەوە:"قەدری ئەسپ بە سوارەوەیە"

٢- ڕێگە

من تازە ئەندازیار بووم.زۆرم کەیف بە خۆ دەهات.دامەزرابووم.لە پڕ داوام لێکرا نەخشەی ڕێگەی نێوان دوو گوندی نزیك بکێشم.هیچ سەرم لەم کارە دەرنەدەکرد.ڕۆژێ دەگەڵ کۆمەڵێك کرێکاردا بە درۆوە خۆم مژول کردبوو. کامیرایەك لێرە، دووربینێ لەوێ، سێ پایەك لەولاتر.ئیدی کەسێ نەیزانیبا دەیوت ئەم زانایە چ مژولە..لە پڕ دۆزیمەوە..کەرو عارەبانەیەك هات، بەینی هەردوو گوندەکەی بڕی.بەندەش ڕێك

شوێن پێی کەرەکەم نیشان کردو نەخشەکەم کێشا..ئەو جادەیە ئیستاش ماوە.ساڵ نیە چەند رووداوێکی کارەساتاوی لێنەکەوێتەوەو کەچی...

٣- سەندوقۆکە

سەدارزادە: وامدەزانی بە دووزمانی دەگەمە هەموو ئاواتەکانم.بە دووزمانی شەڕی خۆم بە خەڵکانی دی دەکەم.کە بەسەر پردی درۆدا دەپەڕیمەوە، درۆیەکم دەگەیاندە ئەوبەر کوڵێکم دڵ بەخۆ خۆشدەکرد..دووزمانی،دووزمانی،دووزمانی! .ڕەگی لە بن پەڕەی رۆحمدا داکوتی بوو. کەسم دەست نەکەوتبا دووزمانیم بۆ خۆم دەکرد:داوەشێی ئەوەتا فلان وات پێدەڵێت، بۆ ناچیتەوە بە گژیا، ریسوای بکە.

وەکو قەلەموونی حیزەڵە خۆم پڕبا دەکرد،ڕاوەستە بۆم،با دەستم بتگاتێ، بزانە چیت لێدەکەم!کە رووبە رووی دەبوومەوە، لێم دەبوو بە نەڕەشێر، بچووك بچووك دەبوومەوە، نەمدەوێرا فزەبکەم،بگرە دەڵەچەییم لەبەردەکرد..دەکەوتمە نەسحەتکردنی خۆم،دەبەسە، کوڕە بۆ خۆت هەندێ پیاو بە پیاو، دە ئەم زمانە حیزە ببڕە،تەمەنێکە ئەم خەسڵەتە حیزە دەجەڕبێنی وهیچت بە هیچ نەکردووە..

دەنگ: کەسی دووزمان وەکو سیسرکە، تەنیا لە زێراب وئاودەستاندا دەژی.کەسی دووزمان دەبێ بە ئاودەست و زمانی وەکو سیسرکە لە ناو ئەو ئاودەستەدا نەبێ ناژی..

..دەکوڕە پیاوبە پیاو، جارێکیش ڕاستگۆیی ودروستکاری بجەڕبێنە.ئەوەی بوێرێ راستگۆ بێ، دەوێرێ بژی..

دەنگ: کەسێك لە مەزاتخانەدا زمانی بیژێ، دەبێ چ خێرێك بداتەوە! ..ئەم وڵاتە مەزاتخانەیە بچووك بکەوە،لە قاڵبی مەزاتخانەی شارێکی بدە، مەزاتخانەی شار لە قاڵبی یەك مەتر چوارگۆشەدا خڕبکەوە، یەك مەتر چوارگۆشە لە سەندوقۆکەیەك کۆبکەوە..یەکەم معامەلە، پارەیەکی دووقات، لە ناخدا بوویت بەدز..

..نابڕدرێ،زۆرجارم بڕیوەو فڕێم داوەتە بەر سەگ، سەگیش بەلایدا نەچووە، بۆنێکی پێوە کردووەو بەجێی هێشتووە.هەڵبەزیوەتەوەو هاتووەتەوە ناو دەم سەندووقە..لێرە دەیبڕم لەوێ دەڕوێتەوە..دووزمان ناوێرێ بژی..

٤-شێت

بەسەر شۆستەکەدا دەهات ودەچوو..بەدەم هاتووچۆوە، بە دەنگی بەرز دەیگوت و دەیگوتەوە:بۆ خوا پێتان دەڵێم، دوایی نەڵێن کەس پێی نەوتین، نەخەڵە تابن دزی بکەن ها! ..ئەگەر دزیش دەکەن هی بچووك نەکەن، هی گەورە بکەن،دزی بچووك جێی زندانە..بەلام دزی گەورە جێی لەسەر کورسی دەسەڵاتە.

٥- سەرۆك

ڕۆژنامە نووس:نازانم، بچم، نەچم! بپرسم ، نە پرسم.. دەی کوڕە بچۆ چ دەبێت با ببێت ، سیروان لێشت نەدەم هەر دەمبەیت!!

- قوربان بە ئەرك نەبێت پرسیارێکی زۆر شەخسیم هەیە
- فەرموو.
- دەڵێم، سەرو سیما و جل و بەرگت لە هی سەرۆك ناچێت!!
- ئەدی لە هی خزمەتکار دەچێت؟
- تەقرییەن..
- دەیسا باشی بۆچوویت، چونکە من خزمەتکاری خەڵك و خاکی خۆمم.سەرۆك نیم.

٦- براکوژی

دایکێك دەچێت بەسەر دوو منداڵی خۆیدا سەیر دەکات یەکتریان کوڵەوار کردووە، سەر و گوێلاکی یەکیان خلتانی خوێن کردووە..دڕندانە بە گژ یەکتردا دەچن. کە ئەم دیمەنە دەبینێت کزە لە جەرگییەوە هەڵدەستێت، ئیدی دایکە دایك..چ دەسەلاتێکە نابێت، بە سۆزێکی یەجگار ئینسانییەوە، بە دەنگێکی زۆر بە شکۆو سامەوە دەڵێت:

- ئەیەڕۆ..برایەتی ئاوا دەبێت!؟

وشە براو درکاندنەکەی هەردوو منداڵەکە بەنج دەکات. سەردادەخەن، دەست هەڵدەگرن و ئیدی لەو ڕۆژەوە تێدەگەن کە براکوژی کردەوەیەکی حەرامە.

٧- پە پوولە

کە یەکەمین مامۆستا، خۆی بە ەکەمین پۆلدا کردووە، قوتابییەکان لە بەری هەستاون..

- ڕۆژتان باش.
- ژیانت باش
- فەرموون دانیشن.

دادەنیشن.کپی و خامۆشی باڵیان بەسەردا دەکێشێت. دوای تۆزێك پۆلەکە دەبێت بە باخچە، قوتابییەکان بە گوڵی هەمە ڕەنگ. مامۆستاش بە پە پولە...ئیدی لەو ڕۆژەوە سووتانی لە چارە دەنووسرێت و تا ئیستا ڕێگە بۆ تیرەی بەشەر ڕوناك دەکاتەوە.

٨- پەیژە

ازە یەك دوو پلە سەرکەوتبووی، لەلایەکەوە سەرکەوتنەکە سامێکی قورسی هەبوو. لەلایەکی دییەوە سەگوەڕێك دەستی پێکرد ئەمما سەگوەڕ! هەترەشی زەلامی دەبرد، حەیر مابووی، بگەڕێیتەوەو یەك دوو

کوچك به دووڕەو سەگەدا بدەی و لە حەپەی بخەی! کێ دەڵێ بەر دەوی دەکەوێ، بە چ مەعلوم هێندەی دی شێلگیر نابێ و کسۆکانی دیکەی بەدەنگەوە نایەن، ئەدی چ بکەی! لاقت دەلەرزێ، هێزی سەرکەوتنت نییە خۆ ناشکرێ هەر لێرەدا بوەستی! لە پڕ دەنگێك هاتە گوێت، خوایە ئەمە چ دەنگێکە! ئاشنایە زۆر ئاشنایە، خۆشییەك لە ناختدا بلاچەی دا دەنگی با پیرەت بوو، هێندە بەمیهرەوە هاتە قسان سەرا پات غەرقی گەشکە بوو.

- حەمە تاڵ! وەی لەمنت کەوێ ئەوە بۆ وا حەپەساوی کورم. بۆ واهی سەری دنیات لێهاتۆتەوە یەك. نەترسیت، ترس بیرکردنەوە لغاو دەکات. یانی ئێستا تۆ نازانی چ بکەی، خۆ من دڵم بە تۆ خۆش بوو... بڕۆ، مەترسە، سەرکەوە، هەر ئاوڕ مەدەوە.

ڕۆیشتی، تەواوێ سەرکەوتی. دەنگەکە گوتی: ها حەمە تاڵ ئێستا دەنگی سەگوەڕ دەبیستی؟! دەبا هێندە بوەڕێ تا قوڕگی دەدرێ.

٩- بلیمەتکوژی

نەء. لە هیچت کەم نییە، لە خوێنەواری خوێنەوار، خۆ کارنامەکەت بە قەد بەرماڵێکە و زۆر کەس خۆزیت پێ دەخوازن... نەء.. نازانی ئەو پۆلیسانە بۆ لەبەرت هەڵناسن، گەمژەن گەمژە، فایدەی نییە دەبێ پێیان بڵێی. نازانن چ بلیمەتێك لە ناختدا پەنهانە! چ فریاڕەسێك بە پیریانەوە هاتووە. نەء، پەلە مەکە جارێ فلامەرزی سەرنووسەر بێنە ڕەدا، زۆجی بکە زۆج با گوتارێ دووانت بۆ بلاوبکاتەوە، بزانە چ تەقینەوەیەك روو دەدات! خۆ ئەگەر وێنەیەکی دوا مۆدێلی خۆتیشی لەگەڵ دا بلاو بکەیتەوە ئەوا نورون عەلا نور...

ڕۆژنامەکەی بە دەستەوە گرت، یەکە مجارە ناوی خۆی بە چاپکراوی دەبینێ. نەخێر تەواو، تەقینەوەکە روویدا.. ئیدی بوو بە مۆم و بۆ رووناککردنەوەی ڕێگەی خەڵکی دەسووتا!

پێی سەیرە، ئەم مەزنە پیاوە، بەم شەقامە قەرەباڵغەدا دەڕوات، بێ فێز، بێ هەوا، کەچی تاقە کەسێك نەك هەر دەستەو نەزەر بۆی ناوەستێ، کڕنۆشی بۆ نابات، بەڵکو هەر ئاوڕیشی لێ ناداتەوە.

*

تەحا لەم کۆمەڵە سپڵەیە، تەحا لەم خەڵکە بیلمەتکوژە! توخوا ئەمە کۆمەڵە یا گۆڕستانی بلیمەتانە! ئاخر چۆن بلیمەتی نامرێت!!.

١٠- ڕۆژنامەنووس

ئەم پەدەر سوختەیە، حزب تڕۆی کردووەو بۆ ئێرەی نەفی کردووە. کەچی لە زماندرێژی خۆی ناکەوێ. لە تۆ وایە یەکەمین قارەمانە و غەدری لێکراوە. دوور نییە بۆ جاسووسییان ناردبێ و ئەم تڕۆ کردنەشیان بۆ چاوبەستەکێ دابێتە پاڵی و ئێمەمانان زووتر چەواشە ببین و بەنابەڵەدی بکەوینە داوییەوە. دەنا ئەم و

ڕۆژنامەوانی کوجا مەرحەبا! دوو دێڕی بە دروستی پێ ناخرێتە سەر یەك. ئەوەتا ئەو وتارۆکانەی بڵاویان دەکاتەوە، خەڵکی بۆی دەنووسن.. بەڵام ئەلهەقی ئەوەندەی باشە نەدەیشارێتەوەو نەفشەشی پێوە دەکات. راوەستە بۆم، شەرت بێ دار بدەم بە روحت دا، نامەردی ناپیاو، بزانە هەر بە حیزبە حەیاتەکەی خۆت بە کوشتنت نادەم! خۆ لەوەتەی ئەم مۆتەکەیە هاتووە، دەممان بۆگەنی کرد، ناوێرین زار هەڵێنین. گوایە حیزبییەو نوێنەری گەلە! مەرحەبا نوێنەری گەل!... ئەدی بۆ جاسوس نەبێ، هەر کە پەیدا دەبێت قڕو قەپ دەکەین یان قسان دەگۆڕین.

راوەستە بۆم، بزانە چۆن داغت بکەم.

هەر ئەو رۆژە شڕە وتارێکی دزیاری جەنابیم گەییە دەست بۆم ژێرو ژوور کرد، هەموویم تێکەڵ و پێکەڵ کرد. لە لاپەڕە هەشتدا و لە شوێنێکی بەرچاویدا بڵاوم کردەوە. هەرچی خوێنەر هەیە کەوتنە گلەیی و تەوس و توانج، کەچی پاش حەفتەیەك لەسەرێ راگاز کرا، خۆشی خۆشی تەڵەکە گرتی و لە کۆڵمان بووەوە، لەو سەرەوە قیت پەیدا بووەوە.. لەبەر وتارەکە خەڵات کرابوو!...

١١- سانسۆر

بەڕێوەبەری نووسین:

- هەڵۆ، رێبوار
- بەڵێ.
- ئەو بابەتەی ئامیرزا سانسۆر بکە، مەیەڵە دابەزێ، زۆر خەتەرە ها!
- زۆر خەتەرە؟! چۆن، ئەدی بۆ من نەمزانیوە؟
- من دەزانم.
- مەعلوم بڵاونەبێتەوە.
- ئەرێ، ئەرێ...
- جەنابی مودیر، بوو بە فۆلکلۆر
- تێناگەم!
- قوربان دوێنێ بڵاو بۆتەوە!

١٢- ژن

لەوساوە کە رۆیی، لە ماڵی مندا ئاگر نەکراوەتەوە. گەردو تۆز فە تحی هەموو ناو ماڵەکەی کردووە.. داگیری کردووە، کەچی تاقە گەردێك تا ئێستاش نەنیشتۆتە سەر دڵی من.

١٣- كراسێك

كراسێك بە تەنافەوە بە ئاوەچکەکانی هەڵواسرا بوو. ناو بە ناو بە دەم شنەیەکی رێبوارەوە دەلەرییەوە. سەعید و مەریوان لە دوور دانیشتبوون، مەریوان چاوی کز بوو، وایدەزانی کراسەکە ئافرەتی راستییە، و ئاماژە بۆ ئەو دەکات.

- تۆ تەماشا مامۆستا سەعید ئەو کچە چۆن ئیشارەتم بۆ دەکات.
- بەڵێ، بەڵێ.

*

لە مەجلیسێکدا:

- مامۆستا سەعید شایەتە کە چۆن چۆنی کیژێك خەریك بوو رەدووم بخات.

١٤- قەڵەوی

پیرۆت هەر کە دەیبینی پەزێکی زیاد لە پێویست قەڵەو بووە، زۆر لەوانی دی دیارترە، خێرا دەکەوتە خۆ، بیانوویەکی دەدۆزییەوە: (منداڵەکان برسین، دەمێکە گۆشتیان نەخواردووە، دەرو دراوسێش با پشکێکیان پێ ببڕێ) خێرا پەزەکەی سەر دەبڕی. دابەشی دەکرد: (بخۆن، ببێ بە غەزو بەزی ناو شانتان، نۆشی گیانتان بێ... ئێوە خواردنتان لەسەرە... ئێوە کاڵەکی خۆتان بخۆن، هەقتان بەسەر رنینەوەی بێستان نەبێ... هەر قەڵەو بوونێك بگری، رەگێکی دەچێتەوە سەر خیانەت!.

١٥- خاك

شەکەت و ماندوو، لە دەرگای سنورێکت دەدا هی تۆ نەبوو، چاوەڕێی تلیسانەوەی بەزەیی ئەو دیوو سنوور بوویت.
جووتێك سەرباز پاسەوانی سنوورەکەیان دەکرد. وەك بڵێی سیمات بخوێننەوە. قسەیەك لە تۆ قسەیەك لەوان. پرسیت:

- ئاخر ئێوە، لەمبەرو ئەوبەر لە پێناوی چدا ئەمە دەکەن، خوێنی ملیۆنان خەڵك بەم ئاگری شەڕەدا دەکەن... بۆ کێی دەکەن؟!

یەکێکیان دانەوییەوە، چنگێ خۆڵی هەڵگرت، بە شانازییەوە نیشانی دایت و سەرا پای بوو بە نیگا. نیگاشی قوڵە قوڵ متمانەی لێهەڵدەقوڵا.
چنگی کردەوە، خۆڵەکە بە رەوانی و یەکگرتووی، چەشنی ئاوی زوڵاڵ و تامەزرۆشکێن دارژا:

- بۆ ئەمەی دەکەین!..

زۆر بە خۆتدا شکایەتەوە. سەرا پات بەرە بەرە لە گریانێکی بێدنگ دەنیشت. کلپەیەك لە ناختدا لێکدا لێکدا هەڵدەبوو و دەکوژایەوە.
دەنگێك وەك بڵێی لە بنەبانی ئەشکەوتەوە بێت، دەیگوت و دەیگوتەوە:

- هەر کەسێك خاکی نەبێ، دەبێ گۆڕی خۆی بە کۆڵدا بدات و بە ئاوارەییدا بیگێڕێت.

١٦- هونەرمەند

بە پەلە خۆی گەیاندە دیار هونەرمەندەکە، لە گیانەڵادا بوو... هەرچی کردو کۆشا، زاری هەڵنەیەنا، لە تۆ وایە ئیدی بە تەواوی لە دنیا زویر بووەو لە دڵی خۆیدا شەرتی کردووە کە جارێکی دی زاری لە زاری ئەم دنیا دون و ئەڵچاخە نەگەڕێت.
تەواو نا ئومێد بوو، قەناعەتی وا بوو چی لێهەڵناکرێنێت، بۆیە وازی لە پرسیارەکانی هێنا و ڕێکۆردەرەکەی کوژاندەوە... لەفکران ڕاچوو، نیگای ئاوارەی شوێنێکی نادیار کرد. ئەوجا لە پڕ ڕێکۆردەرەکەی کردەوە. دەمی وەپەنا گوێی ناو بە دەنگی بەرز پرسی:

- ئێستا حەزت لە چییە مامۆستا؟

وەك ئەوەی پەلەی بێ و فریای دوا گوتە بکەوێ، بێ ئەوەی گرێی بێنێتە بەر گوتی:

- حەز دەکەم ببمەوە بە منداڵێکی شڕۆڵەی چڵمن و هەر کە خۆم بە مەجلیسێکدا بکەم پێم بێژن: بڕۆ بڕۆ دەرەوە، هەیدییە لێرە...

١٧- پیشانگە

حیکمەت، زوو زوو سوپاسنامەکەی لە بەرکی دەردێناو ورد ورد دەیخوێندەوە. لە بن لێوانەوە دوا ڕستەی دەگوت و دەگوتەوە: "دەستو پەنجە ڕەنگینەکانت نەڕزن و نموونەتات زۆر بێت... لیژنەی هەڵسەنگاندنی هونەری".
ساڵ وەرسوڕایەوە، پیشانگەکەی پار بە دەقی خۆیەوە، دووبارە کرایەوە. ناوی ژێر تابلۆکان گۆڕا بوو. شوێنی دانانی تابلۆکان گۆڕا بوو... سەرۆکی لیژنە هەمان سەرۆکی پار بوو. بەسەر سامی و گەشکەوە لە تابلۆکانی دەڕوانی!
مامۆستایەکی مێمڵ خۆی گەیاندێ... لە تەنیشتییەوە وەستا، لەو قووڵتر ڕوانییە یەکێك لە تابلۆکان، دەمی لە پەنا گوێی ناو بە ئاسپایی گوتی:

- هەتیو هیوا، ئەمە هەر ئەوەی پار نییە؟
- نەبابە.
- بان گرەو دەکەم...

مامۆستا نوری، گوێی لێبوو. سەیرێکی ناوی ژێر تابلۆکەی کرد و گوتی:

- **ئەمە ئەو قوتابییە خڕکەلانەکەی پۆلی پێنجەم نییە؟!**
- **با.**
- **ئادەی بانگی بکەن...**

هات.

- **فەرموو مامۆستا.**
- **راوەستە.**

مامۆستا نوری، مامۆستای هونەری بانگ کرد، ئەوجا بە بەرچاوی هەمووانەوە روویکردە قوتابییەکە:

- **ئاراس، تۆ ئەم تابلۆیەت کردووە؟**
- **نەخێر مامۆستا.**
- **ئەدی بۆ ناوی تۆی لێدراوە...**

نیگایەکی مامۆستای هونەرو ئەوجا لیژنە هونەرییەکەی کرد و هیچی نەوت.

١٨- بەرد

بەردێکی مل هوڕ، لە خۆبایی، ریاکار، بەگژ شوشەیەکی ساف بێگەرد، هەردوو دیوو روناك و بێ خەوش، بێ هەواو فیزدا چوو... تکاو پاڕانەوەی شووشەکە دادی نەدا.. خۆی پێدا کێشاو شکاندی. شووشەکە قاقا پێکەنی. بەردەکە سەرسام و واق وڕماو پرسی:

- بەچی پێدەکەنی!؟
- بە گەوجێتی تۆ...
- چۆن؟!
- چونکە غرور بەرچاوی گرتووی، بیرکردنەوەی شێواندوویت و نازانیت ئێمەی شووشە، لە شکاندن تیژتر دەبین....

١٩٩٤

١٩- زمان

(١)

بەردەم مەیتخانەکە قەرەباڵغ بوو... پاسەکە لەبەر ئاپۆرای خەڵکەکە هێواشی کردەوە. جامەکەی تەنیشت خۆت کردەوە. سەرت کێشایە دەرێ:

- ئەوە چییە؟
- دەڵێن رۆژنامەنووسێك رەشكوژ كراوە...
- لەسەر چی؟!
- نازانم...

(٢)

رۆژنامەنووس: جەناب وێڕای ئەوەی بۆ هەر شوێنێك دەڕۆیت قافڵەیەك ئۆتۆبیلی دۆشكا بەسەر رەدووی خۆت دەخەی. ئەوجاش جامی ئۆتۆمبیلەكەت رەشە... ئایا دابی مەنسوولانە كە ئەم دیوارە لە نێوان خۆیان و خەڵكیدا دروست بكەن، یان مەنسول لە بەرزییەوە خەڵكی لە شێوەی تارمایی رەشدا دەبینن. یان هەر مەنسولەو بەشی خۆی دڵنیایە كە لەبەر چاوی جەماوەری خەڵك رەشەو دەیەوێ بەو جامە رەشە، رەشی خۆی وەشێرێ!؟

مەنسوول لە بن لێوانەوە: پرسیارێكی قۆڕە... ئەوجا بە دەنگی بەرز:

- ئەگەر زمان بوەستێ سەر سەلامەت دەبێ...

شوفێری پاسەكە رادیۆكەی كردەوە.. دەنگێكی ناسك: هەواڵەكانی ناوخۆ... ئەم بەیانییە تەرمی رۆژنامەنووسێكی نەناسراو، بە شێوێنراوی لە قەراغ شار دۆزراوەتەوەو تەرمەكەی لە مەیتخانەی شارە، تكا لەكەس و كاری دەكەین بە سۆراخییەوە بچن.

(٤)

چەند جارێك لە دڵی خۆتدا گوتت و گوتتەوە، چ سوكناییەكت نەهاتێ، بەرلەوەی دابەزێت بەدەنگی بەرز گوتت: لەم دەڤەرەدا، لەم رۆژهەڵاتە مێچكەیەدا گیانی دكتاتۆرانەی مەنسول نەلاوێنی.. گونی هەڵنەسەنگێنی.. قومار بەروحی خۆت دەكەیت.. دابەزین هەیە كاكە.

١٩٩٥

٢٠- بووكەڵە

منداڵەكە، سەرقاڵی گەمەبوو. بوكەڵەكەی دێناو دەبرد، تاوێ قسەی خۆشی دەگەڵ دەكرد، دەمێ لێی تورە دەبوو:

- سەگباب، ئەوە چییە، بەقسەم ناكەی؟! چما من بوكەڵەی تۆم یان تۆ بوكەڵەی منی. بابی هەڵیدایێ:- زنار..
- بەڵێ بابە
- ئەوە چییە كیژم؟!

- چ نییه بابه، لەگەڵ بوکەڵەکەم بەشەڕ هاتووم. ئەیەڕۆ خۆ بە قەسەم ناکات! چۆن دەبێ بە قسەم نەکات؟
- بوکەڵەکەت ناوی چییه؟
- ناوی، ناوی، ناوی چیلەره..

باب لەفکران را دەچێ: راستی لە منداڵ یان لەشێتان بزانه.. بە خودای ناوێکی پڕ بە پێستە.. تۆ بڕوانە ئەو تولّفه چ وەڵامێکی دایەوه.. دەتۆ دیقەت بدە، هەست رابگرە بزانە لەم دەڤەرەدا، لەم رۆژهەلاّتە ماکەرەدا چ بۆڕ بۆڕێنێکی بە بوکەڵە بوونه!..

٢١-زاوا

– خۆێڕی، سەرە خۆرەی بەدێوم...

مهدی، نەیدەزانی بۆ بەو بێ رەحمییە سەرکۆنە دەکرێ هێندەش شەرمن و روو نەرم بوو نەیدەتوانی چاو لەبەر کەس هەڵبڕێ. چۆن بچێتە بنج و بناوانی ئەم مەتەڵە؟!

زۆری تاقیب کرد، بۆی بەدیار کەوت کەدایکی ئافرەتێکی گەلێك باش و جوان بووەو بەسەر ئەمەوە چووه...

حەبیب، پیاوێکی ژن مردە بوو، رێحانی بۆ بەرهەق نەدەکرا: رێحانیش بەمەی دەزانی بۆیە شولی لێ هەڵکێشا بوو.. حەبیب هانای وەبەر خزمان برد، ختوکەی سۆزی دان. مهدی باڵق بووە، پیاوی چاك بن یەکێکتان بیکەن بە کوڕی خۆتان.. کوڕە ئێوە نازانن من لەچ نارەحەتییەك دام بەبۆنەی ئەو تولّفەوە. فریام نەکەون توشی قەتلێك دەبم.. کوڕە بەزاتی خوا عەیب بێ و عار بێ من رێحانم بۆ بەرهەق ناکرێ.. ئەو بستە منداڵەی وا چاوشکێن کردووە.. هەرچەند نیگام لە نیگای هەڵەنگوێ خەریکە دەبم بە قەترەیە ئاوو بەناخی زەویدا رۆ دەچم.. کوڕە پیاوی چاك بن، مەهدی منداڵێکی سەلارە، بەستەزمانە، گوێ رایەڵە.. با لەوەی پتر نەچەوسێنرێتەوە.

یەکێك لە خزمانی هێنایە رەدا، کیژێکیان لێ مارە بڕی.

*　　　　*　　　　*

مەهدی، لەوساکەوە کەزانی بووی دایکی بەسەر ئەمەوە چووە، هێندە تینوی سۆزی دایك بوو، وای لێهات هەموو ئافرەتێکی بە دایك دەزانی.. هەموو دایکێك مەحرەمە.. دەماری پیاوەتی لە ئاستی سام و شکۆداری دایك دا دەمرێ.. تەنانەت وای لێهات جوێنە ساردو سڕەکانی رێحانی زڕ دایکیشی زۆر لەبەر گران نەما.

- .. خوێڕی، سەرەخۆرەی بەدێوم.

*　　　　*　　　　*

مەهدی، کرایە پەردەوە، خەریك بوو هەترەشی بچێ. بووکێ لەو گەورەترو بە ئەزمون تر بوو.. هەرچی شوێنی ئارەزو بزوێنی لەشە، بۆی دەرخست. ئەم ئەو سەرەی دای خست هەر هەڵی نەبڕی.. هەستێکی زۆر سەیر گەماڕۆی دابوو. هەموو شوێنێکی بووکێی لەلا بوو بوو بە جەستەی ساردەوە بووی دایکی.. لە تەسلیم بووندا بوو، نەخێر هەستی گۆڕین تەواو تەواو بەسەری دا زاڵ بوو. لە پڕ هەستا، بەپەلە لە ژوور وەردەکەوت.

*   *   *

دوای نزیکەی سەعاتێك.. هەندێ کەمتر، هەندێ زیاتر، هاژەی نائاسایی روبارەکەی پشت ئاوایی، بێدارانی زارە تەرەك‌و نووستوانی بێدارکردەوە.. کەس لەجێی خۆی نەبزووت.. لەوەتەی ئەم گوندە لە کەنار ئەم روبارە دروست کراوە، پشتاو پشت هەر ئەمە گێڕدراوەتەوە: ساڵ نییە، لە ناوەختێك دا باجی خۆی بەتۆبزی لە خەڵکی گوند وەرنەگرتبێ.. نووستوان بەشپرزەیی بێدار بوونەوە، کەوتنە وێرد خوێندن‌و پاڕانەوە. بێداران بە سڵاوات ترسی خۆیان دەڕەواندەوە..

کە بەیانی چوونە سەر روبارەکە، جلەکانی مەهدی-یان لەسەر تاوێرێکی کەنار روبارەکەدا بینی.

خەڵکی گوند گریان..

گریانی کەس نەدەگەییە گریانی ڕێحان!.

١٩٩٥

٢٢- عوزرخوایی

کوڕە هەژارێکی ئەڤیندار، بەڵێن بە دڵدارەکەی دەدا کەبەجوانترین‌و بالآترین مۆدیلی ئوتومبیل دەی گوازێتەوە. کیژێ چ شتێك بەئەڤیندارەکەی شك نابات.... دڵیشی نایەت لە کەمینی پرسیارانی بخات. دەزانێ ئەڤینداران درۆ ناکەن!

بڕیار دەدرێ. رۆژی گواستنەوەی بوکێ دیاری دەکرێ...

ئەڤینداری حەجمین لەبەر بڕاو، لەمێژە جوانترین ئوتومبیلی شاری داوەتە چاو.. لە بەیانی زووەوە بەناو شار دەکەوێ:

((چییە دیار نییە. دەترسم نەیەت. کێ دەڵێ بەرەو شارێکی دی نەچووە، جا چبکەم، چارم چییە؟!))

دەکەوێتە هاتوچۆ. لەو لاوە پێ خەسووو دەستەو دایەرەکەی لە ماڵی بوکێن‌و ئامادەی دەکەن، لەم لا ئوتومبیلی گۆڕین دیار نییە. چار چییە!!.. دەڕوانێتە سەعاتەکەی سەر دەستی. میلی سەعات هەر دەڵێی دەفڕێ..

لەپڕ ئوتومبیلەکە دێ. رادەوەستێ. شوفێرەکەی دادەبەزێ، بەنێو ئاپورای خەڵکەکە دەکەوێ..
کەسێك ئەڤینی لەسەردا بێ، لە دێو ناپرنیکتەوە. ئەڤینداری شەیدا خۆی گەیاندە ئوتومبیلەکە. وەگەڕی خست، گەیاندییە جێی مەبەست. بە جوانترین شێوە رازاندییەوە. ئوتومبیلی بووکە، کێ گومانی لێدەکات! خاوەنەکەشی بیدینێ نایناسێتەوە. سوار بوو، ماڵی بووکێ خۆت بگرە وا هاتم. کات هەندێ درەنگ بوو. بووکێ لە ئوتومبیل نرا، باژۆ..
ئوتومبیل بوو بەقەترەیەك ئاوو زەوی قووتی دا.. هەواڵ بە پۆلیس درا.. پۆلیس کەوتنە تاقیب..
پۆلیس بۆ سبەینێ، لە هەمان شوێنی دوێنێ دا ئوتومبیلەکەیان بەرازوەیی دۆزییەوە، وەختێ دەرگاکەیان کردەوە، پارچە کاغەزێکیان بینی، بەخەتێکی درشتی جوان لە سەری نوسرابوو: زۆر سوپاس، گەلەك منەتبارم. ببوورە.

١٩٩٥

٢٣-گومان

-١-

رۆژنامەکەی هەڵگرت. سەرنجی بەناونیشانێکەوە گیرسایەوە: گومان!.. ناونیشانێکی پەسەندە.وەکو نوسنەك بە بەرۆکەوە دەنوسێت.. ئیشتیای خوێندنەوە دەجولێنێ.

-٢-

ئائێرە باشە، پەنایە. کەسی بەسەروە نییە. بۆ خۆت دانیشە، کاتێ ئاوڕ دەدەیەوە، گشت خۆتەکانت لە دەور خڕ بوونەتەوە...
ئیدی بەکەیفی خۆ لە هەموو ئاشێ لێ بکەن، مرۆڤ هەر هێندەی زەحمەتە تا هەندێ بیرەوەری لەلا گەلاڵە دەبێ. ئیدی دەتوانێ بەتەنێ بژی. هەر زۆر بێ تاقەت بوو، دەتوانێ گوێی یەکێك لە خودەکانی ناخی بگرێ و بیهێنێتە دەرێ و تێر تێر قسەی لەگەڵ بکات.
بچۆ لەسەر هۆو بەردە تەختە دانیشە. شوێنێکی چاکە. ئەها. زۆر باشە. دەی مەی و کەرەستەی مەی خۆرییەکەت دەربێنە.

*　　　*　　　*

پێکی یەکەمی تەژی کرد. بەخۆی گوت:
- دەی هەڵیدە ئەنوەر.. بەسەلامەتیت.

هەر خۆی:

- نۆش!

-٣-

هیچ ئیعترافێك جێی متمانە نییە. هیچی لەسەر رۆنانرێ، تەنیا ئەو ئیعترافە نەبێ کە لە گەڵ خۆتدا تاك دەکەوییەوەو بێ سانسۆر بۆ خودی خۆتی دەکەیت. ئەرێ ئەگەر رۆژێ ئامێرێك دابێت و ئەو جۆرە ئیعترافانە تۆمار بکات و پاشان ئیعترافی خەڵکی شارێکی تەواو وەکو فیلم مونتاژ بکرێ و بخرێتە سەر شاشە دەبێ چ دنیایەکی بێ سەروبن دەربچێ.. شێتخانەی چی!..

خەیر، هیچ ئیعترافێك جێی متمانە نییە، تەنیا ئەوە نەبێ کەبێ هیچ گوشارێکی دەرەکی و بێ هیچ سانسۆرێکی ناوەوە بۆ خودی خۆتی دەکەی.. ئای کە بیرو خەیاڵ و ویژدان ئاسودە دەکات! تەنیا ئەو ئیعترافە،ئیعترافە کەویژدان دەپاڵێوێ. دەنا لەمە بترازێ هەر ئیعترافێك شیتەڵ بکەیتەوە، جۆرە شەرمەزارییەکە بۆ هەردوو لای هاوکێشەی ئیعتراف!..

-٤-

تا پێکی سێیەم وەکو کەشتییەکی، کەشتیوان نووستوی بەر شەپۆلانی شێت، خۆی خستبووە بەختی وێرانە شەپۆل. لە ناوەندی سێیەم پێك دا هاوسەنگی خۆی پەیدا کردەوە. خودەکانی ناوەوەی کەوتنە سەرە تاتکێ و ملە قوتێ.. هاتن! وەرن، وەرن... شەرم مەکەن! هەموو لە دەوری خڕ بوونەوە، پێکەکەی هەڵبڕێ.

- بەخۆشیتان.

تێکرا:

- نۆش.

-٥-

بەپەلە مراکێك مەزەی تەپاندە دەمییەوە. بەسەری قۆڵی دەم و سمێڵە زلەکەی سڕی. چاوە سەوزەکانی وەکو گلۆپی مرور هەڵبوون..

- ئەوی راستی بێ لەمێژە بەم مەراقەوە دەتلێمەوە. گومان کوشتمی. گومان لە حەلاڵ زادەیی تاقە کوڕەکەم.. لە حەلاڵ زادەیی ئاسۆ!

یەکێك لە خودەکان:

- ئەدی خۆت ناڵێی بەڕێوەبەری زیندان، زۆرجار بە شەوانی درەنگ ئیزنی دەدام و دەچوومەوە ماڵێ..

- دەزانی بۆ ئیزنی دەدام؟ چونکە دەیزانی بەناهەق گیراوم و هیچم لەسەر نییە.

خودێکی تر:

- کەدەچویتەوە، نەدەچویتە لای ژنەکەت؟!

- ئەی مەعنای چی!.. وەکو ژەمبردە..

خودێکی دی:

- ئەدی ئەم گومانەت لە چییە؟
- نازانم، مەراقێکی سەیرە.. سەرو سیمای ئاسۆ.. هیچ لەمن ناچێ.. خودەکان، ئەبڵەق و واق وڕماو روانیانە یەکدی. ئەوجا یەکێکیان گوتی:
- باشە تۆ لە حەڵاڵ زادەیی خۆت دڵنیای تا گومان لە خەڵکی دی بکەی؟!
- ها؟! ئەمەیانم زۆر لەبەر گران نییە..

خودێکی دی:

- دەزانی ئەم ورد کردنەوەیەی تۆ فەلسەفاندنی ژیانە..
- ئەم وردکردنەوانە، کاری فەلسەفەیە. فەلسەفەش پیشەی فەیلەسوفانە نەك ئێمەومانان.

خودێکی دی:

- ژیان وا دەخوازێت پڕ بەپێستی ژیان بژیت.. بڕۆ بژی.. واز لەم گەوجەوگەوج و فەلسەفە ڕێسییە بێنە..

ئەنوەر، رۆژنامەکەی دانا، هەناسەیەکی قوڵی هەڵکشا.. لەبەر خۆیەوە: ((ئەم، پیاوە هەمان مەراقەکەی منی هەیە.. بەڵام پەنا بەخوا ئازایە. دایك دانیشێ و رۆڵەی وا بێنێ.. بە هەموو دنیا دا جاڕی داوەو منەتی بە کەس نییە!.. کەس بە مێرولەش نازانێ..))
جۆرە ئاسودەییەك بە دڵ و دەرونی دا گەڕا:

-
- .. گومان، گومان! بە راستی گومان سۆز دەلەوتێنێ..

١٩٩٥

پێشەكییەكی كورت

بێگومان جیهانی منداڵان، وێڕای سادەیی و پاكی و بێگەردی، ئاڵۆزی و تایبەتمەی خۆی هەیە، دریاریشە منداڵ دەكاتە بەردی بناغەی ئایندەو هەروەچەو نەوەیەك بەپێی سوننەتی ژیان و جەبریەتی مێژوو دەبێ ئاڵاكەی دەستی تەسلیم بە نەوەی پاش خۆی بكات. جا كە ئەمە سوننەتی ژیان و یاسای مێژوو بێ پێویستە كار بۆ ئەوە بكرێت منداڵان كە دەكەنە نەوەی ئایندە بە رێك و پێكترین شێوەو شێواز پەروەردە بكرێن و بە جۆرێ ئامادەو تەیار بكرێن كە شایستەی ئەوە بن بەبێ ترس ئاڵای ژیانیان پێ بسپێردرێت.

یەكێك لە لایەنە گرینگەكانی پەروەردەكردنی منداڵان، رۆژنامەوانی منداڵانە، رەنگە خەڵكانێك هەبن پێیان وابێ نووسین بۆ منداڵان كارێكی ئاسانەو هەركەسێك قەڵەمێكی هاكەزایی هەبێ، ئیدی دەتوانێ ببێ بە نووسەری منداڵان و وا بزانێ نووسین بۆ منداڵان هیچ داهێنان و هونەرێكی تێدا نییەو بریتییە لە كورتكردنەوەو سادەكردنەوەی هەست و هزری گەورە، واتا هەر هەمان هەست و هزری گەورەیەو بە شێوەو زمانێكی سادەو منداڵانە دێتە دەربڕین... ئەمە لە كاتێكدا كە هەموومان دەزانین منداڵییەتی چەند قۆناغێكی هەیەو هەر قۆناغە تایبەتمەندی خۆی هەیەو دەبێ لە هەر قۆناغێكدا بە زمانێك و بە رۆشنبیرییەكی تایبەت و گونجاو لەگەڵ ئەو قۆناغەدا منداڵ بدوێنین و ئەوە رەچاو بكەین كە رۆشنبیریی منداڵ تایبەتمەندی خۆی هەیەو پێویستە رۆژنامەوانی منداڵان لایەنی پەروەردەیی و دەروونی و هونەری منداڵ رەچاو بكات و ببێ بە پردێكی ئەمین بۆ منداڵ.

هەڵبەتە نووسین بۆ منداڵ، هونەرێكی یەجگار حەساسەو لەناو كوردەواریدا یەجگار تازەیەو دەتوانم بڵێم هێشتا بە تەواوی نەچەسپیوەو ئەو هەوڵ و تەقەلایانەشی كە بە شێوەیەكی پەرِاگەندە دراون، یاساو رێساو داب و نەریت و بناغەی پتەویان بەرهەم نەهێناوە.

گوتمان پرۆسەی نەشونمای منداڵ پرۆسەیەكی بەردەوامەو بە قۆناغی جیاوازدا تێدەپەڕێت، هەر قۆناغە تایبەتمەندی خۆی و ئاراستەی خۆی هەیە، ئەمەش وا دەخوازێ منداڵ بە ناچاری لە هەر قۆناغێكی تەمەنیدا، گۆڕانێك بەسەر هەڵس و كەوتی خۆیدا بێنێ و سەر لە نوێ پەیوەندییەكانی رێك بخاتەوە.. جا بەم پێیە رۆشنبیراندنی منداڵ مانای وا نییە گەورە بێت هەرچی زەخیرەی رۆشنبیریی گشتی هەیە بە زمانێكی هەندێ سادە بئاخنێتە مێشكی منداڵەوە، بەڵكو دەبێ ئەو شتانە بخەنە بەردەستی منداڵ كە قۆناغی تەمەنی منداڵ دەیخوازێ و لەگەڵ تواناو پێداویستییەكانی منداڵدا دەگونجێت. هەر چەندە سەردەمی منداڵیی بۆ خۆی سەردەمێكی سەربەخۆیە، بەڵام قۆناغی خۆیشی هەیە، تایبەتمەندی و تواناو پێداویستی منداڵ لە قۆناغێكی منداڵییەوە بۆ قۆناغێكی دی دەگۆڕێ، پسپۆڕانی بواری منداڵناسی، تەمەنی زەمەنی منداڵیان كردووە بە پێوەرو پێوانەی تەقریبی بۆ ئەو قۆناغە جیاوازانەو چوار قۆناغیان دیاری كردووە:

١- قۆناغی یەكەم: (٠- ٧ ساڵان)

٢- قۆناغی دووەم: (٦- ٨ ساڵان)

٣- قۆناغی سێیەم: (٨- ١٢ ساڵان)

٤- قۆناغی چوارەم: (١٢- ١٧ ساڵان)

هەڵبەتە کۆمەڵگە بەشەرییەکان بە تەجروبە ئەوەیان کەشف کردووە، کە گوێزانەوەی رۆشنبیریی میللەتان بۆ منالانیان نابێ بە رێککەوت بسپێردرێت، بەڵکو بەرنامەو سەرپەرشتی تایبەتی دەوێت، بۆیە هەر میللەتێك بە شێوازی خۆی سەرپەرشتی پەروەردەکردنی منالان دەکات و دەیەوێت دەنگی خۆی لە منالاندا بڕوێنێ تا لە ئایندەدا بەر بگرێ و لە رێگەی منالانەوە کە کلیلی ئایندەیان لە دەستە درێژە بە بوونی مەعنەوی خۆی بدات. ئیدی منداڵیش لە میانەی پرۆسەی پەروەردەی کۆمەڵایەتی و رۆشنبیرییەوە شیلەی رۆشنبیریی کۆمەڵگەی خۆی وەردەگرێت و ئاوێتەی ئەزموون و داب و نەریت و بەهاو فیکرو رەگەزەکانی دیکەی رۆشنبیریی سەردەمی خۆی دەکات. ئیدی بەدەم گەشەکردنەوە، قۆناغ بە قۆناغ پەیوەندییەکانی پەرە دەسەنێ و لە رێگەی کەناڵەکانی ئەو پەیوەندیانەوە کۆمەڵگەو خۆی و خەڵکی پتر دەناسێت و دەکەونە ژێر کاریگەری خێزان و قوتابخانە... هەڵبەتە خێزان و قوتابخانە وەکوو دوو ژینگەی سنووردار دەرەقەتی گوێزانەوەی ئەو دنیا هەرە فراوان و تازە بوونەوەو گۆڕانە بەردەوامەی رۆشنبیریی و ئاڵۆزانی ژیانی کۆمەڵایەتی و رەوت و رێچکە جیاوازەکانی ژیان نایە، ئیدی دام و دەزگای رۆشنبیریی و رۆژنامەوانی و راگەیاندن، لە رێگەی چاپەمەنی و بلاڤۆك و فیلم و فیلمی کارتۆن و بەرنامەی رادیۆیی و تەلەفزیۆنی تایبەت بە منداڵان، شان بە شانی خێزان و قوتابخانە کەوتنە بایەخدان بە منداڵان و گوێزانەوەی رۆشنبیریی بۆ منالان.

بێگومان رۆژنامەوانی منالان رۆڵێکی گرنگ لە پرۆسەی رۆشنبیراندن و پێکهێنانی کەسایەتی منال دەبینێ، چونکە ئاراستەیان دەکات، فێریان دەکات، کەسایەتی و زەوق و سەلیقەیان پەروەردە دەکات، زمانیان دەوڵەمەند دەکات، خەیاڵیان پاراو دەکات، حەزو ئارەزوویان پەروەردە دەکا، هەڵبەتە یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی رۆژنامەوانی منداڵ، لەپاڵ وشەدا، وێنەو رەنگە. ئاشکرایە هەر بلاڤۆکێکی منداڵان وەکو ئەوزارێکی گەیاندن و راگەیاندن زمانی منداڵ دەوڵەمەند دەکات، چونکە خوێندنەوە پرۆسەیەکی زهنییەو بەبێ مانای زمانەوانی مەیسەر نابێت، فێر بوونی مانای وشەش کلیلی کردنەوەی رەمزە نووسراوەکانە بۆچوونە ناو دنیای مانای وشەو زمان، جا تا سەرو سەختی منال لەگەڵ زماندا زیاتر بێ، زەخیرەی زمانەوانی زیاد دەکات و بەرە بەرە ئاستی گوزارشت کردنی منال بەرز دەبێتەوەو ئاشنای هزرو شێوازی هەمەرەنگ دەبێت و ئەمەش دێتە سەر ئەزموونی خۆی و بەرە بەرە توانای ئەوەی لەلا پەیدا دەبێت گوزارشت لە ناخی خۆی و بیری خۆی بکات و بیروبۆچوونەکانی خۆی دابڕێژێتەوەو بە وشەو زمانی بسپێرێت.

واتە خوێندنەوە بازنەی زانیاری منال فراوان دەکات و گەلێك راستی و زانیاری لەمەڕ خۆی و ئەو ژینگەو دونیایەی کە تێدا دەژی پێ دەبەخشێت کە رەنگە بە تەجروبەی

شەخسی یان بە ئاسانی پێی نەگات، واتا خوێندنەوەی جدی لەو رووەوە رێگاکانی بۆ قەدبڕ دەکات. ئەمە جگە لەوەی خوێندنەوە چاوی منال دەکاتەوەو گیانی رەخنەگری لەلا دروست دەکات و پێم وایە ئەو منالانەی دەخوێننەوەو بەپێی بەرنامە موتالا دەکەن، لە قوتابخانەشدا لەو منالانەی کە ناخوێننەوە وریا ترو زیتەلەترو چاوکراوەترن.

هەلبەتە دەبێ دان بەوەدا بنەین کە منالی کورد، لە رووی ژمارەی رۆژنامەو گۆڤارو بلاڤۆکی منالانەوە، لە چاو منالانی ولاتانی پێشکەوتوودا هەر هیچی بۆ نەکراوە، دیارە ئەمە حالەتێکی زۆر خراپەو جگە لەوەی زادەی ئەو بارە سیاسییە دژوارەیە کە کوردی تیدایە، نیشانەی ئەوەشە کە ئاستی هۆشیاری گەورە سەبارەت بە بایەخ و گرنگی مندال زۆر نزم و لاوازە، جا بەندە لە بواری کاری رۆشنبیریی خۆمدا، منالم فەرامۆش نەکردووەو زۆر کارم لەو بوارەدا کردووەو ئەم چیرۆکانە، یەکێکە لەو کارانەمو وا لێرەدا پێشکەش بە مندالانی کوردی دەکەم، هیوادارم بە دلیان بێ.

١- باشترین هاونشین

منداڵە ئازیزەکان..سڵاو

دەزانن نزیکەی پەنجا ساڵێك بەر لەمڕۆ منیش وەکو ئێوە منداڵ بووم.من قوتابخانەم زۆر لاخۆش بوو.ئەگەر ڕۆژێك پشووبوایە خواخوام بوو زوو تەواوبێت و بچمەوە بۆ قوتابخانە..ڕێزی مامۆستاکانم دەگرت..نازانم ئێوەش وان یان نا؟!

هەندێ جار کە دەرس تەواو دەبوو، چەند دەقیقەیەك بۆ پشوو دەما، مامۆستا هەم بۆ مژولکردنی ئێمەو هەم بۆ ئەوەی خولیای خەیاڵی ئێمەی منداڵ کەشف بکات ئەم پرسیارەیان لە هەندێ قوتابی دەکرد:

- ئەگەر گەورە بیت دەتەوێ ببی بە چی؟

ئیدی هەر منداڵەو بە خەیاڵی خۆی وەڵامێکی دەدایەوە.هاوپۆلێکمان هەبوو ناوی مەهدی بوو.کە مامۆستا ئەو پرسیارەی لێکرد، وەڵامی دایەوە:

- دەمەوێ ببم بە عەسکەری سەر تۆپ.

وەڵامەکەیم نەچووە ئەقڵەوە.نازانم بۆ؟ ئەوسا وەکو ئیستای ئێوە منداڵ بووم، لە خۆمەوە وەڵامەکەیم بە دڵ نەبوو..هەڵبەتە هۆیەکی پەنامەکی هەبوو، بەڵام بۆم هەڵنەدەهات..بەڵام ئیستا دەیزانم، پێتان بڵێم؟! نا..نا، خۆتان بیربکەنەوەو هەڵیبێنن..

جا مەهدی بۆ نەگبەتی مەکتەبی تەواو نەکرد.بەڵام ئاواتەکەی هاتە دی.بوو بە عەسکەری سەرتۆپ!..

چەندم حەزدەکرد مامۆستا ئەو پرسیارە لە منیش بکا..خواوڕاسان ڕۆژێك پرسیارەکەی لێکردم.هەرهات بە زارمداو وتم:

- مامۆستا دەمەوێ ببم بە نووسەر..

مامۆستا گوتی:

- ئافەرین، دەی چەپڵەیەکی قایم بۆ لێدەن..

لە دڵی خۆمدا گوتم:دیارە نووسەریی کارێکی چاکە، دەنا بۆچی چەپڵەم بۆ لێدرا!..

کە زەنگی ڕۆیشتنەوە لێدرا، ئاقڵ و ئاغر جانتاکەم هەڵگرت و بەسەر شۆستەکاندا بۆ ماڵ گەڕامەوە..بە دەم ڕێوە بیرم لە وەڵامەکەی خۆم دەکردەوەو لە بن لێوانەوە دەمگوت:ئاخر هەی سەرخڕ ئەم وەڵامە زلە چی بوو بە دەمتا هات!.خۆ تازە وەعدت دا، وەعدت بە مامۆستا دا، لە بەردەم هەمو قوتابییەکاندا وەعدت دا، شەرمە ژێوان ببیتەوە.ئەی خوایە چیم بەخۆم کرد؟! چۆن وەعدەکەت ببەیتە سەر؟!

بۆ سبەینێ، مامۆستا لێی پرسیم:

- ها نووسەری چکۆلە لەسەر وەعدی خۆت ماوی؟!

هەستامە سەر پێیان، گوتم:

- بەڵێ مامۆستا گیان.

مامۆستا جانتاکەی کردەوە، قەڵەمێکی جوان و گۆڤارێکی ڕەنگاو ڕەنگی دەرهێناو دایمێ.

گوتم: مامۆستا، ئاخر ئاخر ، چۆن بەبێ پارە دەبێت!..

گوتی: نا، ئەمە دیاریی منە، دیاریی پارەی نییە.
ماموستای ئەوسا زۆر دڵسۆزبوون، نازانم هی ئیستا وان یان نا؟! هەقە باشتربن..
لە ماڵەوە کەوتمە خوێندنەوەی گۆڤارەکەم. هەر هەموویم دەورکردەوە..زۆر شتی لێوە فێر بووم. ئیستاش هەڵمگرتووە، دیاریی ئازیزە..ئیدی بەرەبەرە گەورەو گەورەتر دەبووم، زیاتر دەبووم بە هاوڕێی گۆڤارو کتێبان. دەزانن کتێب باشترین هاوڕێیە.
جا با زیاتر سەرتان نەیەشێنم، ئیستا خەڵکانێك بە من دەڵێن نووسەر!..منیش هیچ لە خۆم ڕازی نیم، نازانم وەعدەکەی خۆم بردووەتە سەر یان نا! دەزانن کام وەعد؟ ئەو وەعدەی کە بە ماموستام دابوو گوایە دەمەوێ ببم بە نووسەر. جا من وا ئەم نووسینەم دەخەمە بەر دەستی ئێوەی ئازیز. ورد ورد بیخوێننەوە، بزانن ئاخۆ وەعدی خۆم بردووەتە سەر، بووم بە نووسەر؟! ئەگەر ئەمە نووسین بێت ئەوا دەیکەم بە دیاریی بۆ ماموستا لەتیف گیان کە ئەوسا ئەو قەڵەم و گۆڤارەی بە دیاری دامێ. دەزانن دیاریی زۆر خۆشە، مەحەبەت وخۆشەویستی زیاد دەکات..دەزانن پەیامی نووسەریش تەنیا بڵاوکردنەوەی مەحەبەت وخۆشەویستییە..دڵ و دەروون بە مەحەبەت ئاوەدان دەبێتەوە، بە قەد هەموو دنیا گەورە دەبێت..بەڵام ڕکونی دڵ و دەروون تەنگ دەکات، بە قەد کونی دەرزییەکی لێدێڵێتەوە..بۆ ئەوەی لە هەر ڕقێك پاك ببیتەوە هەمیشە راستی بڵێ. خودایا، لە ڕکونی بە دوورمان بکە، ڕکونی ژەهرە، خۆرەیە دەداتە گیان و دڵ. خودایا ڕق بە ڕق پاك نابێتەوە..خودایا، لە ڕکونی بە دوورمان بکە..
دەی بەسە هیلاك بووم.. لە بیرتان نەچێت ئەگەر بووم بە نووسەر چە پلەیەکی قایم قایمم بۆ لێدەن..قەیناکات ئەگەر نەشتان بینم گوێم لێتان دەبێت، گوێی خەیاڵ زۆر سووکە...ئەگەر نەشبووم بە نووسەر، ئەوا ئەدرەسەکەم بدۆزنەوە، ئاسانە هەر لەم کوردستانە ئازیزەم، قابیلە بۆ کوێ دەچم، لە وڵات شیرنتر هەیە؟!ئا، گلەیی نامەم بۆ بنێرن..خەمتان نەبێت لێتان زیز نابم..

٢- نەخشە

ئەم ئێوارەیە لەماڵەوە دانیشتبوو، سیما خەمبارو نیگا تەماوی.. مەگەر هەر خۆی بزانێ بیری لە چی دەکردەوە، لەپڕ شێرزادی کوڕی وەژوورکەوت. ئەتڵەسێکی بە دەستەوە بوو، بێ چ قسەیەك دەمەو روو پاڵ کەوت کەوتە هەڵدانەوەی پەڕەکان، نیگای بابی لەگەڵ هەڵدانەوەو دادانەوەی لاپەڕەکاندا دەهات و دەچوو، خورپەیەکی شادی بەدڵیدا گەڕا، سیمای تۆزێ گەشایەوە لە دڵی خۆیدا گوتی:

((ئەمساڵ پۆلی دووی ناوەندییە، هەشت ساڵی دی دەوێ تا خوێندن تەواو دەکاو پێدەگا، هەیهو... زۆرە! بەڵام بۆ کەسێ نەمرێ، هەشت ساڵ پێچی مێزەرە، خۆزیا منداڵێکی دیشمان هەبوایە، باشتر منداڵێك کەمتر تەمەنێك ئاسوودەتر.. خانووم هەیە، ئۆتۆمبێلم هەیە، ژیانم خراپ نیە، خۆ دوکانەکەم لە هەمووی چاکتر، هەرنەبێ دەتوانێ ببێ بەدوکانداروو خۆی بژێنێ. هەموو ئەمانە بۆ ئەم دەمێنێتەوە، ئیدی یاسای ژیان وایە: نەوە بەنەوەی دەسپێرێ...))

شێرزاد لە نکاو ئەتڵەسەکەی بە توڕەیی داخستەوە، بەرزی کردەوەو بەتوندی بەعاردی دا دایەوە، تاتوانی شەپێکی بە بەرگەکەیدا کێشا، پەنجە باریك و ناسکەکانی بەسەردا بلاوکردنەوە، پەنجە کەڵەی بە زمان تەڕکرد. بە تووڕەیی کەوتەوە هەڵدانەوەی پەڕەکانی، لە ئاستی هەر پەڕەیەکدا هەڵوەستەیەکی دەکردو تفێکی خەستی لێ دەکرد. هیچ نەخشەیەکی نەبوارد، نەولاتانی عەرەب، نەولاتانی ئیسلامی و نە ئەورووپاو نە ئەمریکا. کە تەواو بوو وەك یەکێك داخێکی گەورەی هەڵڕشتبێ هەناسەیەکی هەڵکێشا... نیگایەکی پرسیاراوی بابی کرد. بابی گوتی:

– ئەوە بۆ ئەو نەخشانەت تف باران کرد رۆڵە؟

– بۆ؟!

– ئەدی نازانی خاوەنانی ئەو نەخشانە زویر دەبن؟

– کێ خاوەنیانە؟

– هەریەکەیان هی ولات و میللەتێکە.

– باشە ئێمە میللەت نین؟!

– با...

– ئەدی بۆ نەخشەمان نیە؟!

بابی هەندێ داما، لە فکرانڕاچوو، بیری بە هیچ کوێرا نەگەیی، ئەوجا شێرزاد هەڵی دایێ:

– دەبا من پێت بڵێم بابە.

بابی تۆزێ گەشایەوەو گوتی:

– ئادەی شێرۆ گیان، بڵێ.

– چونکە ئەو ولات و میللەتانەی کە تۆ دەیڵێی زویر دەبن، نەخشەکەمانیان دزیوە.. ئێستا زانیت بۆ ئەو نەخشانەم تف باران کرد!

٣- ئاخ وەتەن

ماڵی نەوزاد لە قەراخ شار بوو، هەموو ڕۆژێ بە پێیان هاتوچۆی قوتابخانەی دەکرد.ڕۆژێك لە گەرانەوەدا مەلێکی بچووکی گرت، شاد و بەکەیف لەگەڵ خۆی بردییەوەو لە قەفەزی نا..دان و ئاوی بۆ دانا.نەوزاد زۆر نازی باڵندەکەی دەکێشا..کەچی باڵندەکە ڕۆژ بە ڕۆژ کزتر دەبوو، سەری وەبن باڵی دەناو خەمگین و بێتاقەت هەڵدەکوڕما، ناوە ناوە لەپڕ وەکو یەکێك لە خەونێکی ناخۆش بێدار ببێتەوە ڕادەچڵەکی و جوکە جۆکێکی غەمگینی دەکرد و لە جێی خۆی مت دەبووەوە.

نەوزاد سەری لەمە سوڕمابوو. لە دڵی خۆیدا دەیگوت: خۆ زۆر نازی دەدەمێ، لە هیچی کەم نییە، کەچی هەمیشە خەمبارو بێتاقەتە !!

بریری دا هۆی ئەمە لە بابی بپرسێت. ڕۆژێك بابی لە ماڵ بوو، باڵندەکە لەپڕ ڕاچڵەکی و جوکە جوکێکی کرد. نەوزاد تۆزێ گرژییەوەو بە بابی گوت:

–بابە ئەم تەیرە دەڵێت چی؟

بابی نەوزاد پیاوێکی دنیا دیدە بوو. دەردی باڵندەکەی دەزانی. تۆزێ ڕاماو گوتی:

– دەلێت ئاخ وەتەن !
– ئاخ وەتەن یانی چی؟!
– یانی بە زیندان ڕازی نییە، بری وەتەنی خۆی دەکات.
– وتەنی خۆی لە کوێیە!؟
– ئەگەر بەرەڵای بکەیت و شوێنی بکەوی دەیزانیت.

نەوزاد، باڵندەکەی بەرەڵڵاکرد. لەگەڵ بابیدا شوێنی کەوتن. لەسەر بنچکە درکێك نیشتەوە. بای باڵی خۆی دا و هەڵیکردە خوێندنێکی بەسۆز..نەوزاد گوتی:

– بابە دەڵێت چی؟!

بابی بزەیەکی شیرینی بە ڕوویدا داو گوتی دەڵێت:

– ئۆخەی وەتەن!!

ئەوجا دستێکی بەسەر نەوزادا هێناو گوتی:

– ئەدی چۆن ڕۆڵەی شیرینم ، وەتەن ئەگەر بنچکە دڕکێکیش بێت هەر شیرینە .

٤- کۆلاره

مریشکێکی بێوەی، لەگەڵ جوجەڵەکانیدا لە کەنار چۆمێکدا بە ئاسوودەیی دەژیا، گشت ڕۆژێك پاش گەڕان و دانەوێڵە خواردن لەگەڵ خۆر لە زەردەی ئێوارەدا بۆ پەناکەی خۆیان دەگەڕانەوە، لە نێو جوجوڵەکان دا، جوجەڵەیەکی سورخنی زیتەڵە هەبوو، دایکی زۆری کەیف پێ دەهات، مقۆ مقۆ کەوتە ئەو هەرێمە کە کۆلارەیەك پەیدا بووەو مرخی لە هەموو پەلەوەرە بێوەیەکان خۆش کردووە.

مریشکە ڕەشە، هەواڵی مەرگی یەکێك لە بێچوەکانی پووره مراوی دراوسێی بیست و ویستی بچێت بۆ پرسەو سەرخۆشی... جوجەڵەکانی خڕکردەوە:

– وەرن ڕۆڵەکانم، من دەچم بۆ پرسەی پورە مراوی..

جوجەڵەیەکیان، بەسەرسامیەوە گوتی:

– پرسەی چی دایکە؟!

– ئەدی چۆن گیانی دایکە، کۆلارەی ناجسن هاتۆتە سەریان و ورگی یەکێکیانی هەڵدڕیوەو کوشتویەتی، جا وامن دەچم بۆ ئەوێ، ئێوەش ئاگاتان لە خۆتان بێ لە یەکدی جودا مەبنەوە، زۆریش دوور مەکەنەوە.

هەموو بای باڵی خۆیان داو گوتیان:

– بەسەرچاو دایکە، بڕۆ خوات لەگەڵ.

مریشکە ڕەشە کەوتە ڕێ، بەڵام بیری هەر لای بێچوەکانی بوو، لە دڵی خۆیدا دەیگوت: زۆر دانانیشم، زوو دەگەڕێمەوە.

هەر کە دایکیان دوور کەوتەوە. جوجەڵە سورخنە زیتەڵەکە رووی کردە خوشك و براکانی:

– ئازیزان، وەرن با ئێمە ترسنۆك نەبین، باتۆڵەی بێچوەکەی پورە مراوی بکەینەوە.

هەموو لێی هاتنە پێشێ و گوتیان:– چۆن؟

– پرسیارەکەتان بەجێیە، من رایەکم هەیە جا نازانم ئێوە پەسندی دەکەن یان نا؟

هەموو گوتیان:– فەرموو رایەکەت بڵێ.

گوتی: تۆڵە بێ قوربانی نابێ، ئەو کۆلارەیە تەنیا دوژمنی مراوی نیە بەڵکو دوژمنی ئێمەشە.

هەموو کەوتنە جوکە جوك و گوتیان– راستە ئەمڕۆ ئەوبوو، سبەی نۆرەی ئێمەیە.

جوجەڵە سورخنەکە لەسەر قسەکەی ڕۆیی:

– با هەموو بچینە مەیدانەکەو دەست بە گەمەو وازی بکەین، کۆلارە چاوی پێمان دەکەوێ و پەلامارمان دەدات!

جوجەڵـەکان کـە گوێیـان لـە وشـەی پـەلامار بـوو ترسـیان لێ نیشـت. هەنـدێکیان گوتیـان:- ئێمـە نایەین بۆ یاری لێرە دەمێنینەوە!

هەنـدێکیان گوتیـان:- ئێمـە دێین و لـە تـۆ جیانابینـەوە، ئـەدی دایکـە نـەیگوت لـە یەکـدی جیـا مەبنەوە!

جوجەڵە سورخنەکە گوتی:- هەرکە پـەلاماری داین، هێندەی بتوانین خۆمـان دەپارێزین، بـەڵام رەنگە یەك- دوانێکمان بمرین. جا گرینگ نیە هەرکاممان بین...

جوجەڵەکان هەموو رازی بوون، هێندەیان یـەکتر خـۆش دەویسـت هەرکـە نـاوی مـردن هاتـە گـۆڕێ هـەموو یـەکیان گـرت، هەریەکـەیان حـەزی دەکـرد خـۆی بمـرێ، بـەڵام مـەرگی خوشـك و براکـانی نەبینێ، رۆیشتن بەیاریەوە خلافان.. لەپڕ کۆلارەی نەگریس پەیدا بوو هەموو لە ترساندا سـەریان بەیەکدا کرد. جوجەڵە سورخنەکە بە دەنگێکی دلێر گوتی:- مەترسن، خۆتان مەشڵەژێنن..

کـۆلارەی ناڕەسـەن، لەگـەڵ، یەکـەم پـەلاماردا یـەکێکی لێ بـردن بـە حـەوادا، کـە هەسـتی کـرد بـێ خاوەنن و دایکیان لەوێ نیە، تەماح گرتی ئەوجا هات لە ناویان دا نیشتەوە، هـەموو جوجەڵـەکان چاویان بڕییە، جوجەڵە سورخنەکە، لـە دڵـی خۆیـان دا دەیـانگوت: ((ئـاخۆ چـۆن تۆڵـە دەکاتـەوە، ئاخۆ چ تەگبیرێکی پێ بێ؟!))

لەو کاتەدا کۆلارەکە خۆی بادەداو چاوی دوژمنایەتی تێ دەبڕین، جوجەڵە سورخنەکە لێی چووە پێشەوەو گوتی:

- بەخێر بێی قوربان فەرموو ئەمرکە،کام جوجەڵەت بەدڵە بابۆت سەربڕین و سوری بکەینەوە.

کۆلارەکە بزەیەکی هاتێ و گوتی:- ئەدی کوا دایکتان؟

جوجەڵە سورخنەکە گوتی:- دایکمان قەزاو بـەڵای تـۆی بـردووە، دەمێکـە مـردووە، خـۆ ئەگـەر تـۆ بێی و ببی بە گەورەمان زۆر مەمنوون دەبین.

کـۆلارەی لـە خۆبـایی گـەوج، زۆر کـەیفی بەمـە هـات، پشـتی لێ کـردەوەو بـە فیزێکـەوە قەڵـەوترین جوجەڵەی دەست نیشان کردو گوتی:

- ئا ئەو نەرمۆڵەیەم بۆ سەر ببڕەو سوری بکەوە.

جوجەڵە سورخنەکە خـۆی هـەڵکرد، بـەمی گـوت چـەقۆ بێنـە، بـەوی گـوت ئـاگر خـۆش بکـە، بـەوی گوت ئاو بێنە... ئەوجا دۆشەکێکی پەڕی نەرمی بۆ کۆلارەکە هێناو گوتی:

- فەرموو قوربان.. تۆش لەسەر ئەم دۆشەکە نەرمە پشویەك بدە، ئەمە هـی دایکـی رەحمەتیمانـە، فەرموو تۆ ماندویت، سەرخەوێ بشکێنە تا خواردنەکە پێ دەگا.

کۆلارەکە لێی راکشا چووە ژێری، خەوی بە گۆشتی سوورەوە کراوەوە دەبینی! مریشکە ڕەشە بە گارەگار لە دوورەوە دەرکەوت، جوجەڵە سورخنەکە بەگوێی یەکێك لە جوجەڵەکانیا چپاند:

- برۆ بڵێ دایکە گارەگار مەکەو فریامـان بکـەوە، ئـەم حاڵـەی بـۆ بگێـڕەوە، کۆلارەکـە مانـدوو بـوو هەر زوو خەوی لێ کەوت، خـەوی بـە گۆشـتی سورەوە کـراوەوە دەبینـی.. بـەدەم خـەوەوە وڕێنـەی دەکرد، گەر باش سورنەکرابێتەوە هەموویان دەخۆم، ورگیان هەڵدەدڕم.

لە کاتێکدا کۆلارەکە ئەم وڕێنانەی دەکرد، مریشکە ڕەشە گەییە سەری‌و پەلاماری دا، تاتوانی دەنوکە تیژەکەی لە گلێنەی چاوی چەقاند، کۆلارەکە کاتێکی بە خۆزانی دنیا لەبەر چاوی تاریک بوو بوو، بەچوار دەوری خۆیدا وەك مزراح دەخولایەوە، ئەوجا هەموو پەلاماریان داو گیانیان لەبەر بڕی. جوجەڵە سورخنەکە چووە سەر کەلاکی کۆلارەکەو گوتی:

– ئا ئەمەیە ئەنجامی تەگبیرو قوربانی دان.

پاشان هەموو کڕنۆشیان بۆ گیانی برا شەهیدەکەیان بردو مژدەشیان بە پورە مراوی دا....

٥- ڕاوچی

ئەورەحمانی راوچی، ئەو بەیانیە لە خەو هەستا، چاوێکی بە ئاسماندا گێڕا، رۆژەکەی رۆژێکی بەهاری خۆش بوو بە هەمینی ژنی گوت:– ئافرەت توێشەبەرەیەکم بۆ بپێچەوە دەچمە راوێ.

هەمین، توێشەبەرەی بۆ پێچایەوە، ئەویش نان و چای خوارد، توێشەبەرەی لە پشت بەست، ساچمە زەنی لە شان کرد، تاژی بۆری رستکردو کەوتە رێ، لە دڵی خۆیدا بیری دەکردەوە کە چۆن نێچیرێکی خرت و قەڵەو دەگرێ. بەکۆڵیدا دەداو بۆ نێو گوند دەکەڕێتەوە خۆی بە نێچیرەکەیەوە بادەداو دەنوێنێ. خێرا خێراش مژی لە جگەرکەی دەدا، لە گوند وەدەرکەوت گەییە سەرباسکێك، هەڵوەستەیەکی کرد، زەینی قەدپاڵ و نێو دۆڵەکانی دا، لەدوورەوە کەروێشکێکی بەدی کرد، مەزەندەی لێگرت لەبەر خۆوە گوتی:– دوورە، باوەڕناکەم بیپێکم، ئەدی تاژی بۆرم بۆ چییە؟

کەوتە پارێزی بەدزە دزە خۆی نزیك خستەوە لە دڵی خۆیدا گوتی:– جا ساچمە زەن بۆ! هەر گوناحیشە! ئەدی تاژی بۆر بۆ رۆژێکی وەها نەبێ بۆ چ باشە؟

تەواو نزیك بووەوە، کەروێشکەکەی بۆ تاژی بۆر دەست نیشان کرد، رستەکەی لەملی کردەوەو دەی لێکرد..

تاژی بۆر تاوی دایێ بە چەند قەڵەم بازێ تەنگی پێ هەڵچنی.. هالێرە هالەوێ لەم پەلامارو لەو راکردن و گوژم بردن، لە ئەو رەحمان دوور کەوتنەوە، کەوتنە نەدیوی.. ئەو رەحمان بە هانکە هانك کەوتە شوێنیان، لەودیوەوەش کەروێشکەکە تەواو هیلاك بووبوو بە تایبەتی تاژی بۆر بەری هەورازی لێ گرتبوو و بەرەو نشێوی تاو دەدا، ئاخر کەروێشك چونکە دەستی کورتن لە نشێویدا وەزعی شڕە، هەستی کرد لە پەلاماری تاژی بۆر ناخەلەسێ.. لە فکران راچوو: "خۆ ئەو غەدار بابە هەر دەمگرێ دەمگرێ واچاکە بە کوشتی بدەم، بەڵکو هاوڕێکانیشم دەحەسێنەوە..."

لە جێی خۆی وێستا رووی کردە تاژی بۆر:

– قوربان تۆ هەر دەمگری دەمگری، جابەر لەوەی بمکوژیت حەزدەکەم دوو قسەت لە خزمەتتاندا بکەم.

تاژی بۆر هێندەی دی بای چووە کەوڵەوە، بە پۆزلێدانی دەسەڵات دارێکەوە گوتی:

– قسەی خۆت بکەو چ شتێ لە دڵی خۆت دا مەهێڵەوە.

کەروێشکەکە گوتی:

– تۆ بەخۆڕایی خۆت هیلاك دەکەیت ئەم راکردن و هەڵپەیەت بێ ئەنجامە.

تاژی بۆر توڕە بوو و گوتی:

- چۆن؟

کەروێشکەکە بێباك و بێدەربەست گوتی:

- تۆ بۆ بێگانە رەنج دەدەی، بۆ زەوت کردنی ئازادی منی بیٚ گوناح، بۆ زیاتر دیل کردنی خۆت غار دەدەی، بەمە دەڵێن بێگانە پەرستی، ئەنجامی بێگانە پەرستیش قەت چاك نەبووەو نابیٚ.

تاژی بۆر نەڕاندی:

- ئەدی تۆ، هەی قسە زل!

کەروێشکەکە گوتی:

- من بۆ خۆم و لە پێناوی ئازادی خۆدا غار دەدەم، بۆیە مردنی من گەلێك لە ژیانی تۆ سەربەرزانەترە.

تاژی بۆر دەهری بوو.. بەرچاوانی تاری بوو، ویستی پەلاماری کەروێشکەکە بدا، کەروێشکەکە قیژاندی و گوتی:

- ئەگەر وانیەو راست دەکەی بۆ خۆتم بخۆ، مەمدە دەست ئاغا دڵ رەقەکەت.. دەی بزانم دەتوانی؟

تاژی بۆر کە دیقەتی کەروێشکی خورت و قەڵەوی دا تەماح گرتی، ئاو زاییە دەمی و لە دڵی خۆیدا گوتی:" من لەوەتەی هەم بۆ ئەم کابرایە راو دەکەم، لە ئێسقان و پێست زیاتری نەداومەتیٚ، با ئەمجارەیان ئەم نێچیرە بۆ خۆم بخۆم.. وەفای ئاغاشم تاقی بکەمەوە.."

پەلاماری کەروێشکەکەی دا، یەك- دوو سەر بەتوندی رایوەشاندو گیانی لەبەر بڕی. بۆی وەرکەوت و سەری تێژەند. ئەو رەحمان پاش قەدەرێك لە ئاسۆگەکە بەسەرکەوت. سەیری کرد تاژی بۆر نیوەی کەروێشکەکەی خواردووە. کە ئەمەی بینی بەرچاوی تاری بوو. ساچمە زەنی سوار کردو لەگەڵ یەکەم شریقەدا، تاژی بۆر پەلەخوار بووەوە.

بەدەم ئازاری گیان دەرچوونەوە، قسەکانی کەروێشکەکەی بیر کەوتنەوە: (تۆ بۆ بێگانە رەنج دەدەی.بۆ زەوت کردنی ئازادی منی بیٚ گوناح، بۆ زیاتر دیل کردنی خۆت غار دەدەی.. ئەمە بێگانە پەرستییە، ئەنجامی بێگانە پەرستیش قەت چاك نەبووەو نابیٚ).

٦- كانییە قارەمان

قارەمان، هەمیشە ماتو بێدەنگ، سیما خەماویو نیگا نیگەران بوو. گیانی بەوە بوو شوانێکی هەردە وێڵ بوو. خەمی خۆی بۆ گوڵ، دەشت، چیا، با، هەور، باران، هاوین، پاییز، زستانو بەهار هەڵدەڕشت.. بۆ تەیرو تو، سەرچاوەو کانیاوو زنە هەڵدەڕشت. خەمو کەسەری خۆی بە گەروی بلوێردا دەکردو بەدەم شنەی باوەی دەدا. ئیدی بۆ کوێ دەڕۆیی، دەگییە کوێ؟! بەلای ئەمەوە گرینگ نەبوو. خەمێکی گەورەی لە دڵ بوو. لەوەتەی هاتبووە ئەم گوندە، ئەو خەمەی توش بوو بوو. دەنا جاران بە هەمان سادەیی سروشتەوە پێشوازی لە ژیان دەکرد..

– زۆر چاکە، ئێمەش بێ شوانین. مردوو لەوەی پاکتر ناشۆرێ. بەڵام تۆ پێت نە گوتین نێوت چییە کوڕی باش؟

کەمێك داما، سەری داخست. چاوانی پڕ غوربەتی هەڵێناو لەبن لێوانەوە گوتی:

– قارەمانی برا بچوکتان.

– بەخێربێی، هیوادارین، نێوەکەت بە خەسار نەدەی!

لەو رۆژەوە کە کاری شوانی لەم گوندەدا گرتە دەست، هەستی بە گۆڕانێکی گەورەکرد. گلەییو گازاندەی لە خۆ دەکرد: "دەك زارت بەبڕین چێ! ناو نەما قارەمان نەبێ! ئاخر تۆو قارەمانی کوجا مەرحەبا! دەك زارت بەبڕین چێ وەکو ئەم پەندەت بەمندا.."

گوند چی گوند! دەتگوت بە هەشتی خوایە.. کانیو ئاوێکی سازگاری لە داوێن بوو. سارد وەکو سەهۆڵ. شیرین وەکو هەنگوین، خەڵکی گوند لە سایەی ئاوی زۆری کانییەکەدا حەسابوونەوە. هەموو تەباو کۆك، سەرگەرمی باخو باخاتو ماڵات بەخێو کردن بوون. هەموو چوستو چالاك ژیانیان لێدەچۆڕا. رووت دەکردە هەر کۆییەك سەڵای پێکەنینو سترانو گۆرانی بوو. خەڵکی هەموو کەیف کۆكو لە نێو خۆدا سازگار، لەتۆ وایە کانیو ئاوەکەنو بەدەم سروشتەوە دەگرژێنەوە. کێ بێ لە بەهەشتا خەمبار بێ! قارەمان، دڵی بەهیچ نەدەکرایەوە. نەسێوە لاسورە، نەمیوەی هەمەجۆر، نە بەهێی زەردو بۆن خۆش، نە دیمەنی کەژو کێوان، نەباخی رازاوە، نەبارەی غوربەت مژی پەزوڕان، نەباعەی نەشئەبەخشی بەرخەل. نەتریقەو پێکەنینی شۆڕە بێرییان، نەتەبایيو برایی مرۆڤان. نەخۆڕەی قەڵبەزەی ئاو، نەنێسکەو کوڕژنی ئەسپی کە حێلان، نەداگەڕانی درەنگ وەختی ئاسکی کێوان بۆ سەر کانیو ئاوەکە. نەنیشتنەوەی پۆلە مەلانی دەشتو چیا، ئەمانە هیچیان دڵی قارەمانیان نەدەکردەوە. خەمێکی لە دڵدا بوو بلوێرەکەش پێی نەدەوێرا. زۆرجار دەیویست شوانییەکەی بە نیوە چڵی بەجێ بێڵێو سەری خۆی هەڵگرێو بڕوا، بەڵام..

– .. هیوادارین نێوەکەت بە خەسار نەدەی!
وەکو نوسنەك بە بەرۆکییەوە دەنوساو لێی نەدەبووەوە. لە حەژمەتاندا هەزارو یەك جنێوی بەخۆی دەدا:
– .. دەك خەجاڵەت بی. زارت بەبڕین چێ، چما ناوبڕان بوو، هەرما ئەو ناوە زلە لەخۆ بنەی؟ چما قارەمانێتی کارێکی هێندە ئاسانە، هەر لات و لەوێرێ پڕی داتێ..
ئەوجا بلوێرەکەی لەبەر پشتێنەکەی دەردێنا، تا تاقەتی لەبەر دەبڕا، هەوایەکی غەمگینی لێدەدا. هێندە غەمگین هێندە غەمگین، تەیروتوی لە حەوا رادەگرت. بەردو چیای دەهێنایە زمان. تا رۆژێك هێندەی بلوێر لێدا، شەکەت وماندوو ئاگای لەخۆ بڕا. خەوی لێکەوت.
گوڵاڵە سورەیەك هاتە خەونی و گوتی:
– ئەوە چییە براڵە، چیت لێ قەوماوە؟ بۆ وا دەستت لەخۆ بەرداوە، خەریکی ژیان لە بەرچاوی ئێمەش دەخەی.. هەر خەمێکت هەیە بابێ، بەڵانەکی دەست لە ژیان بەرمەدە، دەنا نا ئومێد دەبێ، پیاوی نا ئومێد ئەقڵی بە هیچ کوێ ڕا ناگا. بەناو ژیان بکەوە، ژیان پڕە لە دەرگاو ئەو دەمە دەرگایەکت هەر لێ دەبێتەوە.
لە خەو هەستا، ئازای نیشتبووە ئارەقە، یەك دووجار کێشمانی خۆی دا، شنەبایەکی فێنك ئارەقەکەی هیشك کردەوە. شادییەك بە دڵ و دەرونیدا گەڕا.

*   *   *

بە یانییەك خەڵکی گوند رابوون. دیقەتیان دا کانییەکە وشکی کردووە. رەونەقی گوند شکاوە. هەرچەند بیریان کردەوە ئەقڵیان بە هیچ کوێ ڕا نەگەیی... خەڵکی بێ ئاو مانەوە. باخ و باخات وشکی کرد. مەڕو ماڵات بە کۆمەڵ مردار بوونەوە. خەڵکی ترسیان لێنیشت، دەیانزانی گەر کار وابڕوا هێندە نابا کە هەمووماڵوێران دەبن و تیا دەچن. ئەنجام پەنایان وەبەر ئاپۆ عارف برد، پیاوێکی دنیا دیدەی قاڵبووی رۆژگار بوو.
– ئاپۆ عارف تەگبیرت بە چییە؟
سەرێکی لە قاند، وەکو یەکێك خۆی بدوێنێ گوتی:
– ئەم کانییە لە سەرێ ڕا دێ. بەزورگەکەی سەرووی گونددا هەڵگەرێن. ناوە ناوە گوێ بە عاردییەوە بنەن. لە کوێ هەستتان کرد، زەوی ورتە ورتی لێوە دێ، ناوی خوای لێ بێنن و بکەونە هەڵکەندی.
بە قسەیان کرد. پا چو خاکە نازیان خستەکار، چاڵێکی زۆر گەورەو قوڵیان هەڵکەند. سەیریان کرد حەزیایەکی حەوت سەر دەمی بە ئاوەکەوە ناوەو نا یەڵێ تاقە چۆڕێکی بێتە خوارێ. کە چاوی بەخەڵکەکە کەوت لە نەعرەتەی دا:
– لەجێی خۆتان بوەستن. نەخەڵەتابن ببزون! وادیارە ئاواتان دەوێ! ئاو، هەروا خۆڕایی نییە.
گوتیان:–ئەدی چۆن؟
– دەبێ هەموو رۆژێ کیژێکم بۆ بێنن، ئەو ماوەیەی تا لە خواردنی دەبمەوە، ئاوەکەتان بۆ بەر دەدەمەوە.

– جا ئەو ماوەیە کەی هێندە دەبێ، تا کیفایەتی رۆژێك ئاو بێتە خوارێ؟!
– دەتانەوێ ئەوەیە، ناتانەوێ بڕۆن بۆ خۆ ئاو پەیدا بکەن. دەی خێرا لێرە بڕۆن دەنا.. خەڵکەکە نیگەران و شپرزەو هەراسان بۆ نێو گوند گەڕانەوە. چونەوە لای ئاپۆ عارف، روداوەکەیان لە نوکەوە بۆ گێڕایەوە. ئاپۆ عارف سەرێکی باداو گوتی:
ئای غەدار باب. پیشەی غەداران هەر وابووە. بۆ دەسرۆکەیەك قەیسەرییەکیان سوتاندەوە. ئێوە نازانن ئەمە چ ئۆینێکە. ئاوو ئافرەت هەردوکیان سەرچاوەی ژیانن. دەیەوێ بە جارێ هەردوو سەرچاوەکەی ژیانمان لێ وشك بکا.
ردێن سپیانی گوند، هەموو خڕبوونەوە تا تەگبیرێك بکەن. گەنجەکان کۆبوونەوەو هەموو ئامادەی خۆبەخت کردن بوون. شمشێر لەبن میچان هێنرانە خوارێ، تیژ کرانەوە. نەخشەی پەلامار دارێژرا. شەوێ هێرش کرا. پیرە حەزیای غەدار باب کلکلی لە عاردی چەقاند. زەوی لەرزی. لە نەعرەتەی دا. ئاگر لەهەر حەوت دەمییەوە داباری. هەرچی تاوێری سەرچیا بوو خل بوونەوە. لاوەکان لە ترسا پاشەکشەیان کرد. چار نەما یا دەبوو گوندەکە چۆڵ بکەون، یا مل بۆ داواکەی پیرە حەزیا شۆڕ بکەن. چۆڵ کردنی گوندەکە هەر نەو، دەبوون بەگەپجاری دۆست و دوژمن: بێ غیرەتن، دەستبەرداری خاکی خۆ بوون...
قڕ کەوتە کچان. تاقە کیژێك مایەوە. تاقانەی داك و بابی بوو. تا حەز بکەی لە بارو جوان بوو. بە تۆ بوایە نە بکەی نە بخۆی هەر دانیشی و تەمەشای سای گەردنی بکەی.. بۆ بەیانی نۆرە دەهاتە سەر ئەو. ئەو شەوە تا بەیانی نەخەوت. دەمەو بەیانی جوانترین جلکی لەبەر کرد، دەتگوت بەبووکی دەچێ! دوا ماڵی گوند گەڕا. گەردن ئازایی لەگەڵ وردو درشت دا کرد. بەرەو حەزیاکە کەوتە رێ. خەڵکەکە مات و خەمبار، داماوو بێ دەسەڵات، دورو نزیك دووی کەوتن. ئاوڕێکی لێدانەوە.
– من بەپێی خۆم دەڕۆم. شانازییە بۆ من گەر بۆ چەند سەعاتێکیش بووە، هەندێ ئاو بۆ هاوگوندییەکانم دابین بکەم.
قارەمان، لە هەموو خەڵکەکە خەمبارتر بوو. گوێی زرینگایەوە. دەنگی گوڵاڵە سورەکەی خەونی بوو:
– .. بەناو ژیان بکەوە. ژیان پڕە لە دەرگا، ئەو دەمە دەرگایەکت هەر لێ دەبێتەوە.
لەپڕ راچڵەکی. چاوەکانی بوون بە دوو کەڵە پشکۆ. لە دڵی خۆیدا گوتی: "ئەم سامی ترسە چییە! ئەم هەموو کیژە بۆ وا ملکەچانە دەرخواردی حەزیا دران. خۆ با هەر کیژەو خۆی تاقی کردباوەو بەگژ حەزیاکەدا چوو بوایە. لەوە بوو یەکێکیان حەزیاکەی کوشتباو هەموو شت بڕاباوە.. خۆ هەر دەمردن، دەمردن! دیسان دەنگی گوڵاڵەکەی خەونێتی:
– .. دەست لە ژیان بەر مەدە. دەنا نا ئومێد دەبی. پیاوی نا ئێومێد ئەقڵی بە هیچ کوێ ڕا ناگات. باشار لە دەست دەدات..

.. راست دەکات. ئەمانە تەنیا نا ئومێدی بەم دەردەی بردون.." بە پڕتاو بۆ نێو گوند گەڕاوە. شمشێرێکی لەگەڵ خۆ هێناو بەلەز هاتەوە دڕی بە خەڵکەکە دا گوێی لێ بوو بابی کیژەکە بەدەم کوڵی گریانەوە دەیگوت:

– هەر کەسێ حەزیاکە بکوژێ، هەم کیژەکەی دەدەمێ، هەم ماڵو موڵکەکەم.

دڕی بە خەڵکەکەدا، خۆی گەیاندە کیژەکە، باسکی گرتو بەرەو ناو گوندی گەڕاندەوە. خەڵکەکە حەپەسابوون. دەیەوێ چ بکا! گەنجەکان خۆزگەیان پێدەخواست. بە غیلیان پێدەبرد. دەڕویی و گوێی دەزرنگایەوە:

– .. هیوادارین نێوەکەت بەخەسار نەدەی.

هێندەی دی لەسەر بڕیارەکەی رژد دەبوو. لە دڵی خۆیدا دەیگوت: "فرسەتە قارەمان! لە دەستی نەدەی. درۆیەکت کرد، دەمێکە پێیەوە دەتلێیتەوە. مەترسە، درۆکەت بسڕەوەو ئیدی بانێوت قارەمان بێ.."

گەییە ئاستی حەزیاکە، شمشێری هەڵکێشا. نەعرەتەی حەزیاکە نەی ترساند، بەڵکو پتر غیرەت و خوێنی هێنایە جۆش.. خەڵکەکە واق وڕماو وێستا بوون. کاتێکیان زانی گەردەلوولی ئاگر دنیای گرتەوە.

قیامەت رابوو. کەرتە شاخ بەر بوونەوە. درەختی زەلام زەلام لە رەگوریشەوە هەڵکەندران. هەراو هەنگامە گوێی بنیادەمی کەڕو کاس دەکرد. پاش قەدەرێك تەپو تۆزو گەردەلوول نیشتەوە. خەڵکەکە گەیینە دیار چاڵەکە. دیتیان قارەمان نوکی شمشێرەکەی لە گەروی حەزیاکە چەقاندوەو دیواو دەرکونی کردوەو حەیاتی لەبەر بڕیوە.

تەپڵو زوڕنای شادی کەوتە لێدان. ئاهەنگی حەوت شەووحەوت رۆژ گێردرا.

بابی کیژە، مەلای هێنا تا کیژەکەی لە قارەمان مارە بکا. بەلأم قارەمان قبوڵی نەکرد.

– ئەمەم بۆ پاداشت نەکردووە.. بەختیاری ئێوەم دەوێ. تەنیا ئەوەم داوایە کە بەیەکێك لە خۆتانم بزانن.

تێکڕا داواکەیان قبوڵ کرد. ئاپۆ عارف هاتە بەرەوە، نێوچەوانی ماچ کرد. بە ئەوکی پڕ لە گریانی شادییەوە گوتی:

– بەراستی ناوەکەت خەسار نەکردووە. رەحمەت لەو دایکەی مەمکی لە زار ناوی.

ئەوجا رووی کردە ئاپورای خەڵکەکەو گوتی:

– گەلۆ من داوای ئەوە دەکەم، کە ناوی کانییەکەمان بنەین کانییە قارەمان.

تێکڕا لە چەپڵەیان داو پێشنیازەکەیان قبوڵ کرد.

* * *

خەڵکەکە زۆر ماندوو بوون، ئەو شەوە تێر خەوتن، بەیانی درەنگانێ لە خەو رابوون.. سەیریان کرد، قارەمان، دەمەو روو دەمی لە نێو کانییەکە ناوەو بەو دەقەوە گیانی دەرچووە.. ئێستاش کەس نەیزانی ناوی چی بوو!

لە قەراخ شار بوو.هەموو ڕۆژێ بە پێیان هاتوچۆی قوتابخانەی دەکرد.ڕۆژێك لە گەڕانەوەدا مەلێکی بچووکی گرت.شادوبە کەیف لەگەڵ خۆی بردییەوەو لە قەفەزی نا..دان‌وئاوی بۆ دانا،نەوزاد زۆر نازی باڵندەکەی دەکێشا، کەچی باڵندەکە ڕۆژ بە ڕۆژ کزتر دەبوو، سەری وەبن باڵی دەنا و خەمگین‌و بێتاقەت هەڵدەکوڕما، ناوە ناوە لەپڕ وەکو یەکێك لە خەونێکی ناخۆش بێداربێتەوە ڕادەچڵەکی‌وجوکە جوکێکی غەمگینی دەکردو لە جێی خۆی مت دەبووەوە.

نەوزاد سەری لەمە سوڕمابوو.لە دڵی خۆیدا دەیگوت" خۆ زۆر نازی دەدەمێ، عاجزی ناکەم، دان‌و ئاوی دەدەمێ، لە هیچی کەم نییە، کەچی هەمیشە خەمبارو بێتاقەتە."

ویستی هۆی ئەمە لە بابی بپرسێت، ڕۆژێك بابی لە ماڵ بوو، باڵندەکە لە پڕ ڕاچڵەکی‌و جوکە جوزکێکی کرد، نەوزاد تۆزێ گرژییەوەو بە بابی گوت:

- بابە ئەم تەیرە دەڵێ چی؟

بابی نەوزاد پیاوێکی دنیا دیدە بوو، ی‌دەردی باڵندەکەی دەزانی.تۆزێ ڕاما و گوتی:- دەڵێ ئاخ وەتەن!

- ئاخ وەەن یانی چی؟!

- یانی بە زیندان ڕازی نییە، بیری وەەنی خۆی دەکات.

- وەتەنی خۆی لە کوێیە؟!

- ئەگەر بەرەڵڵای بکەی‌و شوێنی بکەوی دەیزانی.

نەوزاد باڵندەکەی بەرەڵاکرد، لەگەڵ بابیا شوێنی کەوتن.لەسەر بنچکە دڕکێك نیشتەوە، بای باڵی خۆی داو هەڵی کردە خوێندنێکی بەسۆز، نەوزاد گوتی:

- بابە دەڵێ چی؟!

بابی بزەیەکی شیرینی بە ڕوویدا داو گوتی دەڵێ:

- ئۆخەی وەتەن!ئەوجا دەستێکی بەسەر نەوزادا هێنا و گوتی:

- ئەدی چۆن ڕۆڵەی شیرینم، وەتەن ئەگەر بنجە دڕکێکیش بێ هەر شیرینە.

حەمە کەریم عارف

* کەرکووکییە و لە ساڵی ١٩٥١دا لەدایك بووە.

- لە ساڵی ١٩٧٥ کۆلیژی ئەدەبیاتی بەغدای تەواو کردووە.

- یەکەم بەرهەمی شیعرێکە بەناوی (هەڵبەستێکی هەتیو کەوتوو) کە لە ژمارە (١٧٠) رۆژنامەی هاوکاری لە ١٩٧٣/٦/٨ بڵاوبووەتەوە.

- لە ساڵی ١٩٧٥ەوە بە بەردەوامی نووسین و بەرهەمی ئەدەبی بڵاو دەکاتەوە.

- سەرنووسەر یان بەڕێوەبەری نووسین یان سکرتێری نووسین یان ئەندامی دەستەی نووسەرانی ئەم گۆڤار و بڵاوکراوانە بووە: گۆڤاری گزنگی نووسەرانی کەرکووك، نووسەری کوردستان، کەلتوور،نووسەری کورد، گوڵانی عەرەبی، ئاڵای ئازادی تا ژمارە ٢٢٢، گۆڤاری نەوشەفەق.

* جگە لە ناوی خۆی، بە تایبەتی لە گۆڤاری گزنگی نووسەرانی کەرکووك،نووسەری کوردستان، کەلتوور، رۆژنامەی ئاڵای ئازادی تا ژ: ٢٢٢ بەناوی گۆڤەند، زنار، سیپان، پاکزاد، محەمەدی حاجی، سیروان عەلی، دیدار هەمەوەندی، هێژا، ح. ع ،هامون زێیاری، با زەوان عەبدولکەریم بەرهەمی بڵاو کردووەتەوە.

*لە ساڵی ١٩٧٤ – ١٩٧٥دا پێشمەرگەی شۆڕشی کوردستان بووە، لە هەشتاکاندا بۆ ماوەی نۆ ساڵ، بێ وابەستەگی حیزبی پێشمەرگە بووە و وەکو بەشدارییەکی مەیدانی و ویژدانی لە خەباتی رەوای نەتەوەی کوردا شانازی پێوە دەکات و منەت بەسەر کەسدا ناکات، چونکە باوەڕی وایە کە رۆڵەی میللەتی مەزڵوم مەحکومە بە پێشمەرگایەتی.

- لە هەشتاکانەوە تا ٢٠١٠/٨/٢٠راستەوخۆ سەرپەرشتی و سەرۆکایەتی لقی کەرکووکی یەکێتیی نووسەرانی کوردی کردووە.

- زۆر بەرهەم و کتێبی چاپ و بڵاو کردووەتەوە، لێ زۆربەی هەرە زۆریان، بە تایبەتی ئەوانەی لە چیادا چاپ بوون بە نوسخەی هێندە کەم بڵاوبوونەتەوە،لە نرخی نەبوو دان و هەر ئەوەندەیە کە لە فەوتان رزگار بوون. هەندێك لە وانە:

١- تیرۆژ، کۆ چیرۆك، چاپی یەکەم ١٩٧٩

٢- کۆچی سوور، رۆمان، چاپی یەکەم،١٩٨٨،چاپی سێیەم ٢٠٠٧

٣- بەیداخ، چیرۆك، چاپی یەکەم ١٩٨٨

٤- داوەتی کۆچەرییان، کۆ چیرۆك ،چاپی دووەم ٢٠٠٥

٥- لە خۆ بێگانە بوون، کۆمەڵە چیرۆك، چاپی یەکەم (١٩٩٩) دەزگای گوڵان

٦- کوچ سرخ، کۆ چیرۆك، بە فارسی، وەرگێڕان چاپی یەکەم ١٩٨٧ شاخ

٧- نینا، رۆمان، سابت رەحمان، چاپی یەکەم، شاخ، ١٩٨٥ چاپی سێیەم ٢٠٠٥

٨- نامۆ، رۆمان، ئەلبیر کامۆ، چاپی یەکەم، شاخ١٩٨٧چاپی چوارەم ٢٠٠٩ وەشانخانەی سایە، سلێمانی

٩- رێبەر، رۆمان، مەهدی حسین، چاپی یەکەم (شاخ) ١٩٨٣، چاپی دووەم، ٢٠٠٧

١٠-شکست، رۆمان، ئەلکساندەر فەدایەف، چاپی شاخ (راە کارگر)، چاپی دووەم، ٢٠٠٩ خانەی وەرگێڕان.

١١- هاوماڵەکان، رۆمان، ئەحمەد مەحمود، چاپی دووەم ٢٠٠٠ دەزگای گوڵان

١٢ – بێناسنامەکان، رۆمان، عەزیز نەسین، چاپی سێیەم ٢٠٠٦

١٣- قوربانی، رۆمان، هیرب میدۆ، چاپی یەکەم ٢٠٠٤ دەزگای شەفەق

١٤- دوورە وڵات، رۆمان ع. ڤاسموف، چاپی یەکەم٢٠٠٠ دەزگای گوڵان

١٥- ئازادی یا مەرگ، رۆمان، کازانتزاکیس، چاپی یەکەم ٢٠٠٣ کتێبخانەی سۆران، چاپی دووەم: ٢٠٠٨

١٦- چیرۆکەکانی سەمەدی بیهرەنگی، چاپی دووەم، ٢٠٠٤ کتێبخانەی سۆران هەولێر

١٧- ئامانجی ئەدەبیات. م. گۆرکی، چاپی شاخ ١٩٨٥

١٨- ئەو رۆژەی کە ونبووم (کۆمەڵە چیرۆکی بیانی) چاپی یەکەم، ٢٠٠٦

١٩- جێ پێ (کۆمەڵە چیرۆکی فارسی) چاپی یەکەم ٢٠٠٦، نووسەرانی کەرکوك

٢٠- زندە خەون، کۆمەڵە چیرۆك، چیخۆف، چ١، دەزگای موکریانی

٢١- چیرۆکستان ،کۆمەڵێك دەقورەخنەی جیهانی چ١ ،٢٠٠٥، نووسەرانی کەرکوك

٢٢-دیدارو دەق و رەخنە، چ٢٠٠٥، ١

٢٣-دیداری چیرۆکڤانی، چ٢٠٠٥، ١

٢٤-ئەو بەرخەی کە بوو بە گورگ ،چ٢٠٠٨، ١نووسەرانی کەرکوك

٢٥- میوان، چیرۆك، ئەلبێر کامۆ

٢٦- مەسەلەی کورد لە عێراقدا، عەزیز شەریف، چاپی دووەم ٢٠٠٥

٢٧- مێژووی رەگ و رەچەڵەکی کورد، ئیحسان نوری پاشا، چ١٩٩٨١، ١

٢٨- كورد گەلی لە خشتەبراوی غەدر لێكراو، د. كوینتەر دیشنەر، چاپی سێیەم ٢٠٠٤
٢٩- لە مەهابادی خوێناوییەوە بۆ كەنارێن ئاراس، نەجەف قولی پسییان، چاپی یەكەم ٢٠٠٦
٣٠- كورد لە سەدەی نۆزدەوبیستەمدا،كریس كۆچرا،چاپی چوارەم ٢٠٠٧
٣١ –كورد لە ئینسكلۆپیدیای ئیسلامدا،چاپی یەكەم ١٩٩٨
٣٢- چینی كۆن، چ١(   )دەزگای موكریانی

٣٣- دلێریی خۆراگرتن، ئەشرەفی دەهقانی
٣٤- خەباتی چەكداری هەم تاكتیكە هەم ستراتیژ، مەسعودی ئەحمەد زادە

٣٥- ڤنسنت ڤان گوگ، شانۆنامە، باول ئایز لەر
٣٦- بە دوعا شاعیرەكان، شانۆنامە، جەلیل قەیسی (گزنگ ژ:١٢)
٣٧- جولەكەكەی مالْتا، شانۆنامە،كریستۆفەر مالرۆ.
٣٨- داد پەروەران، شانۆنامە، ئەلبیر كامۆ
٣٩- بەد حالّی بوون، شانۆنامە، ئەلبیر كامۆ.
٤٠- چاو بە چاو، شانۆنامە، گەوهەر مراد (غولام حسەینی ساعیدی)
٤١- ریچاردی سێیەم، شانۆنامە، شەكسپیر.چاپی یەكەم ٢٠٠٩، بلاوەخانەی سایە، سلێمانی
٤٢- گەمەی پاشا و وەزیر، شانۆنامە، عەبدوللائەلبوسێری..

٤٣- مندالّە دارینە، چیرۆكی درێژ بۆ مندالان.
٤٤- فاشیزم چییە؟ كۆمەلّە چیرۆك بۆ مندالان، یەلماز گونای
٤٥- شوانە بچكۆلەكە، چیرۆكێكی درێژی چینی یە بۆ مندالان
٤٦- زارۆكستان (چوار شانۆنامە بۆ منالان)
٤٧- چەند چیرۆكێك لە ئەفسانەی یونانی كۆنەوە (٢٣ئەفسانە)

٤٨- لە گە نجینەی حیكایەتی توركمانییەوە. (ئەفسانەی ئەسپی ئاشق)چاپی یەكەم٢٠٠٨
٤٩- ئەفسانەێن گریكی و رۆمانی، چاپی یەكەم (٢٠٠٤) كتێبخانەی سۆران، هەولێر
٥٠- ئیلیادە، هۆمیرۆس، چ١،دەزگای سەردەم ٢٠٠٩

٥١- گۆڤەنـد و زنـار (فەرهـەنگی فارسـی – کـوردی) حەمـە کـەریم عـارف، چ١(٢٠٠٦-٢٠٠٨)دەزگای موکریانی
٥٢-چۆنیەتی فێربوونی زمانی فارسی، چ١، ٢٠٠١

٥٣- چرنیشفسکی، فەیلەسوف و زانای گەورەی میللەتی روس
٥٤- چایکۆ فسکی، ژیان و بەرهەمی.
٥٥- ئیدگار ئالین پۆ، ژیان و بەرهەمی.
٥٦- جاك لەندەن، ژیان و بەرهەمی
٥٧- گوگول، نووسەری ریالیست
٥٨- یەڵماز گونای، ژیان و بەرهەمی
٥٩- سادقی هیدایەت، ژیان و بەرهەمی
٦٠- خافروغ لە شیعر دەدوێ، ژیان و بەرهەمی

٦١- راگەیاندن لە پەراوێزی دەسەڵاتدا (بە شەریکی) چاپی یەکەم (٢٠٠١) دەزگای گوڵان
٦٢-راگەیانـدن لـە نێـوان حەقیقـەت بێـژی و عـەوام خەڵـەتێنی دا، حەمـە کـەریم عارف، چ(١)، ٢٠٠٥

٦٣- مێژووی ئەدەبیاتی جیهان (لە کۆنەوە تا سەدەکانی ناڤین). چاپی یەکەم٢٠٠٨
٦٤- مێژووی ئەدەبیاتی جیهان (لە سەردەمی رینیسانسەوە تا ئێستا). چاپی یەکەم٢٠٠٨
٦٥- مێـژووی ئـەدەبیاتی جیهـان (ئـەدەبیاتی ئینگلیـزی زمـان- ئـەمریکاو ئینگلیسـتان لـە سەرەتاوە تا ئێستا). چاپی یەکەم٢٠٠٨
٦٦- ریالیزم‌ودژە ریالیزم لە ئەدەبیاتدا، سیروس پرهام، چ٢٠٠٤،١، دەزگای سپیرێز
٦٧- قوتابخانە ئەدەبییەکان، رەزا سەید حسەینی، چ٢٠٠٦، ١دەزگای موکریانی
٦٨- مێژووی ئەدەبیاتی روسی، سەعیدی نەفیسی
٦٩- لێکدانەوەیەك لەمەڕ نامۆ ، لویس ریی ، چ٢، ٢٠٠٦
٧٠- هونەروژیانی کۆمەڵایەتی، بلیخانۆف، چ١(٢٠٠٥)دەزگای موکریانی
٧١- گوزارشتی مۆسیقا، د. فواد زکریا، چ١، یانەی قەڵەم ٢٠٠٦
٧٢- رێبازە هونەرییەکانی جیهان
٧٣- پێکهاتەی بەدەنی و چارەنووسی ئافرەت، (چ١) ٢٠٠٦

٧٤- دەربارەی شیعروشاعیری، حەمە کەریم عارف، چ١،٢٠٠٧

٧٥- دەربارەی رۆمان و چیرۆك، حەمەکەریم عارف، چ١، ٢٠٠٨

٧٦- مەرگی نووسەرو چەند باسێکی دیکەی ئەدبی-رۆشنبیری، حەمەکەریم عارف، چ١، ٢٠٠٥نووسەرانی کەرکوك

٧٧- ناودارانی ئەدەب، حەمە کەریم عارف، (چ١) دەزگای موکریانی،٢٠٠٩

٧٨- پەیڤستانی من، حەمە کەریم عارف، چاپی یەکەم( )

٧٩- پەڵکە رەنگینە، حەمە کەریم عارف، چ١، ٢٠٠٤

٨٠- خیانەتی حەلاڵ، حەمە کەریم عارف

٨١-بووکی هەزار زاوا، کۆچیرۆك، بزورگی عەلەوی

٨٢-ئەبوزەر، د.عەلی شەریعەتی

٨٣-ریوایەت، رۆمان، بزورگی عەلەوی

٨٤-وقفات في رحاب الثقافة الكوردية، **حەمە کەریم عارف**

٨٥-هەژاران، رۆمان، دوستوفسکی

٨٦-دەیڤد کۆپەرفیلد، (رۆمانی کورتکراوە بۆ نەوجەوانان) چارلس دیکنز

٨٧-ئۆدیسە، داستان، هۆمیرۆس

٨٨-ظل الصوت و قصص اخرى، تقديم و ترجمة جلال **زنگابادی**

٨٩-شازادە و گەدا، رۆمان، مارك توین

٩٠-بۆ کوێ دەرۆیت؟

٩١-سفرەی فەقیران   حەمە کەریم عارف

٩٢-باڵندەکەی من   رۆمان، فرییا وفی

* لە را پەڕینەوە تا نهوو چالاکانە بەشداری بزاڤی ئەدەبی و رۆشنبیریی کوردی دەکات وبەرهەمی هەمە جۆر (نووسین و ئامادە کردن و وەرگێڕان) بلاودەکاتەوە..

* ئەو بەرهەمانە و زۆری دیکەی ئامادەن بۆ چاپ و چاپکردنەوە و هەر کەس و گروپ و لایەن و دەزگایەك تەماحی بلاو کردنەوەی هەبن، دەبێ پرس بە نووسەر بکات...